

AZ
ERDÉLYI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET
EGYHÁZI ÉRTEKEZLETE
1900. ÉVI
ÉVKÖNYVE.

ÖSSZEÁLLITOTTA:

NAGY KÁROLY,

REF. THEOL. TANÁR,

AZ ÉRTEKEZLET EGYHÁZI TITKÁRA.

KIADJA:

AZ ERDÉLYI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET EGYHÁZI ÉRTEKEZLETE.

KOLOZSVÁRT,

NYOMATOTT GOMBOS FERENCZ KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1900.

106174

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Istentisztelet.

Egyházi beszéd.

(Tartotta: *Vásárhelyi Boldizsár* deési lelkész.)

Alapige: I. Timot. IV. 16. »Gondot viselj magadról és a tudományról, maradj meg ezekben; mert ha ezt mivelened, mind te magadat megtartod, mind azokat, a kik téged hallgatáندانak.«

Keresztyén hívek! Mióta az első embernek munkához kellett fognia, hogy magát fenntarthassa, mind máig szakadatlan törekvése az emberiségnek az, hogy a természet erőit szolgálatába hajtva, magának türhető jóllétet, kényelmet, földi boldogságot teremtsen. Tagadhatatlan, hogy e törekvés bámulatos eredményeket üntet föl s ha a különböző nemzeteknek s azok kebelében az egyeseknek számokkal alig kifejezhető vagyonára gondolunk, szinte megdöbbsent az a tapasztalat, hogy akkora gazdagság, az emberi szorgalom és munka ily óriási eredményei mellett is gyakori a panasz a külső nyomorról s a vagyon mellett ott van az ijesztő szegénység is. De nemcsak az anyagi téren, majdnem hasonló megfigyeléseket tehetünk a lelki élet mezején is. Mióta a názáreti Jézus megtartó szava, mint kijelentés elhangzott az ígélet földén s az emberszeretet a maga átalakító, javító munkáját megkezdette a föld kerekiségén: való igaz, hogy aránylag rövid idő alatt ropant terebélyes fává növekedett az a picziny mustármag; de, ha a bensőt, a szívnek és léleknek tisztaságát, az istennek lélekben és igazságban való imádatát vesszük mértékül: semmi esetre sem mondhatjuk a benső tartalmat a külső eredménnyel egyezőnek. A forma, az elnevezés, a Krisztus nevére való hivatkozás milliót meg milliót illet, de ha az általános helyett a részletekre, a tömegek helyett a csoportokra s azokban az egyéni életre figyelünk, az igazán nagy, lebilincselő, kiváló keresztyén jellemek mellett ott

látjuk a sötétségnek, tudatlanságnak gyermekét is; az éltető erényekben gazdag szívek mellett ott az önzés, fékezhetetlen gonoszság alakjait is. Mintha az egyéni élet a keresztyén világ nagyszerű külső hatásai alatt nem fejlődött volna keresztyén szellemben; mintha az egyén a maga cselekedeteivel, tévelygéseivel és bűneivel; még ma is csak ott állana, a hol Pál apostol idejében állott mintha az emberi ész vívmányai s az emberi munka csodálatos eredményei nem a testvériség ápolására, hanem csak arra szolgálnának, hogy az ember önzésszülte gonosz vágyai és kívánságai minél tökéletesebb kielégítést nyerjenek. Sajnos, hogy ez elszomorító jelenségekkel nemcsak a szegénység s tudatlanság kunyhóiban találkozunk, de a kényelem és jóllét palotáiban még inkább s ott is, hol a szellem világa nagyobb fényvel ragyog. Ezeket észlelve, önkéntelenül merülhet fel a kérdés: mi ennek az oka? Mi az oka annak, hogy a keresztyénség még nem volt képes átalakítani az ő nevére nevezett gyermekeinek értelem- és kedélyvilágát annyira, hogy már egyszer eltűnjék köréből a pogány vadságnak és a zsidós farizeuskodásnak minden bűne s legyen istenországa e földön. E kérdésre Pál apostol adja meg a feleletet abban a pár szóban, melyet alapigéül választottam: *»Gondot viselj magadról és a tudományról, maradj meg azokban: mert ha ezt mivelened, mind te magadat megtartod, mind azokat, a kik téged hallgatándanak.«* Igen, az önmagával, saját lelki életével, idvességével való nem törődés: ez az oka a pogány vadságnak, a zsidós farizeuskodásnak, ez az oka a sok bűnnek s a nyomában járó nyomornak. De hát vajjon igaz-e ez? Fejtegessük a Pál apostol szavait s az eredmény szerint hozzuk meg ítéletünket!

* * *

Pál apostol alapigénkben foglalt figyelmeztetésével, úgy a magunk, mint a mások iránti kötelességeinket juttatja eszünkbe. Első sorban az önmagáról való gondoskodást tartja fontosnak, mert tudja, hogy ha ez helyes alapon történik, a másik ebből akaratlanul is következik. Egy az életnek fárasztó küzdelmein dicsőségesen átment embernek tapasztalata ez. S minthogy az embernek javai kétfélék, anyagiak és lelkiek s mindkettő mintegy természeti szükségességgel igényli a kielégítést, a törekvések is e kétféle javak megszerzése körül csoportosulnak. Abból, hogy a nagy apostol figyelmeztetésében a magáról való gondoskodást egybekapcsolja a tudományról való gondoskodással, láthatjuk,

hogy itt tulajdonképp a lelki élet gondozásáról van szó. Alig is lehetne másról, hiszen akkor a külső dolgokért való küzdelem még nagyobb volt, mint mostanában s így annak, ki Krisztus nevében harczolt, figyelmeztetése csak is a lelkiekre irányulhatott. És nekünk, kik szintén az ő nevében emeljük fel intő szavunkat a gyülekezetben, ugyancsak ezeknek, a lelki javaknak megszerzése érdekében kell szólanunk, annyival inkább, mert az ember nagyon is hajlandó elfeledkezni arról, hogy életének vannak romolthatatlan, örökkévaló u. n. vallás-erkölcsi javai is. Minthogy azonban, a mint említém, a léleknek e javai ép oly elutasíthatlan kényszerrel követelik a gondozást, mint akár a test a maga tápláltatását: annak élete, ki mit sem törődve lelki, erkölcsi életének kielégítésével csupán a külső javak megszerzésére fordítja minden tehetségét, valami kimagyarázhatatlan félelemmel, rettegéssel, vigasztulansággal kevert, mely különösen akkor marcangolja szívét, mikor a betegségek vagy a halál ijesztően állítják szemei elé értéktelen és muló voltát annak, a mit addig legtöbbre becsült s birhatásáért kizárta lelkéből mindazt, a mi még a halál völgyében is felemelné, biztatóan bátorítaná. E félelemben és rettegésben a lélek kéri, követeli a maga kielégítését és sok ember ennek hatása alatt úgy tesz, mint az, a ki kenyerét, csak-hogy meneküljön a fárasztó munkától, tiltott uton szerzi meg: ő is, hogy elhallgattassa lelkének félelmes követelésit, igyekszik úgy kielégíteni, a mint azt a legkényelmesebben, legkönnyebben teheti: meghatározott időben hódol bizonyos formáknak, szertartásoknak, minden bírálat nélkül fogadja a neki kínált lelki táplálékot, némely felebarátjának emberi erőt meghaladó lelki tehetségeket tulajdonit s vakon hiszi, hogy annak a vezetése és a megszabott teendőknek külső, sokszor gépies teljesítése által gondoskodott vallás-erkölcsi javairól s eleget tett ebben az irányban mindennemű kötelezettségeinek s nem törődve semmit másokkal most már nyugodtan használhatja külső javait hatalmas, hiúsága, önző céljai érdekében. Használja is sokszor durván, kiméletlenül s e közben alig veszi észre, hogy kerüli annak tekintetét, kit kapzsiságával tönkretett, félve találkozik azzal, kire sötét gyűlölettel árutakon rágalmakat szórt, fut az elől, kit megrontott, rejtegeti bűnös cselekedetének áruló nyomait, aztán esküdjök, tagad, ráfog csak-hogy magát mentse, tisztának látszodjék. Oh milyen ijesztő sivársága ez a lelki életnek, minő szegénység, nyomasztó inség a benső gondviselés terén, mennyire óhajtja ilyen-

kor a lélek, ha ócsudik a külvilág hatásai alól, a táplálékot, mint leseng az életnek kenyere után, hogy eped az élet vizének egyet en enyhítő cseppje után. Hol keresse azt, honnan merítsen üdítőitalt? Menjen a meghatározott időben a kijelölt helyre, vegyen részt egy külső szertartáson, morzsoljon le néhány betanult formulát, kérjen bocsánatot egy hozzá hasonló bűnös, gyarló embertársától? De hát mindez mit ér annak a léleknek, mely nemcsak ott és akkor, de állandóan igényli a táplálékot, a megnyugvást, a bocsánat gyógyító balzsamát, mely azt szeretné, hogy ne féljen, óhajtana, hogy ne remegjen, hogy ne kelljen futnia, mint Kainnak, vagy életét oltania, mint Judásnak? Szegény elgyötört, tépelődő ember, hát nyulj ahoz, a mit az ily pillanatokra gyűjtöttél, hozd elő a te lelked jó kincsei közül azt a jót, a mi megtarthatna! Nézd csak: mások — miliók és miliók, köztük nem egy ismerősöd, ugyanannak az életnek forgatagában jár, mint te, vannak vágyai, kívánságai, mint neked, örvend az élet kellemeinek, mint te, — voltak nekik is veszteséi, fájdalmai, keserves gyötrődései, mint neked s lám arcza mégis vidám, tekintete derűs, reménységgel teljes, a szenvedés ekéjétől felszántott homlokát a bú és bánat fellege nem árnyalja állandóan s a félelemnek és rettegésnek még nyoma sincs magatartásában, pedig lehet, hogy hozzád képest csak koldus Lázár, kinek nincs fejét hova lehajtania s táplálékaül a mások asztaláról lehulló morzsákat lesi. Honnan-e különbség?! Mi az oka annak, hogy míg te vallás-erkölcsi tekintetben gyöngé, félénk, erőtlen, romlásnak gyermeke vagy, — ő erős, tántoríthatatlan, ki életének függetlenségét, lelkének tisztaságát, legnyomasztóbb körülményei között is meg tudja őrizni? Nagy kérdés, de nem nehéz reá felelni. Lásd, te csupán külső, anyagi életteddel törődtél, — lelkednek gondozását, vallás-erkölcsi javaidat rábízta másra, — míg amaz maga viselt gondot magáról és a tudományról s megmaradt azokban. Hogyan, kérde, hát én nem viseltem volna gondot magamról és a tudományomról? Hiszen kis gyermek koromtól kezdve mindig arra figyelmeztettek: ügyelj magadra, — tanulj, légy szorgalmas, mert csak így boldogulhatsz az életben. És én szívembe véstem e figyelmeztetést, — cselekedeteim soha sem ütköztek külső törvényekbe, tanultam sokat, alig van kérdése a tudománynak, mely teljesen rejtve lenne előttem, tudásom kincsei közkézen forognak, nekem hirt, dicsőséget, vagyont szereztek. Mind szép, de ismered-e magadat, mint embert; meghallgattad-é

s foglalkoztál-e lelkednek avval a kérdésével is : mit tegyek, hogy az örök életet elnyerhessem? Megértve e kérdést, gondoltál-e arra, ki egyedül út, igazság és élet; — felfogtad-e megtartó jelentőségét az Isten és emberszeretetnek és sejtet-e bár, hogy mit jelent: én és az atya egy vagyunk és senki sem mehet az atyához, hanem csak a fiú által? Megtartottad-e a kijelentést: a mint akarjátok, hogy az emberek cselekedjenek ti veletek, azonképen cselekedjetek ti is az emberekkel? Ismered, tudod, ugyebár mindezeket? Tanították neked is, sőt majdnem kézzelfoghatólag bizonyították előtted, hogy ez a tudomány az igaz lelki életnek egyetlen útja, ez a megtartás és megváltás, s te mégis mit tettél, hogy megmaradj azokban? Olykor-olykor tán megjelentél a te egyházad templomában, résztvettél az istentiszteletben, megbíráltad a hallott beszédet, gyönyörködtél a szép zenei részekben, a híres szónok előadásában s még tán megindultan alamizsnát is adtál templom ajtóban álló koldusnak, — de aztán?... aztán élted világot, engedted a bűnös vágyaknak és kívánságoknak, rontottad másoknak erkölcsét, becsületét, — üritéd a gyönyörök pohárát, kényelmes otthonodban élve, érzéketlen, rideg maradtál a mások nyomora iránt s mégis csodálkozol, hogy felforgató törekvések veszélyeztetik. nagy gonddal, utánjárással biztosított jóllétedet, — a szenvedések és betegségek átlépik a te küszöbödöt is s ilyenkor félve és rettegve a mulandóságtól gyötrődés, kétség töltik el szivedet. — Vagy talán nem így van, — te másképen gondoskodtál magadról? Életednek legfőbb java, szellemednek legértékesebb kincse nem a külső gondoskodásra, de a belsőre, az örökkévalóra irányuló? Oh, milyen boldog akkor a te életed. Mekkora boldogság a világ világosságának lenni, mekkora boldogság a lelki életben mindig kielégítést találni; mekkora boldogság állandóan derültnek, megelégedettnek, még a sors csapások között is szilárdnak, hittel és bizodalommal telinek maradni; mekkora boldogság a szeretetet megtartó kincseiből, szóval, tanáccsal, cselekedettel mindig többet adni, mint a mennyit mások kívánhatnak mi tőlünk: mekkora boldogság nem félni, nem remegni még ha ég és föld összeomlanának is, mert akkor is Isten kezében vagyunk, élünk és halunk. Mekkora boldogság megmaradni ezekben s így megtartani önmagunkat és azokat, kik minket hallgatáندانak. De éppen ezért, mert ez boldogság; megszerzése sok fáradsággal, nagy nehézséggel jár. A természeti életben is ahoz legnehezebb jutni, a mi legértékesebb s bizony nincs ez máskülönben a szellem

világában sem. Isten a külső javak megszerzését az arcz veríték hullásával kötötte össze s nem kevésbé fáradságossá tette a megtartás kötelességét is. Mennyi viaskodás, töprengés, gyötrődés, kétség míg eljutunk bár csak addig, hogy felismerjük a szeretet megtartó erejét, hatalmát, -- aztán mekkora megtartoztatás, önmegtágadás, önlegyőzés, hogy annak áldásait érezni kezdjük s minő, némelykor a külső élet feláldozásáig fokozódó küzdelem, hogy annak megtartó ereje másokra is kiterjedjen. A hol a teljes szívből, teljes lélekből, minden erőből fakadó Isten- és ember-szeretet az élet kovásza ott, ha öntudatlanul is, mindíg ezek a hatások nyilvánulnak s az eredmény is mindig ugyanaz: a félelem és rettegés nélküli, meglegedett, boldog élet. Ezért dicsőült meg általa az Idvezítő, -- ezért talált abban Isten előtt való megigazulást Pál apostol; ezért bátorságot és békességet Luther, Zivingli, Kálvin és a hitnek annyi nagy hősei, kik mind a szeretet nevében, annak áldása és védelme alatt küzdöttek a megtartás munkáját. S legyünk bárkik is ebben az életben, tündököljön fejünkön korona, vagy takarja testünket koldus mez, szeretet nélkül nincs bennünk a megtartásra való erőnek még csak árnyéka is, -- ellenben megmaradva a szeretetben megtartjuk magunkat és azokat is, a kik minket hallgatáندانak. Nincs senki az életben, a kire valaki ne hallgatna, nincs senki, a kinek mással szemben kötelességei ne volnának, nincs senki, a kitől e kötelezettség betöltését állandóan ne követelné az élet. Mivel tarthatjuk meg azokat, a kik minket hallgatnak? Külső javakkal? -- de hát szeretet nélkül ér-e, használ-e valamit az ilyen jó? -- ott állhat garmadában a kincs, gazdája remeg mellette, ha nincs értékesebb kincs is birtokában. Sehol dúsan megterített asztal, -- ha nem ül annál az asztalnál a szeretet is: az inség és nyomor gyermeke hiába kopogtat ajtaján, nem segítséggel, de megvetéssel, rideg elutasítással találkozik. Azt a temérdek panaszt, mely az anyagi törekvéseket lépten-nyomon kíséri s mint láz a beteg testet, úgy rázza-nyugtalanítja a társadalmi életet: csak az evangéliumi szeretet gyógyítja meg, mert ez szerez hajlékot az elhagyatottnak, kenyeret az éhezőnek, ruhát a mezitelennek, segítséget a betegnek, s meghocsátást és vigasztalást a szerencsétlen bűnösnek, szenvedőnek. Nem az önzés, nem a külső fény, nem a csillogás, nem a fegyver, a szeretet ad békét, megnyugvást, boldog életet. Ebben kell megmaradnunk, hogy megtarthassuk magunkat és azokat, kik minket hallgatáندانak. Igaz, hogy ennek odaadó, hűséges teljesítése közben lassanként

elfáradunk, elemésztődünk, megvénülünk, alágörnyedünk, de mind e fáradságunk, emésztődésünk, gondunk a benső szeretettől áthatott boldog életnek természetes nyilvánulása, melyre ügyet sem vetünk, mert boldogok vagyunk, hogy mindezt megtehetjük. — Oh, ha minden keresztyént ez az evangéliumi szeretet éltetne, ha mindenki így viselne gondot magáról és a tudományról, mennyire megfelelné a külső elnevezésnek a keresztyénség benső tartalma is, mint eltűnnék rövid idő alatt a pogány vadság s külső farizeuskodás minden nyoma közéletünkéből s mint vetné testvéri szeretettel mindenki a megtartás munkájára kezét, hogy terjedjen istenországa a földön s legyen Ő a szeretet által minden mindenkben. Ámen.

Utóima.

Minden áldásoknak Istene, Atyánk a Jézus Krisztusban! Kegyelmed engedte, hogy összegyűljünk szent házádba, tanácskozni hitünk dolgai felől. Szereteted áldjon meg, hogy munkálkodásunkat siker koronázza.

Áld meg, oh hatalmas Isten. hazánkat jóllétel, bővséggel, ennek atyját, koronás királyunkat hosszú élettél, hogy oltalma alatt lakozzék békesség mi közöttünk. Áld meg a vezetőket belátással, bölcsességgel; a vezérletükre bizott minden rangú és rendű gyermekeidet türelemmel, jóakarattal, egymást segítő szeretettel. Áld meg e nemes várost, mely szives készséggel fogadott ódon falai közé, ebben mindazokat, kik téged segítségül hívnak s a te nevedben a szeretet parancsát betölteni igyekeznek, áld meg mindnyájunkat egyen egyen a te lelkednek erejével, hogy terjedjen a te országod e földön s legyen mindenben mindenkor a te dicsőséged. Ámen.

II.

Az alakulásra vonatkozó beszédek.

1.) Br. Bánffy Dezső egyházker. főgondnok beszéde.

Tisztelt Egyházi Értekezlet!

Az 1894-ik évben Marosvásárhelyen megszülemlett eszme, az abban életre kelt czél komoly megvalósítására jöttünk most egybe.

Mit akarunk?

•Egyházi ismeretek terjesztése, a református tudat s egyházi összetartozás érzésének ápolása, a református hit és egyházi élet intenzivitásának elősegítése, az egyházi és világi elemnek református egyházunk isteni küldetéséből folyó feladatainak megoldhatása által követelt közös munkára tömörülése. <

Ez az, mit ezen alakuló közgyűlés elé terjesztendő alapszabály-tervezet, mint czélt, kitűz. Ez az, a mit akarunk. Mint az erd. ev. ref. egyházkerület rangidősbbs vezető világi főgondnoka, kedves köteletségemnek tartom az elhangzott megnyitó után első emelni szót és üdvözölni a megindult mozgalmat, melytől sokat várunk, és a melynek elodázhatlan szükségét feltétlenül érzem.

Kifejezést adtam már ennek abban, midőn főtiszteletű püspök dr. Bartók György öméltóságával együttesen az értekezlet érdekében kibocsájtott felhívásunkban így szoltunk:

•Szükség, hogy legyen minden akadályt legyőző eleterős közszellemünk, melynek egy célra siető tevékenysége áldást hoz az egyházra, javára válik a hazának s tanubizonyosságot tesz mellettünk arról, hogy mi nem ok nélkül valljuk szellemi életünk egyedüli fejének a Krisztust. Ki kell jelentenünk, hogy e törekvéshez mi magunk is egész lélekkel csatlakozunk, mert úgy

vagyunk meggyőződve, hogy egyháztársadalmi fellendülésre és munkára szükség van.»

És valóban fellendülésre és munkára szükség van!

Az utolsó évek alakulásai kettőzött kötelességünké teszik komolyan és erélylyel munkálni a vallásos igazság, a szeretet, a szabadság elveinek érvényesülése érdekében. Az idegen, nem nemzeti, nem magyar talajban gyökeret vert visszahatás kettőzött erélylyel és kimélettel nem ismerő vakmerőséggel kezd minálunk érvényesülőleg fellépni. Romboló hatása fenyegetően jelentkezik már. Ezzel szemben védekezni kell!

Védekezni, nem ugyan a támadás fegyvereivel, nem a felekezeti egyoldalúság kizárólagosságával, de igen is a mi protestáns világelvünkkel, mely maga a jézusi igazság.

Nem lehet törekvésünk a változó politikai esetlegességeknek magunkat alávetve bármely irányú politikai párt keretében zsugorítani össze azon munkásságot, — mely kell, hogy jelen értekezlet által kitűzött cél szem előtt tartásánál, munkálkodásunkat irányítsa és vezesse. Ezért nem is lehet, de nem is szabad jelen mozgalomnak bármely politikai jelleget vagy színezetet adni akarni. Egyedül egyháztársadalmi téren kell az alakulandó »Egyházi értekezlet«-nek a hivatalos egyházi szervezet keretén belől, annak fennhatósága és ellenőrzése mellett egyházi jelleggel a protestanizmus vallásos életelvével, talán megteremteni, minden esetre azonban fejleszteni az evangéliumi protestáns közszellemet. Erret van mindenek felett szükség és sokkal több és nagyobb szükség, mint eddig. Helyes tehát ezen megindult mozgalom! Jogos, mert megengedett téren, az egyházi élet belsejében mozog! És úgy hiszem, jól választott eszközökkel indul meg, midőn úgy az egyházi, mint a világi elemet bevonva, keresi és meg is találja a módokat melyekkel minden igaz reformátusnak megadja az alkalmat és tért egyháza érdekeit erejéhez mérten szolgálni; közreműködni abban, hogy megelevenedjék a vallásos élő-hit, a történelmileg képződött hitbuzgalom és hitünkhez, vallásunkhoz való ragaszkodás szükségének erős érzete.

Biztat a remény, hogy a megindult mozgalom zátonyra jutni nem fog, erős bennem a hit, hogy a kitűzött cél érdekében, nemzeti magyar, az evangélium szerint reformált egyházunk javára jól vannak választva az eszközök.

Mint egyik jeles költőnk mondja:

»Ha jó a cél, melyet tűztél magadnak, akadnak arra biztos eszközök.«

Lehet-e kételkedni, hogy célunk jogos, igaz és helyes? Csak buzgó érdeklődés, kitartás, bizalom vezessen; küzdjünk és meg-erősödik az igazi közszellem, mely éltet és fenntart.

Az Úr mondja Madáchcsal:

»Mondtam ember küzdj és bizva-bízzál.«

Szabadjon nekem, mint egyházkerületünk ez időszerinti rang-idősbb főgondnokának ezen »Egyházi értéketünk« alkalmával mondani: alakuljunk, mert egyháztársadalmi fellendülésre és munkára szükség van!

2.) Dr. Bartók György püspök beszéde.

Tisztelt Értekezlet!

Azt a mozgalmat, mely erdélyi egyházkerületünkben a kerület egész területére kiterjedő ugynevezett »*Egyházi Értekezlet*« szervezése s evvel együtt az eddigi »*Lelkészi Értekezlet*« átalakítása érdekében indult meg, — úgy én, mint kerületünk kormányzó főgondnoka őszinte örömmel üdvözöltük és örömünknek hivatalos formában is készséggel kifejezést adtunk.

Örömmel üdvözöltük, mert egy pillanatra sem voltunk kétségben a felől, hogy ez a mozgalom egyházi életünknek s evvel együtt magának a protestáns szellemnek vala természetes és szükségyszerű megnyilatkozása, azzal a kitűzött czállal, hogy reformált anyaszentegyházunkban az erőket egy nagy és nemes munkára hívja és tömörítse

A protestantismus és közelebbről a magyar kálvinismus a szabadság religiója, a szellem szabadságának, a gondolat, a lelkiismeret szabadságának, az egyéni és a nemzeti élet szabadságának a vallása, a mely nem ismer más korlátozó hatalmat, mint az örök istenit, azt, a minek egy szikrája ott él minden ember lelkében és a mi tökéletes kijelentést nyert a Krisztusban, evangéliumának örökkévaló igazságaiban, életének minden büntől ment örök erkölcsi fenségében. A protestantismus a Krisztusban élő *egyéni* hitnek a vallása. Épen ezért az egyéni erők kifejtése élé nem csak korlátokat nem emel, sőt követeli és küzd érte, hogy ekként legyen egykor a vallás minden emberre nézve az, a minek lenni kell, az emberi szellemnek, az emberiség erkölcsi életének isteni törvények által megszabott örökkévaló fejlődése, tökélyesbülése, soha meg nem szünő *retormációja*.

Ámde a szellem ez örökkön-örökké fejlődő végtelen életé-

nek külső, látható szervekre, működési formákra van szüksége, a melyekben megnyilatkozzék, a melyeknek organikus működése az egészséges és erőteljes életműködést lehetővé tegye, a fejlődést elősegítse. Ha másként van, úgy vagy megbénul az élet és megakad a fejlődés, vagy a szellem fejlődő élete, miként az új hor a régi tömlőt, a nem használható avult formákat széttöri.

A protestáns egyházban, épen azért, mert az egyéni hit erejére támaszkodik minden egyes tag, a gyermek és az ifjú, a gazdag és a szegény, a nő és a férfiú, valamint az egyes tagokból szervek egységgé alakult gyülekezetek, egyházközségek és egyház megyék és ezek összes intézményei, templomaink és iskoláink mindmennyi szervei és életformái a protestáns szellem életműködésének.

De vajjon ezekben az egyes szervekben és életformákban van-e elséges életerő? Betöltik-e feladataikat? Végzik-e kellő eredménnyel a rájuk bízott munkát? Van-e a tagokban és a tagok összességében az egész társadalmat átható pezsgő életünk? Vajjon egyháztársadalmunk művelt tagjai és a nép, sőt önmagunk, a lelkipásztorok és a tanárok, tanítók és a vezetésre hívott világi férfiak vajjon tisztán látják-e az előttünk álló és megoldásra váró feladatokat? És látjuk-e az *akadályokat*, melyek a fejlődő életet megakasztják, a szellemet haladó útjából kitéríteni akarják?

Mind olyan kérdések, melyek ügyeink komoly megbeszélésére serkentenek és arra sarkallnak, hogy beható bírálatot tartssunk elfogulatlanul. Bírálat alá vegyük önmagunkat, saját élettevékenységünket, valamint a körülöttünk lezajló mindazon mozgalmakat, a melyek egyházunk fejlődését elősegítik, vagy annak haladását, sőt életét veszélyvel fenyegetik.

E bírálatot állandólag gyakorolni, a teendők felől tájékozni a meglevő szervek tevékenységét minden ponton fokozni, a szendergő erőket életre keltetni és közös munkára egyesíteni: ez az Egyházi Értekezletnek főfeladata. Politikai pártokhoz nem szegődik, bármiként alakuljanak azok. Mert a protestantismus lényegénél fogva fölötte áll a pártoknak s azok szolgálatába nem süllyedhet alá: soha.

E feladat megoldásában mindenekelőtt a *lelkipásztoroknak* és a tanári és tanítói karnak kell az őket megillető részt kivenniök, összes erőik és tehetségeik rászentelezésével, életüket,

és munkálkodásukat példányképül állítván mindig azok elé, a kiknek vezetésére elhívtak. — De részt kell venni e munkában minden tagnak és legfőképen a vezető világi férfiaknak, a kiknek hitbuzgósága, áldozatkészsége és áldásos tevékenysége volt eddig is egyházi életünknek legfőbb erőssége, legszebb ékessége.

Örömmel üdvözlöm e helyen is az Egyházi Értekezlet eszméjét és a közös munkára megjelent tagokat, kérvén a kegyelem atyját, hogy a közös munkára adja áldását.

3.) Molnár Albert theol. tanár megnyitó beszéde.

Mélyen tisztelt Értekezlet!

Értekezletünk előkészítésének vezetésével s Értekezletünknek a mai napra összehívásával megbiztatván, van szerencsém tisztelettel köszönteni a megjelenteket. Mély köszönetet kell mondanunk br. *Bánffy* Dezső önmagyméltóságának, egyházkerületünk kormányzó főgondnokának, ki Értekezletünket is, mint egyházunk újabb termékenységgel biztató életnyilatkozatát magas gondjaiba vette s gyűlésünket személyes jelenlétével is kitüntetni kegyeskedett. Köszönet illeti főt. dr. *Bartók* György püspök úr önméltóságát, ki az egvháztársadalmi megmozdulást bécses érdeklődésével folyton kísérte. Köszönet illeti Kolozsvár társadalmát és hatóságait, testvér-egyházak képviselőit a nagybecsű érdeklődésért, támogatásért, értekezleti gyűlésünkön való megjelenésért, mely Értekezletünk fényének, sikerének mind följegyezni való tényezője. Legyen ismételtén mély köszönet mondva egyházkerületünk minden rendű tagjainak, kik jelenlétükkal, majd buzgó munkálkodásukkal Értekezletünk célját elérni, feladatait megoldani segítenek.

Mélyen tisztelt Értekezlet! Egyházkerületünk világi s egyházi tagjai óhajtanak a most szervezendő Egyházi Értekezletben, ez újabb egvháztársadalmi organismusban közös munkára egyesülni. Egyesülni! Lehetséges-e százaknak, ezreknek egygyé tömörítése, sok embernek, mondhatni egy emberré egyesítése? Az egyes emberben a különböző tapasztalatok, hajlamok, gondolatok, érdekek, célok, az adott és szerzett elemek egy végleges és egységes eredménybe: az egyéniségbe tömörülnek. A különböző társadalmi osztályok, a különböző pályakörök képviselői, szóval: a különböző egyének épen így tömörülhetnek, valamely nagyobb

egységbe olvadhatnak, például nemzeti vagy egyházi egyéniséggé. A sokaság mint egység jelenik meg. De ez egygyéválásnak feltételei vannak. Ime, az Én : sokféleség, a Köz : egység, az önérdék : sokféleség, az eszmény : egység. Az élő tölgy gyökereivel, törzsével, lombkoronájával, ezernyi levelével egy benső törvény erejénél fogva : egység. Ellenben a központi összetartó erők nélküli szerte szállongás, a száraz polyva : sokaság. Ime az egység egy szersmind életkérdés is. Valamely központi erő kell, mely körül a különböző egyének csoportosuljanak, nem megszűnjenek, de harmonikus egységbe jöjjenek. Van e nekünk ily egyesítő központunk ? Van. Van egy ideális központunk. Ez ideális központ : istenországa. És van egy realis központunk. E realis központ : református egyházunk.

Legyen szabad egyházunk föladatáról egy-két idetartozó és jellemző szót szólnom.

A hit személyes, benső, közvetlen összeköttetés Istennel. Ez a hit subjectiv oldala. De van a hitnek egy másik oldala is. Ez a másik oldal : a hitnek az embereket, a milliokat közösségbe fűző s e közösséget egyszersmind mindig ujja szülő ereje. A hit *socialis* oldala ez. Ime ugyanazon egy dolognak e kétoldalúságában van az egész, a csonkítatlan hit : a vallás-erkölcsiség. Evangéliom szerint reformált anyaszentegyházunk föladata a keresztyén hitnek, a keresztyén vallás-erkölcsiségnek földi organisatiója lenni. E föladatában nem hanyagolhatja el az egyesnek Istenhez való viszonyát, ezt a viszonyt, melyet a közönséges nyelvhasználat éppen vallásnak szokott nevezni. De ép oly kevéssé hanyagolhatja el a hitnek socialis elemét. Merem állítani, hogy minél nagyobb valamely egyháznak igaz vallásos ereje, annál nagyobb igaz socialis ereje. Igaz vallásos erőt és igaz socialis erőt mondok. Mert mesterségesen föl lehet kelteni a vallásos erőnek és socialis erőnek is - látszatát. A látszat pedig mindig megejtheti a kevésbé analýsáló szellemeket. Azonban nem másokról van itt szó, de mi rólunk. Hangsúlyozom : ha egyházunk az evangéliumi vallás földi organisatiója akar lenni, akkor a hit mindkét elemének : a subjectiv és a társadalmi elemének érvényesítését teljes odaadással kell munkálnia. Társadalmi munka nélkül egyházunk megszűnik a mai és a jövő világfolyásban tényező lenni s az ultramontanizmus és szociáldemokratia zsákmányává lesznek az emberiség legszentebb javai s zsákmányává lesz maga a családi, állami, tár-

sadalmi rend, melyben pedig mi protestánsok isteni rend formáit látjuk.

Anyaszentegyházunk e föladata megoldásában ezután is első rangu tényező marad a templom. Kétségkívül a templomi istentiszteletben is érvényesül a hitnek nemcsak subjectiv, de társadalmi eleme is. Egyéni vallásosságunk és vallástársadalmunk nyilatkozik meg itt, hogy a külső megnyilatkozás által maga a benső egyéni vallásos érzés, de egyszersmind az együvé tartozás érzése is tudatosabbá s mélyebben gyökerezővé legyen. Templomi istentiszteletünk mindig nagy tényező legyen abban, hogy Istennel való újra és újra megerősödő viszonyunk áthassa világhoz való viszonyunkat, hogy vallásos erőnk mind termékenyítőbben ömljék át ethikai erőnkbe, hogy hitközösségünk életközösséggé váljék, hogy a református istentiszteleti gyülekezet a templomon kívül is református társadalom maradjon. Egyházi összetartozásunknak a templom gyümölese is, de gyökere is. Istentiszteletünknek a protestáns elvekhez mért fejlesztése fölött beszélhetünk s fogunk is beszélni; de minden vitán fölül áll az az elv, hogy semmi olyan nem szabad történnie, a mi paralyshaltná templomunk jelentőségét, erejét.

Egyházunk föladatainak megoldásában egy másik tényező: iskoláink. Ez igazságot annyiszor hangoztatjuk és annyiszor feledjük el. Azt mondjuk, hogy iskoláink mindenestől az egyház testéhez tartoznak és gyakran azt cselekeszszük, hogy iskoláink az egyház testéből mindinkább kiváljanak. A reformátio oda kapcsolta egyházunkhoz az iskolát, mi pedig oldjuk, oldjuk a kapcsolatokat. Különböztetünk egyházi és iskolai érdek között, pedig lényegében az iskola: egyházi érdek s az iskolának is főfő érdeke: az egyház. Most keressük lázasan az új eszközöket, az új organumokat, egyházi életünk fejlesztésére. . . . hol találunk oly őszerejű egyházépitő intézményeket, mint iskoláink voltak? Ha most találná föl valaki az iskolát s adná egyházunknak, bizony méltán köszoroznók meg a feltalálót. Méltán szólhatnánk: ily egyházi organumról álmodoztunk, ilyet kerestünk, kerestünk, most megadatott nekünk, most már nem félünk a protestáns szellem hanyatlásától, egyházunk alkonyától. Mégis e pótolhatlan őszerejű organumot az egyház testéből kivágni engedjük. Ugyan vannak még iskoláink. Ez iskolák még a mi vérünk. Most már ne csak arra vigyázzunk, hogy a vér az egyház testéből le ne csapoltasék, de arra is vigyázzunk, hogy az egyház testében a vér, —

vizé ne váljék. E célból szükséges egyházunk és gymnasiumaink között szorosabb kapcsolatot létesíteni s így a közös szellem circulációját minél akadálytalanabbá tenni. Ez a létesítendő s az eddiginél is szorosabb kapcsolat természetesen intézményileg szervezendő. Ez irányban történt is már egy lépés a gymnasiumi vallásstanári katedrák folyamatban levő kireálása által. Ez új intézménytől sokat vár a református szellem és református társadalom. Hangsúlyozom itt, hogy a vallásstanári tanszékekben nemcsak az egyház, avagy a vallás-tudomány rehabilitációját látom, de magának a gymnasiumnak rehabilitációját. Mert éppen a vallásitanítás rendezése által olvad be gymnasiumaink munkásságába a nevelői elem s lesz a tanintézetből: nevelőintézet. Gymnasiumaink a didacticus egyoldalúsággal szemben most már kiegészítést nyernek.

A templom és iskola őserejű intézményein kívül, hogy egyházunk a maga Istentől nyert föladatát megoldja, a társadalom szellemének és életének nemesítését és javítását munkálhassa, még más szervezetekre is van szükség. Az istentiszteleti és iskolai életen kívül egyháztársadalmi életre van szükségünk. Egyháztársadalom, mely az egyént az iskolán túl is, a templomon kívül is környezze, óvja, segítse, irányítsa; egyháztársadalom, mely az egyénnel a maga ellenállhatatlan és magával ragadó erejét szüntelen éreztesse. Mert a társadalom: hatalom. A protestáns elvei, mint a társadalom közszelleme, lesznek már nemcsak abstract igazságok, de lesznek élővé, munkássá. Egyházi együvé-tartozásunk: érzület, melyet nem elég tanítani; ezt az együvé-tartozást gyakorolnunk szükséges, ebben — benne kell élnünk. Említettem a hit társadalmi oldalát s e társadalmi oldal az istentiszteletben is, az iskolában is érvényesül; de egyszersmind meg nem szünő extensivitást is kíván. A vasárnapi istentiszteleti társadalom és az iskolák szorgalomidői társadalmán kívül egy mindenütt ott levő és szüntelen munkás és mindenkire kiterjedő társadalom szükséges. Az ultramontánizmus és a szociáldemokratia által megejtett társadalmak ereje csak az evangéliumi protestáns társadalom meg nem hamisított valláserkölcsei és így isteni ereje által áthatott társadalmon török meg. Az ördög lehet erősebb, mint az ember, de gyengébb, mint — Isten.

Mikor egyházunk szociális föladataira gondolok, látom egyszersmind egyházunk újon emelkedő szükségleteit is. E szükségek részint anyagiak. Annak az érvényesítésre váró 1848. évi törvénynek, mely szorosabb értelemben vett egyházi és iskolai szüksé-

geinkről szól, ha ma hozatnék meg. egyházunk szociális szükségait is tekintetbe kellene vennie. Ma már nemcsak templomi és iskolai szükségünk vannak, de itt vannak megnövekedve és sürgetve egyházunk szociális szükségai is. Mert nem lehetünk csak tanító és prédikáló egyház, de egyházunknak cselekvőleg és áldásosan kell befolytania hívei életviszonyaiba. Össze kell kötnünk hitet és szeretetet, anyagi segítséget és lelki gondozást. A katedrai és vasárnapi keresztyénség mellett a mai idő hétköznapi és praktikus keresztyénséget is követel. Egyházunknak föl kell vennie Krisztus szolgálatait. E krisztusi szolgálata lesz egyházunk királyi alakja. Mind e feladatok megoldása céljából az eddiginél több anyagi és erkölcsi eszközökre van szükség. És szükség van bizonyos új intézményekre, új szervekre, melyek az egyháznak az ő feladatai megoldásában segítségül legyenek. E szervezendő intézményekben aztán az egyház foglalkozik is híveivel és foglalkoztatja is őket. A mivel foglalkozik az ember, abba egész szívével csak annál jobban bele olvad. Föl kell az eddiginél jobban oldani híveink munkaerejét.

Az egyháztársadalmi berendezkedésről, szükségessé vált új szervekről a holnapi gyűlésen részletesebben is fogok szólni. Legyen szabad itt csak röviden említenem föl két irányelvet.

Az egyik irányelv: *az egyházi principium*. Azok az organumok, melyeket egyházunk az ő feladatainak megoldhatása végett fölhasználhat, határozottan *egyházi* organumok legyenek. Egyházi életünk erősödésének, megújulásának magából az egyházból kell kiindulnia, nem pedig az egyháztól független, avagy az egyházzal csak koordinált egyletekből. Például, a különben oly nagy elismerésre méltó belmissió igen nagy részében már is egyházasítható s a szabad egyleti tevékenység egyházgyülekezeti tevékenységgé avatható föl. Már Wichernek prófétai lelke látja, hogy a belmissiói egyletek parokhiális egyletekké, majd egészen gyülekezeti ügygé lesznek. Azt a buzgó munkásságot, melyet a belmissiói egyletek végeznek, az egyházi gyülekezeteknek kell átvenniök és pedig nem csak az evangelisatiót, de a szeretetmunkát is. Né feledjük, hogy önkéntes, szabad egylet mindig inkább szociális, mint ecclesiastikus. Maga az ügy is, melyet egyletek ápolnak, csak nyer, ha egyházi gyülekezetek ügyévé lesz. Hiszen az egyletek ma alakulnak, holnap feloszlanak; az egyház pedig — örök. Mely működés gyökerezhetik mélyebben, mint éppen az a működés, mely a szervezett egyházi gyülekezetben gyökerezik?

Hiszen az egyházba nemcsak beiratkozunk, de már bele születünk. Hol van az egylet, mely azzal a történelemmel, azzal a tradícióval, azzal a morális súlylyal rendelkeznek, mint az egyház, mint evangélium szerint reformált anyaszentegyházunk? Ez egyházhoz tartozás tudatát ne paralizálja semmi más, bár tiszteletre méltó cím alá foglalt, de nem az egyház szervei kövé illesztett egyletekhez tartozás tudata. Maga az egyházi gyülekezet legyen minden egylet harmonikus egysége. Ezt értem itt egyházi principium alatt.

Egy másik dolog, melyet itt hangsúlyozni akarok az, hogy az egyháztársadalmi új organumokat, intézményeket, melyekre egyházi életünknek szüksége van, nem basirozhatjuk dogmatikai subtilitásokra, egyik-másik theologiai iskolai nézetre. Lelki gondozásról, szeretet munkáról, egyháztársadalmi életről van szó

A protestantismus sérthetetlen fundamentalis elvein belül bármelyik theologiai iskolára exclusivitással építeni gyülekezeteket, vagy akár csak szűkebb körű társulatokat, részemről viszonyaink között végzetes egyházbomlasztásnak tartanám. Ám legyen meg, mindenkinek theologiai álláspontja, de nem állítom, hogy csak kizárólag az egyik álláspontról lehetséges a vallás-erkölcsi építés. Maga a vallás egyetemes, absolut, de a vallásos gondolkozási formák — relativek. Annál jobb, mert így juthat el mindenki isten országához. A különböző egyének különböző utakon. Positiv, vagy liberalis theologia egyaránt csak eszköz. A cél: maga a vallás-erkölcsi élet, a cél: istenországa. És kicsoda merészelné az eszközt tenni — ezéllá?! A protestantismus isteni elveinek sérthetlensége mellett is az egyik ember hite masszívabb, a másik hite szellemibb; az egyik ember codexet lát ott, hol a másik principiumot, mindazonáltal megdönthetetlen, sőt tapasztalati igazság, hogy a véleménykülönbségeknek fölötte áll a szeretet. Nemcsak a szeretet, de a véleménykülönbségeknek *az élő, igaz hit is fölötte áll.* Ennélfogva az egyháztársadalmi munkánkban egyházi szervezkedést, de nem egyházi pártszervezkedést óhajtok.

Egyháztársadalmi életfunkciónknak egyik előkelő és nagyjelentőségű organuma lesz éppen az az Egyházi Értekezetlet, mely most megalkotandó. Hatalmas impulzusoknak kell az Értekezetletből kiindulniok, egyházkerületünk egész testét átjárniok

Evangéliumi vallásunknak kétségkívül megvannak ideális régiói, mindazonáltal az evangéliumi vallás az ő végső eredményében és tulajdonképpen nem idealizál, de realizál. Az emberi

szívet és életet a maga formájában és reális rútságában semmi sem leplezi le oly minden szépítés nélkül, oly kérlelhetetlenül, mint éppen a keresztyén vallás. Az evangéliumi vallás organumai között nem hiányzik ugyan a phantázia sem, de a phantáziánál inkább érvényesül itt az akarat. Az evangéliumi vallás realizál Igaz, a legmagasabb eszményt: istenországát valósítja meg s éppen a megvalósítás által nemesíti az emberiséget s dicsóíti meg a világot. Tisztelt Értekezlet! nemcsak szép gondolatokat, fényes terveket, szent ábrándokat kell szőnünk, de *megvalósítanunk* kell. Az igaz vallásosság — realizál. Egyházunk építésére s egyházunk építése által istenországa építésére tömörülünk mi ama munkában, melyre Értekezletünk szólít. Lesz-e sikere munkánknak? Uraim! Hogy ne lenne? Hiszen a sikert a legkegyelmesebb kéz: Isten keze adja. Az Egyházi Értekezletet tisztelettel megnyitom.

III.

Alapszabályok és Jegyzőkönyvek.

Az erdélyi evang. ref. egyházkerület Egyházi
Értekezletének

Alapszabályai.

I. SZAKASZ.

Az Erdélyi Ev. Ref. Egyházkerületi Egyházi Értekezletről.

1. Az egyházkerületi Egyházi Értekezlet célja: egyházi ismeretek terjesztése, az evang. reform. keresztyén vallás-erkölcsi öntudat s egyházi összetartozás érzésének ápolása, a református hit és egyházi élet erősítése, az egyházi és világi elemnek egyházunk isteni küldetéséből folyó föladatainak megoldhatása által követelt közös munkára tömörítése.

2. Az Értekezlet az erdélyi ev. ref. egyházkerület felügyelete és védelme alatt áll s e viszony abban is kifejezést nyer, hogy alapszabályait az erdélyi ev. ref. egyházkerület hivatalos főhatósága erősíti meg, működéséről évenként a püspöki jelentés keretében tudomást szerez, továbbá, hogy az értekezlet állandó védnökei: a mindenkori, hivatalára nézve legidősebb egyházkerületi főgondnok és a püspök.

3. Az Értekezlet eszközei: gyűlések tartása. Társadalmi tevékenység. Irodalmi tevékenység. Erkölcsi megjutalmazások.

Az egyházkerületi Egyházi Értekezlet összeköttetésben áll az Egyházmegyei és — a hol ilyenek alakíthatók — Egyházközségi Értekezletekkel, mint vidéki organumaival.

II. SZAKASZ.

Az Erdélyi Evang. Reform. Egyházkerület Egyházi Értekezletének szervezete.

A) Az *Értekezleti tagság*:

4.) Az értekezlet tagjai:

a) alapító tagok, kik az Értekezlet céljaira legalább 100 koronát adnak ;

b) rendes tagok, egyháziak és világiak, kik évenként 2 koronát fizetnek;

c) pártoló tagok, kik valamely anyagi áldozatuk, vagy az Értekezleti czélok érdekében végzett munkálkodásuk erkölcs elismeréséül, az Igazgató-Választmány előterjesztése folytán, az Értekezleti közgyűlés által pártoló tagokul ismertetnek el;

d) dísztagok, kiket az egyházi élet mezején szerzett érdemeik folytán az Igazgató-Választmány előterjesztésére, a közgyűlés dísztagokul választ meg

e) Súly helyeztetik arra, hogy minden egyházközség rendes tagul jelentkezék s ez esetben minden ily egyházközség presbyteriuma egy presbyter képviselőt küld a közgyűlésre, ki ezután útjáról egyházközségének jelentést tesz.

5. A közgyűlésen minden tagnak tanácskozási és szavazati joga van.

6. Tagsági jelentkezésekre az Igazgató-Választmány által taggyűjtő iverk is bocsáttatnak ki a taggyűjtéssei megbizottak kezéhez.

B) Közgyűlés

7. A közgyűlés tagjai: az Egyházkerület Egyházi Értekezletének összes tagjai. Szavazatok egyenlő száma esetén személyi ügyekben sorshuzás dönt, a személyi vonatkozás nélküli indítványok pedig egyenlő számú szavazatok esetében el nem fogadottnak tekintendők. Tíz tag írásbeli kérelmére névszerinti szavazás rendelendő el. A szavazás rendesen felállással történik.

8. Az Egyházkerületi értekezlet évenként alkalmas időben az erdélyi egyházkerület különböző pontján tart közgyűlést. A közgyűlés helyének kitűzésének irányadók az egyes helyekről erre vonatkozólag történő meghívások, valamint mérlegelése annak a jelentőségnek, melylyel a közgyűlés egyik vagy másik helyen az adott viszonyok között járnai fog Mindenik következő közgyűlés idejét és helyét az éppen folyamatban levő közgyűlés határozza el, vagy pedig e tekintetben, a határozat meghozását az Ig. Választmányra bizza.

9. A közgyűlés tárgyai: elnöki megnyitó, titkári jelentés, ebben az Ig. Választmány jelentéseivel is, értekező és építő fölolvadások, gyakorlati kérdések komoly megvitatása. Közgyűlés elébe hozható minden oly kérdés, mely az egyháznak vallás-erkölcsi, társadalmi s anyagi viszonyait érinti. Előadókat a választmány nevében az elnökség kérhet fel és témákat is tűzhet

ki, de előadók lehetnek önként vállalkozók szabadon választott kérdésekről is. Minden előadó köteles azonban felolvasása tételét. fejtegetésének rövidre foglalt gondolatmenetét s következtetését pontokba foglalt határozati javaslat alakjában az ügyvezető titkárral a közgyűlést megelőzőleg 4 héttel közölni. A közgyűlés további tárgyai: indítványok, melyek ha önálló, a közgyűlést legalább 3 héttel megelőzőleg az ügyvivő elnökkel közlendők, hogy az indítványok mindig az Ig.-Választmány véleményével kerüljenek a közgyűlés tárgyalására; az Ig.-Választmány és tisztikar megválasztása 3 évre, valamint állásfoglalás az egyházat érintő dolgokban.

10. A közgyűlést mindig ünnepélyes istentisztelet előzi meg.

11. A közgyűlés ideje és helye. lehetőleg a tárgysorozattal együtt, legalább 3 héttel a közgyűlést megelőzőleg az egyházkerület lapjában hirdettetik ki. A meghívót az ügyvezető elnök és ügyvezető titkár írják alá.

12. Határozathozatalnál legalább 50 tagnak jelen kell lennie.

13. A közgyűlés nyilvános. szükség esetében az ülésvezető elnök zárt ülést rendel el. Zárt ülés 20 tag írásbeli kérelmére is elrendelendő.

C) *Igazgató-Választmány.*

14. Az igazgató-választmányt alkotják:

- a) az Értekezlet két védnöke;
- b) az egyházkerületi főgondnokok;
- c) az egyh. ker. közjegyző és közügyigazgató;
- d) az Értekezlet tisztikara;
- e) az Egyházmegyei Értekezletek egyházi és világi elnökei;
- f) az Egyházkerületi Egyházi Értekezlet közgyűlése által választott 30 tag a lelkipásztorok, tanárok és tanítók közül és további 30 tag a világiak sorából.

15. Az Ig. Választmány feladata: az Értekezlet ügyeinek előkészítése, vezetése, valamint a közgyűléstől odautalt ügyek elintézése. Gondoskodik a közgyűlések idejéről és helyéről, a mennyiben e kérdéseket a folyamatban volt közgyűlés nem oldotta meg és gondoskodik a közgyűlés programjáról. Feladatainak megoldásában az Ig.-Választmány által alakított bizottságok, mint az Ig. Választmány szervei működnek közre. Az Ig.-Választmány felelős a közgyűlésnek. A Választmányt az ügyvezető elnök hívja össze a szükséghez képest évenként többször is. Határozathozatalnál 10 tagnak jelen kell lennie. A »Meghívó« az egyházkerület lapjában tétethetik közé.

16. Az Ig.-Választmány tisztikarát az Értekezlet tisztikara alkotja. Vezető elnöke: az Értekezlet egyházi elnöke, mint ügyvezető elnök.

17. Az Ig.-Választmány saját kebelében a következő bizottságokat szervezi:

- a) egyháztársadalomügyi bizottság;
- b) irodalmi és sajtóügyi bizottság;
- c) jegyzőkönyveket vizsgáló bizottság;
- d) pénzügyi bizottság.

Mindeme bizottságokba a tagok — esetleges ajánkozásaik tekintetbe vételével — az Ig.-Választmány által soroztatnak be. A bizottságok maguk választanak maguknak saját kebelükből elnököt és rendes előadót. A bizottságok az Ig.-Választmány által hozzájuk áttett ügyeket elintézik s jelentéseiket közvetlenül az Ig.-Választmányhoz nyújtják be.

18. Az egyháztársadalomügyi bizottság főadata: az egyházi élet intensivitását elősegítő eszközök, szervezkedések, intézmények tanulmányozása s ide vonatkozó tervezetek és javaslatok nyújtása.

19. Az irodalmi és sajtóügyi bizottság főadata: az Értekezlet irodalmi kiadványainak előzetes megbírálása, és a közgyűléstől eredő meghatalmazás folytán a kiadványok és elterjesztés intézése. E bizottság gondoskodik általában az egyházi életet emelni hivatott olvasmányok ismertetéséről és terjesztéséről is. E bizottság főadata továbbá úgy a fővárosi, mint a vidéki sajtóval szakadatlan összeköttetésben lenni s vallásunk, egyházunk és Értekezletünk érdekeit a napi sajtóban képviselni, érvényesíteni.

20. A jegyzőkönyveket vizsgáló bizottság főadata: az egyházmegyei, valamint a testvér-egyházkerületi Értekezletek jegyzőkönyveinek átnézése, összehasonlítása, a fontosabb tárgyak kiemelése és megvitatása egy összefoglaló jelentésben s ennek kapcsán véleményadás és javaslattétel úgy az egyházkerületi, mint az Egyházmegyei Értekezletek minél sikeresebbé tétele érdekében.

21. A pénzügyi bizottság főadata: a pénzügyi kezelés felügyelete, jövedelmi források fölkeresése, az Értekezlet anyagi eszközeinek megszerzésében s fejlesztésében lankadatlan munkásság.

22. A bizottságok évenként annyi ülést tartanak, amennyi főadatuk megoldhatásának érdekében szükséges.

D) *Tisztikar.*

23. Az Egyházkerületi Egyházi Értekezlet tisztikarát alkotják:

- a) két elnök, egyik az egyházi, másik a világi egyének sorából;

- b) négy alelnök, kettő az egyházi, kettő a világi egyének sorából ;
- c) két titkár, egy egyházi, egy világi ;
- d) négy jegyző, kettő az egyházi, kettő a világi egyének sorából ;
- e) egy pénztárnok.

24. Az elnökség főadata : az Értekezlet képviselése. A közgyűlésen a világi — akadályoztatása esetén az egyházi elnök —; az Ig.-Választmányban mindig az egyházi elnök elnököl. Ügyvezető elnök az egyházi; ő teszi át az ügyeket a bizottságokhoz, hozzá adatnak be a bizottságok jelentései, a költségvetés keretén belül ő teljesíti a pénztári utalványozást, s ő intézkedik a közgyűlés, valamint az Ig.-Választmány határozatainak végrehajtásáról. Az egyházi elnök hívja össze a közgyűlést is, azonban a világi elnök előleges tudtával.

25. Az alelnökök helyettesítik az elnököket, ezek akadályoztatása esetében. A helyettesítés a 24 pontban szabályozott esetet kivéve úgy történik, hogy az egyháziak az egyháziakat, a világiak a világiakat sorrendben követik.

26. A titkárok főadata: végezni az összes irodai teendőket, fogalmazványokat, eszközölni a kiadványokat; a közgyűléseken titkári jelentést tenni s összefoglaló képet adni az Értekezlet és szervei tevékenységéről. Az ügyvitelt az egyházi titkár teljesíti.

27. A jegyzők vezetik a közgyűlési és Ig.-választmányi jegyzőkönyvet és segédkeznek a titkároknak.

28. A pénztárnok vezeti a számadásokat, készíti el a költségvetést, szedi be a tagdíjakat és más jövedelmeket és teljesíti az ügyvivő elnök utalványozása folytán a kiadásokat. A pénztárnoki jelentések első sorban a pénzügyi bizottság tárgyalása alá tartoznak s innen jönnek bizottsági jelentés mellett az Ig.-Választmány elébe.

III. SZAKASZ.

Az Egyházmegyei Értekezletről.

29. Az egyh.-megyei értekezletek szűkebb körben ugyanazon főadatok megoldására hivatottak, mint az Egyh.-kerületi Értekezlet. Az Egyházmegyei Értekezletek a közvetlen rájuk váró feladatok megoldása céljából önállólag alakulnak meg s működnek, de szem előtt tartják az egyetemes célt s maguk is az Egyházkerületi Értekezlet szerveinek tekintendők. Az Egyházmegyei Értekezletek szervezete az Egyházkerületi Értekezlet szervezetének felel meg.

30. Minden Egyházmegyei Értekezlet rendes jegyzőkönyvet

vezet és pedig úgy, hogy abból a tevékenység tiszta képe látható legyen és azt beküldi az Ig. Választmánynak, ennek elnöke kezéhez, hogy ez azt illetékes bizottságával átnézethesse s az átnézésről, a jegyzőkönyvben található nevezetesebb ügyekről, valamint az összehasonlítás eredményéről a bizottsági jelentés alapján a közgyűlésnek előterjesztést tételhessen.

31. Az Egyházmegyei Értekezletek feladatuknak tekintik, hogy az Egyházkerületi Értekeztet közgyűlései iránt az érdeklődést a legszélesebb körben felköltsék s e közgyűlések hatását maradandóvá tegyék.

32. Az egyházi értekezletek, a hol ki lehet, egyházközségi-leg is szervezendők a jelzett célok szolgálatára.

IV. SZAKASZ.

Intézkedés az Értekeztet megszűnése és az Alapszabályok módosítása esetére.

33. Az Egyházkerületi Egyházi Értekeztet megszűnése csak oly közgyűlésen mondható ki, melynek programjába a megszűnés kérdése felvetetett és e program legalább 3 héttel a közgyűlést megelőzőleg az egyházkerület lapjában kihirdettetett. A megszűnés kimondására a jelenlevőknek legalább két hamadáttevő többség szükséges. Az alapszabályok módosítása is e feltételek mellett érvényes. Az Egyházkerületi Egyházi Értekeztet vagyonáról az Értekeztet megszűnését kimondó közgyűlés rendelkezik, ha azonban e közgyűlés nem rendelkezett, akkor a megszünt Értekeztet vagyona az egyházkerületi Ig. tanács kezelése alá száll s az egyházkerületi közgyűlés által kijelölt célja fordítandó.

Vége.

Ezen Alapszabályok elfogadtattak az Alakuló-közgyűlés 1900. június 7-iki ülése 6 jksz. határozatával.

Molnár Albert
értekezl. egyh. elnök

Nagy Károly
értekezl. egyh. titkár.

Sz. 4384/1900.

Ezen alapszabályok a Föt. egyh.-ker közgyűlés utólagos jóváhagyásának fenntartásával megerősítetnek.

Az erdélyi ev. ref. egyh.-kerület Állandó-Igazgatótanácsának Kolozsvárt, 1900. október 7-én tartott üléséből:

Br. Bánffy Desső,
elnök.

Dr. Kádár János,
titkár.

J e g y z ő k ö n y v

az erdélyi ev. ref. egyházkerület >Egyházi Értekezletének< 1900. június
7-én d. e. Kolozsvártt, a belső-farkas-utczai templomban tartott

Alakuló Közgyűléséről

I s ő ü l é s .

Jelen vannak: Br. Bánffy Dezső, gróf Bánffy György és br. Kemény Kálmán egyházkerületi főgondnok; Dr. Bartók György püspök, az egyházmegyéek esperesei, jegyzői, a theol. fakultás tanárai teljes számmal, és a k-kalotai egyházmegye előljárói, lelkészei csaknem teljes számban; az egyházkerület minden részéből lelkészek, tanárok, gondnokok, tanítók, presbyterek és érdeklődő híveink, köztük nagy számmal egyházkerületünk kiváló, buzgó hölgyei, — összesen több százat meghaladó számban.

Közgyűlésünk tagjai a theol. akadémiától, főt. püspök aa. vezetése alatt testületileg d. e 9 órakor vonultak be a belső-farkas-utczai templomba; holott, a templomot betöltő gyülekezet énekével, azonnal kezdetét vette az alkalmi istentisztelet. Az ezt követő kolozsvári ref. egyházközségi vegyes dalkar művészi éneke alatt püspök aa. lépett a szószékre s emelte megható, buzgó imájával az ünnepély lélekemelő hatásában elfogult sziveket a Kegyelem Úrához, kinek megsegítő, megáldó és megszentelő kegyelmét kéri: törekvésünkre és munkánkra, egyházunkra és hazánkra, királyunkra és nemzetünkre.

A szószéken, a női-kar éneke közben, püspök aát Vásárhelyi Boldizsár deési lelkész aa. váltotta föl s prédikációjában, a mai kor hittudatához és társadalmi viszonyaihoz alkalmazott meggyőző érvekkel, kiváló szónoki erővel fejtegeti, hogy miképen kell megőrizni a tudományt, ennek alapján magunkat és mindazokat, a kik reánk bízattak.

1.) Istentisztelet után az alakuló közgyűlést összehívott Molnár Albert theol. tanár aa. indítványára:

korelnökül Br. Bánffy Dezső egyházkerületi főgondnok, — jegyzőül Bodor Géza esperes aa. kéretik fel.

2.) Tárgysorozat rendjén Molnár Albert theol. tanár olvasta fel a gyűlést megnyitó beszédét.

A közgyűlés a megnyitót nagy tetszéssel, helyenként kitörő lelkesedéssel fogadja s a jegyzőkönyv mellékletéül teljes szövegében felvenni határozza.

3.) Br. Bánffy Dezső egyházker. főgondnok, korelnök az értekezlet megalakulásának sürgős szükségét, célját, irányát és munkaterét tárgyazó beszédet tart, melyet

a közgyűlés osztatlan figyelemmel, általános és meg-megújuló kitörő helyesléssel és lelkes tetszésnyilvánításokkal fogad s a jegyzőkönyvhöz szószerint csatolni határoz.

4.) Az Értekezlet megalakulására vonatkozó indítványt Dr. Bartók György püspök aa. az evangéliumi protestantizmus világtörténelmi elhívását s különösen az evang. reform. anyaszentegyház és hivei vallás-erkölcsi, hazafias és nemzeti feladatait tárgyazó beszéddel pártolja.

Püspök aanak lelkes és lelkesítő ezen beszéde kitörülhetetlenül bevésődött a szívekbe. A közgyűlés a beszédnek a jegyzőkönyvhöz való csatolását elhatározza.

Egyben határozatilag kimondja, hogy az erdélyi evang. reform. egyházkerület »Egyházi értekezletét« megalakítja.

5.) Nagy Károly theol. tanár aa. előterjeszti az Értekezletnek nyomtatásban már megjelent „Alapszabály-tervezet“-ét, az előértekezlet által módosított szövegezésben.

Közgyűlés az „Alapszabály-tervezetet«

érdemleges tárgyalás után csekélyvá ltoztatással elfogadja s a tett változtatások folytán szükségessé vált szövegezés eszközlésével Váró Ferenc, Fekete Nagy Béla és Ince Lajos aai személyében kiküldött bizottságot bizza meg.

6.) Tárgysorozat rendjén korelnök br. Bánffy Dezső aa.; a már elfogadott alapszabályok értelmében kitüzi az értekezet Tisztikarának és az Igazgató-választmány választás alá eső tagjainak megválasztását.

Közgyülésünk az előértekezet és elnök aa. együttes ajánlatára közfelkiáltással megválasztja:

I. A Tisztikart

és pedig:

A) Elnökké:

a) világi részről: gr. Kuun Géza kollegiumi főgondnok aát.

b) egyházi részről: Molnár Albert theol. tanár aát.

B) Alelnökké:

a) világi részről: gr. Wass Béla egyhm. főgondnok és dr. Kolozsváry Sándor egyetemi tanár aát.

b) egyházi részről: Sylvester Domokos szászvárosi lelkész és Deésy Gyula kolozs-kalotai esperes aát.

C) Titkárokká.

a) világi részről: Sándor József főgondnok aát.

b) egyházi részről: Nagy Károly theol. tanár aát.

D) Jegyzőkké.

a) világi részről: gr. Bethlen István és Boér Elek aát.

b) egyházi részről: Tavasz József gör-
gényi és Bodor Géza kézi esperes aait.

E) *Pénztárnokká:*

Dr. Török István kolozsvári gimn. ta-
nár aait.

2.) *As Igazgató választmányt*
és pedig:

a) *világi részről:*

Dr. Székely György orsz. képviselő, Kilyén,
Csontos Olivér ügyvéd, M.-Vásárhely,
Mészáros István főszolgabíró, Felvincz,
Gyarmathy Zsigmond főgondnok, B.-Hunyad,
Br. Bánffy Albert nagybirtokos, Válaszút,
Lovag Bakó Ferencz nagybirtokos, Zsuk,
Somodi István ügyvéd, Kolozsvár,
Szőrcsei Vincze birtokos, Zágón.
Nemes Sámuel törv. elnök, Gy.-Fehérvár,
Somogyi István alispán, Segesvár,
Dézsy Zoltán alispán, M.-Vásárhely,
Dr. Gidófalvi István főgondnok, Kolozsvár,
Fekete Nagy Béla városi tanácsos, Kolozsvár,
Br. Horváth Ödön nagybirtokos, Alvincz,
Ifj. Éltető Albert nagybirtokos, M.-Régen,
Incze Gerő kir. ítélőtáblai bíró, Kolozsvár,
Dr. Gyarmathy Dezső polgármester, Sz.-
Udvarhely.

b) *Lelkészek részéről:*

Sándor János esperes, Miriszló,
Somkerek Miklós esperes, Szék,
Dr. Elekes Viktor esperes, Gy.-Fehérvár,
Ravasz János esperes, Ny. Szereda,
Herepei Gergely lelkész, Kolozsvár,
Tóthfalusi József lelkész, M.-Vásárhely,
Egerházi Lajos lelkész, Új Torda,
Péchy Árpád lelkész, Brassó,
Szöcs Sándor lelkész, Déva,
Szilágyi Farkas lelkész, N.-Ényed,

Bodor János lelkész, Zágon,
 Vajda Ferencz lelkész, Sz.-Lóna,
 Lénárt József lelkész, Magyaró,
 Vásárhelyi Boldizsár lelkész, Deés,
 Jancsó Sándor lelkész, N.-Enyed.

C) *Tanárok és tanítók részéről:*

Gönczy Lajos Sz.-Udvarhely,
 Váró Ferencz N.-Enyed,
 Bedőházy János M.-Vásárhely,
 Kincs Gyula Zilah,
 Deák Gerő Szászváros,
 Benke István S.-Szt.-György,
 Fejes Áron Székely-Udvarhely,
 Pallos Albert Kolozsvár,
 Dr. Keckeméthy István Kolozsvár,
 Pokoly József Kolozsvár,
 Dr. Szádeczky Lajos Kolozsvár,
 Szentgyörgyi Lajos Kolozsvár,
 Pap Sándor M.-Vásárhely.

7., Az értekezlet tisztikarának és választmányainak megválasztása után Molnár Albert egyházi elnök aa. a maga és tisztársai nevében az egyhangú választásban nyilvánult bizalmat megköszönve, felkéri világi elnök társát, Dr. gr. Kuun Géza aát elnöki székének elfoglalására.

Dr. Gr. Kuun Géza aa. bár érzi előrehaladott korának gyöngeségeit; de elfoglalni a helyet, melyet számára a munka mezején a bizalom kijelölt — ugymond — hálás kötelességének ismeri. Mert ha minden időben szent kötelességünk egyházunkért tenni-áldozni, úgy most egyházunk érdeke mindnyájunktól, kivétel nélkül megkívánja, hogy buzgóságunknak minél több jelét adjuk s tehetségünk mértéke szerint, míg Isten engedi, az Ő országát e földön szolgálni meg ne szünjünk. Örül a fölött, hogy az értekezlet is első sorban az általános

buzgóság és tevékenység fölélesztésére törekszik s ezáltal oly célok megvalósítását tűzi maga elé, melyeket a közóhaj sürget s melyeket elodáznunk nem szabad.

A protestantismus minden egyházi tényezőtől megköveteli, hogy a műveltségnek minél magasabb fokára emelkedjék; mert, mint a történelem is bizonyítja: a protestantismus egy fokozatos progressió, mely stabillismust magában nem ismer s ezt a folytonos progressiót nekünk kell eszközölnünk és állandóan fenntartanunk azáltal, hogy a tudománynyal lépést tartva, annak üdvös eredményeit egyházi életünk minden terére átvigyük s annak lelki kincseivel híveinket is gazdagítva a progressiót egyházi tényezőinkben és intézményeinkben minél inkább elősegítsük....

Közgyűlésünk Dr. gr. Kuun Géza világi elnök aának munkakedv és egyházunk iránti határt nem ismerő áldozatkészségtől áthatott, a protestantizmus lényegét s ebben anyaszentegyházunk és értekezletünk hiátását tudományos alapon, kiváló gyakorlati érzékkel fejtegető székfoglaló beszédét munkára lelkesülő hason érzülettel fogadja s elnök aa. felajánlott munkájára s közhasznu életére Isten áldását kéri.

8.) Az erdélyi evang. reform. egyházkerület **•Egyházi Értekezlete•** ezzel meg alakulván, Elnök aa. bejelenti, hogy Simó Lajos és Zeyk Dániel egyh. ker. főgondnokok, továbbá Pogány Károly főispán, főgondnok, Simó Béla gondnok, Bartalus János esperes, Csekme Ferencz, Kovács Albert és Szöcs Sándor lelkész aai részint levélben, részint táviratban távol maradásukat kimentve, az Értekezlethez való esatl akozásukat bejelentik. Simó Lajos egyh.-ker. főgondnok aa. pedig 100 koronával az alapító tagok sorába lép.

Nevezett aai csatlakozása örvendetes tudomásul vétetik, Simó Lajos aa befizetett 100 korona alapító-tagdíja pedig pénztárba utaltatik.

9.) Az »Egyházi Értekezlet« alakuló közgyűlése első ülésének tárgysorozata ezzel kimerítve lévén, elnök aa. június 7-én d. u. 5 órára az Igazgató-választmány ülését, június 8-án d. e. 9 órára a közgyűlés második ülését tűzte ki:

az alakuló közgyűlés első ülését azon a közgyűlés által elfogadott indítvány után, hogy a közgyűlés jegyzőkönyvének hitelesítésére Molnár Alber egyh. elnök. Nagy Károly egyh. titkár és Dr. Gidófalvi István választmányi tag. aai küldetnek ki — bezárja.

Dr. Gróf Kun Géza,
vil. elnök.

Bodor Géza,
egyh. jegyző.

A jegyzőkönyvet hitelesítik:

Molnár Albert,
egyh. elnök.

Nagy Károly
egyh. titkár.

Dr. Gidófalvy István,
választmányi tag.

J e g y z ő k ö n y v.

Felvételett Kolozsvártt, 1900. június 7-én az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyházi értekezletének

I-ső Igazgató-választmányi üléséről.

Elnök: Molnár Albert; jegyző: Tavaszy József.

Jelen voltak: Dr. Bartók György, püspök, Dr. gróf Kún Géza, világi elnök, Nagy Károly és Sándor József titkárok, Dr. Elekes Viktor, Fekete Nagy Béla, Dr. Gidófalvy István, Incze Gerő, Somodi István, Deésy Gyula, Vásárhelyi Boldizsár, Sárkány Lajos, Egerházi Lajos, Ravasz János, Pap Sándor, Désy Zoltán, Gyarmathi Zsigmond, Gróf Vass Béla, Somogyi István, Somkerekéi Miklós,

Pokoly József, Bodor János, Bodor Géza, Jancsó Sándor, Váró Ferencz, stb. választmányi tagok.

1.) Elnök aa. megnyitván a gyűlést, jelenti, hogy Nagy Domokos, kutyfalvi lelkész aa. egy perselyt adott át az Értekezletnek azon kéréssel, hogy az minden közgyűlés alkalmával megfelelő helyre kitétetvén s a közönség figyelme arra felhivatván, benne a Szeretetház javára gyűjtés eszközöltessék.

Az Értekezlet a perselyt köszönettel fogadja s az adományozó inteniójának megfelelő kezelésre pénztárnok aának határozza átadatni.

2.) Elnök aa. kérdése folytán

a választmány a taggyűjtés ügyét az elnökség elintézésére bizza.

3.) Elnök aa. indítványa folytán

a választmány felhívja az egyházmegyei papi értekezleteket, hogy alakuljanak újra az egyházkerületi „Egyházi Értekezlet” alapszabályai keretében, s lépjenek azzal contactusba.

4.) Pokoly József aa. indítványozza, hogy az értekezlet adjon ki „Évkönyv”-et, a melyben bocsássa közre az értekezleten felvett jegyzőkönyveket, elmondott beszédeket és felolvasásokat.

A választmány az indítványt elfogadja, a szerkesztést az egyházi titkára bizza, s felkéri a közgyűlést, hogy gondoskodjék a kiadás költségeinek fedezéséről.

5.) Fekete Nagy Béla választmányi tag indítványára

Dr. gróf Kún Géza elnök ömagyméltósága felkératik, hogy a holnapi közgyűlésen tegyen indítványt, hogy Molnár Albert elnök és Nagy Károly titkár aainak az alakuló közgyűlés érdekében végzett fáradozásaiért a közgyűlés fejezze ki jegyzőkönyvi elismerését és köszönetét.

6.) Elnök aa. felhívása folytán a bizottságok önkéntes jelentkezések folytán a következőképen alakulnak meg:

1.) az *egyházársadalmi bizottság*: Somodi István, Somogyi István, Désy Zoltán, Dr. Gidófalvy István, Dr. Elekes Viktor, Szentgyörgyi Lajos, Egerházi Lajos, Tóthfalusi József;

2.) *irodalmi és sajtóügyi bizottság*: Sándor János esperes, Herepei Gergely, Tóthfalusi József, Bodor János, Vajda Ferencz, Vásárhelyi Boldizsár, Jancsó Sándor, Váró Ferencz, Bedőházi János, Benke István, Pallós Albert, Pap Sándor, Fekete N. Béla;

3.) *jegyzőkönyveket felülvizsgáló bizottság*: Incze Gerő, Ravasz János, Lénárt József, Vásárhelyi Boldizsár;

4.) *pénzügyi bizottság*: Gyarmathy Zsigmond, Fekete N. Béla, Somkerek Miklós, Pokoly József, ifj. Éltető Albert.

Az elnökség megbíztatik, hogy a jelen nem levő tagokat a bizottságokba belépésre hívja fel.

7.) Elnök aa. felhívja a bizottságokat elnökeik és előadóik megválasztására, a mi következőleg történik meg.

1.) Az egyházársadalmi bizottság megválasztotta elnöké: Nagy Károlyt, előadóvá: Egerházi Lajost;

2.) az irodalmi és sajtóügyi bizottság elnöké: Váró Ferenczet, előadóvá: Pallós Albertet;

3.) a jegyzőkönyv felülvizsgáló bizottság: elnöké: Incze Gerőt, előadóvá: Vásárhelyi Boldizsárt;

4.) a pénzügyi bizottság: elnöké: Gyarmathi Zsigmondot, előadóvá: Fekete N. Bélát.

8.) A jegyzőkönyv hitelesítésére kiküldetnek:

Váró Ferencz, Vásárhelyi Boldizsár,
Somkerek Miklós.

K. m. f.

Molnár Albert,
mint vál. elnök.

Tavassy József,
jegyző.

A jegyzőkönyvet megbízatásuk értelmében hitelesítik, Kolozsvárt, 1900. június 8-án:

Váró Ferencz.

Vásárhelyi Boldizsár.
Somkerek Miklós.

J e g y z ő k ö n y v.

Felvéttetett Kolozsvártt, 1900. június 8-án az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyházi értekezletének

közgyűlésén.

II-ik ülés

Elnök: Gróf Kun Géza; jegyző: Tavaszgy József.

Jelen vannak: Dr. Bartók György, védnök, Molnár Albert, egyházi elnök, Gróf Vass Béla, Dr. Kolozsvári Sándor, Sylvester Domokos, Deési Gyula, alelnökök, Nagy Károly, Sándor József, titkárok, Bodor Géza, jegyző, a választmányi és egyesületi tagok, úgyszintén a közönség érdeklődő női és férfi tagjai igen nagy számmal.

10. Elnök aa. bemutatja Barcsay Domokos és Dr. Gyarmathy Dezső távirati értesítéseit, a mely szerint részint rosszullét, részint családi okból nem jelenhetnek meg a gyűlésen, de az Értekezlethez lélekből csatlakoznak.

Kényszerű elmaradásuk sajnálattal, — csatlakozásuk örömmel vétetik tudomásul.

11. A választmány határozata folytán

elnök aa. értesíti a közgyűlést, hogy a Nagy Domokos kutyfalvi lelkész, tagtárs által adományozott persely kitétetett s kéri a közgyűlési tagokat, hogy a »Szeretetház« javára adományait helyezték bele.

12. Dr. Török István nagy elfoglaltságát adván okul, pénztárosi állásáról lemond.

Közgyűlésünk a lemondást tudomásul veszi és pénztárosnak egyhangúlag Molnár Lőrincz kolozsvári lelkész aát választja meg.

13. Egerházi Lajos lelkész aa, napirend előtt felszólamlási jogot nyervén, hosszas indokolással egyházkerületi papi temetkezési egyesület megalapítását indítványozza.

Miután napirend előtt határozni nem lehet, utasítatik indítványának a tárgysorozat rendjén benyújtására.

14. Közgyűlésünk elnök aa. indítványára

Molnár Albert és Nagy Károly aainak az egyházi értekezlet előkészítéséért elismerését és köszönetét nyilvánítja.^f

15. Molnár Albert egyházi elnök aa. olvassa „Egyházi életünk fejlesztésének eszközeiről“ czimű értekezését, melyben vallásos összejövetelek tartását, lehetőleg a szeretet vendégségek felújítását, több lelkésszel bíró egyházközségekben a parochialis rendszer behozatalát, az egyháztársadalmi élet ápolása végett egyházi családi körök és ifjusági vallásos egyesületek felállítását s a református női társadalom gyülekezeti, egyházmegyei s egyházkerületi szervezését sürgeti. Sándor József aa. ezen mélyreható értekezésnek az egyházmegyei értekezleti körökben kiküldését indítványozza, a melyeket az igazgató választmány összegyűjtve azok alapján tegyen javaslatot a jövő évi közgyűlésre. Jancsó Lajos nagyenyedi egyházmegyei főjegyző kapcsolatosan a következő indítványt terjeszti be:

Az ige hirdetés, annak hallgatása és megtartása képezzvén általába protestáns. közelebről evangelium szerint reformált egyházunknak erősségét, hogy azt az apostolok és dicső reformátorok szellemében és buzgóságával minél hathatósabban hirdessük s egyedül a megfeszített és feltámadott Ur Jézus Krisztust predikáljuk, Isten dicsőségére és a hívek lelki épülésére — indítványozom, hogy az erdélyi ev. ref. egyházkerület főtiszteletű értekezlete vegye gondjai közé a predikáció és predikálás nivójának emelését. Nevezetesen szerkesztessen havonként megjelenő predikációs füzetet, melynek egy pár lapja a lelkipásztorok terén üdvösnek tapasztalt gyakorlatot, buzdító példákat tegye közkincsé.

Szervezzén belmissiót, melynek útján az elismert egyházi szónokok — az apostolok példáját követve — időnként jelenjenek meg egyes vidékeken egyházközségeinkben és hirdessék »az evageliumot, mely Isten hatalma minden hívőnek idvességére. (Róma 1. 16.)

Közgyűlésünk a nagy tanulmánynyal és helyes alapon nyugvó értekezést Jancsó Lajos aa. indítványával együtt, oly felhívással küldi meg az egyházmegyei értekezletnek, hogy véleményes javaslataikat küldjék meg az igazgató-választmánynak s az a vélemények alapján tegyen javaslatot a jövő évi közgyűlésnek; — az értekezést évkönyvében felveszi.

16.) Váró Ferencz, nagy-enyedi Bethlen főiskolai tanár »Vallomások és kérdések« című felolvasását adja elő, melyben egy lelkipásztor barátjával beszélget. Elbeszéli neki a maga vallásos tudatának fejlődési történetét. Gyermekkorának komoly óráiban odaadó hittel önként imádkozott. Később a kátétanulás évfolyamaiban kétségei támadtak, a melyeket felnőtteknek helytelen, vagy pedig félig s rosszul értett társalgásai is ápolitak benne, úgy hogy már a konfirmációval nem tudott megbarátkozni, s kitérni próbált előle. Azután, a gimnázium felső osztályaiban a természettudományi tanulmányok és olvasmányok egészen a materializmus világnézlete felé tereltek. Véletlenül a néhai Dr. Kovács Ödön előadásainak hallgatása útján világosodott fel, hogy a vallás voltaképp nem a confessiók tartalma, hanem érzelem az emberben, hogy a saját »győzvései« sem egyebek, mint ez érzelemtudat tartalmának alakulgatása. Egyéni világnézetéről ekkor sem mondottugyan le, de átalakította ezt, s kiegyeztette, teljes megnyugvására a keresztyén és protestáns érzület követelményeivel. Ily alakjában be is számol vele.

Barátjának, mint iskolai hitoktatónak, tanulságul beszéli ezeket el; aztán hat rendbeli részletesen kifejtett kérdést intéz hozzája; ezek fonálán megállapodik vele hat tételben, a melyeket ily szövegben terjeszt ma az értekezlet elébe:

I. Korunkban az egykori orthodox-vallásos és keresztyén tudat sugalmazott egyöntetűségű tartalma helyébe temérdek változatosságú alanyias felfogások lépnek, még pedig természetes, lélektanilag jogosult úton. Az ilyen felfogások tipussait a protestáns theologusnak vizsgálnia, s velök főleg hitoktatói hivatása szempontjából számot vetnie kötelessége.

II. A hitoktatás módszerét a lelkesítőképzőkben gyakorlatilag is szemléltetni kellene, s e végre hitoktatói gyakorló iskolát nyitni.

III. Gyermeknek, vallásos érzések első ápolása céljából, szülőikkel egyetértőleg, bizonyos körülmények közt egyénenkint való gondozása is kívánatos. Pajjelölt ifjakkal ily megbízatású legációkba bocsátása rendszerre volna teendő.

IV. A hitoktatás munkáját, minden elszigeteltség gondos kerülésével, egyéb iskolai tantárgyak tartalmához és tanmenetéhez is lelkiismeretesen alkalmazva kell végezni.

V. A középiskolai vallástánítás tervének és rendszerének céljául kell kitézni az »egyetemes papság« eszméjének gyakorlati valószínűségét.

VI. A hitoktatás egész vonalán az egyetemes keresztyénség — istenországa — eszményét tartjuk állandóan szem előtt. Ez szükségképpen kizárja a vallási türelmetlenség tenyésztésének minden kísérletét.

Közgyűlésünk a rendkívül határos, nagy tudományt és mély vallásos érzést

művészileg egyesített felolvasást, melynek párját a világirodalomban kell keresni, kinyomatni rendeli és kötelességévé teszi az ig.-választmányoknak, hogy az a legszélesebb körben igyekezzenek elterjeszteni, a benne foglalt indítvány tárgyalása és véleményadás végett közöltetik az egyhm. értekezletekkel és az egyházkerületi theol. akadémiával.

17.) Bedőházi János, marosvásárhelyi tanár olvassa »Hit és Tudomány« című értekezését, a melyben erős elmeélllel mutatja ki, hogy azok egymásnak nem ellenségei és miután a protestáns theologia kutatásában a természeti és szellemi világra ugyanazon vizsgálódás törvényeit alkalmazza, a győzelem pálmáját a protestáns egyháznak nyújtja oda.

A nagy értékkel bíró felolvasásért értekezőnek közgyűlésünk elismerését és köszönetét nyilváníti, értekezését terjesztés végett kinyomatja és évkönyvébe felveszi.

18.) Bodor Géza esperes aa. egyházmegyei papi értekezletek eddigi működéséről szóló ismertetését olvassa fel.

Közgyűlésünk értekezőnek köszönetet mond, s értekezését, mint az egyházmegyei papi értekezletek működésének összefoglalt történetét, az egyházi értekezlet évkönyvébe felveszi.

19.) Közgyűlésünk, az idő nagyon előhaladván

Nagy Károly és Szász Béla aai. felolvasását napirendről leveszi, s a későbbi közgyűlések sorrendjére teszi át.

20.) Közgyűlésünk elhatározza évkönyv kinyomatását, a melyet az egyházközségeknek és lelkészeknek mérsékelt áron, az alapító tagoknak pedig ingyen küld meg. A kiadás költségeit a befolyó tagsági díjakból utalja ki.

21.) Olvastatik a nagy-enyedi egyházmegye papi értekezletének következő indítványa:

Főtiszteletű és Méltóságos Elnökség! Nagyenyedi egyházmegyénk mai napon tartott papi értekezlete tekintettel arra, hogy az igehirdetés a keresztyén s főleg a protestáns vallásnak egyik legfőbb életszerve; tekintettel arra, hogy minden tudományág történelme behatóbb megismerés és tudás céljából rendszeresen taníttatik; tekintettel arra, hogy a protestáns igehirdetés történelme, illetőleg a prédikációi irodalom története, fejlődése theologiánkon elő nem adatik: indítványozza, hogy az erdélyi főt. és mélt. ev. ref. egyházkerület egyházi értekezlete mondja ki, miszerint szükségesnek látja, hogy a theologia valamelyik évfolyamán az igehirdetés történelme, illetőleg a prédikáció s más egyházi művek irodalma előadassék és a reformációtól kezdődőleg hirnevesebb egyházi íróink és prédikátoraink életrajza taníttassék, műveik és beszédek tüzetesen ismerjessenek és azokból szemelvények olvastassanak, mely tárgy aztán papvizsga feladatát is képezze.

Midőn egyházmegyénk értekezletének emez indítványát a főtiszteletű és mélt. egyházkerület értekezletéhez van szerencsénk beterjeszteni, kérjük, hogy az -- lehetőleg -- még a jun. hó 7-én tartandó értekezlet tárgysorozatába felvétessék. Vagyunk A Főtiszteletű és Méltóságos elnökségnek, a nagyenyedi ev. ref. egyházmegyének Uj-Tordán, 1900. május 25-én tartott értekezletéből teljes tisztelettel: Sándor János esperes. Jancsó Lajos egyhk. jegyző.

Mintán theol. akadémiánkon a theol. tudományok történeté előadatik; miután a szaktanár is az egyes tantárgyak keretében, így a homiletika tanára az igehirdetés történetét az egyház szónoklattan keretében a lehető legbővebb terjedelemben előadja; s miután egy új, kötelező és vizsgálat tárgyát képező tantárgynak a theol. tanulmányrendbe való felvétele az egyetemes konvent jogkörébe tartozik: az értekezlet ez indítványt napirendről levenni határozza.

22. Indítványba vétetik, hogy a felfo-
sott értekezések és felvetett kérdések felett
való mélyebb-reható tárgyalás és eszmecsere
lehetségessé tétele végett a főreferensek
mellé még contrareferensek is kéressenek

fel, a kikhez a gyűlés előtt záros határidőben a megvitatandó kérdések az előadó véleményével együtt megküldessenek tanulmányozás végett.

Közgyűlésünk helyesli az eszmét, s felhívja a választmányt, hogy erre nézve, valamint általában a gyűlések megtartásának rendjére nézve — intézkedéseket tegyen.

22. Olvastatik Egerházi Lajos új-tordai ev. ref. lelkész következő indítványa:

„Főtiszteletű egyh.-ker. Értekezlet! Tekintve az erdélyi ev. ref. lelkészi kar sanyarú anyagi helyzetét, a mely máskor is, de különösen szomorú halálesetekben nehezedik ónsúlylyal tagjaira s tekintve azon szép eredményeket, melyeket különösen napjainkban az erőket tömörítő szövethozások felmutatnak, minden hosszabb indokolás nélkül indítványozom, hogy mondja ki az Értekezlet, miszerint

„saját munkakörébe felveszi egy «Erdélyi ev. ref. papi temetkezési egyesület» megalkotását a következő «Alapszabály tervezet» elvei alapján:

Az erdélyi ev. ref. papi temetkezési egyesület alapszabály-tervezete.

I.

Az egyesület czíme és székhelye.

1. §. Az egyesület czíme: »Erdélyi ev. ref. papi temetkezési egyesület.« Székhelye Kolozsvár.

II. Az egyesület czélja.

2. §. Az egyesület czélja, hogy tagjainak bekövetkező halála esetén temetési segélyt nyújtson.

III. Az egyesület tagjai.

3. §. Az egyesület tagjai lehetnek az erdélyi ev. ref. egyházkerület helyettes, segéd papjai, theol. tanárai s azok nejei.

4. §. Belépéskor a következő belépési díjak fizetendők:

20—30 évig.....	4	korona
30—40 >	6	>
40—50 >	8	>
50—60 >	10	>
60—70 >	12	>

5. §. Negyven éven felüliek tagokul az egylet működésének csak az első három évében vétetnek fel, de kivételt képeznek azok, kik más egyházkerületből jöttek át és azon papnék, illetőleg theol. tanárnék, kiknek férjhez menetelök után a belépésig még nem telt el három év.

6. §. Minden tag köteles az egylet pénztárába, az egyes egyleti tag elhalálózása után, a beállása napjától egyelőre 20 éven át, 60 fill. elhalálózási tagdíjat fizetni. Ezen díj a pénztárnok kimutatása szerint évnegyedenként fizetendő. A ki a kimutatástól számított 2 évnegyeden át tartozását nem fizeti, a választmány által megintetik, a ki pedig egy évig sem fizetné meg tartozását, kilépetnek tekintik s az egylettel szemben jogát elveszíti, a befizetett tagsági díjakat vissza nem kapja. Éppen úgy elveszti minden jogát az is, ki bármilyen okból az egyletből kilép.

7. §. Az egyes tag elhalálózása esetén, annak törvényes örökösei, a haláleset igazolása után egyelőre 240 kor. temetkezési segélyben részesülnek, a mi kívánatra táviratilag is megküldhető. A temetkezési segély a közgyűlés által a tagok arányához képest felemelhető, de le nem szállítható.

IV. Az egylet szervezete.

8. §. Az egylet ügyeit intézi: a *közgyűlés és választmány*.

A) *Közgyűlés.*

9. §. A közgyűlés tagjai: az egylet összes tagjai, kik tanácskozási és szavazási joggal birnak. Szavazásoknál férj a nejeinek lehet megbízottja. Szavazatok egyenlő száma esetén személyi ügyekben sorshúzás dönt, személyi vonatkozás nélküli indítványok, egyenlő számú szavazatok esetén el nem fogadottaknak tekintendők. Tíz tag írásbeli kérésére névszerinti szavazás rendelhető el.

10. §. Az egylet minden évben egy rendes közgyűlést tart, még pedig és akkor, mikor az egyházkerületi értekezlet ülészik,

de ha ez bármily okból nem volna lehetséges, úgy az egyházkerületi rendes közgyűlés alkalmával.

11. §. A közgyűlés ideje, helye és tárgya az elnökség által 3 héttel megelőzőleg a hivatalos lapban kihirdetendő, határozat hozatalra legalább 50 tagnak személyesen jelen kell lenni.

12. §. A közgyűlés tárgyai: a választmánytól megfelelőbbezett ügyek elintézése; a választmány évi jelentése; számadások és költség előirányzat megvizsgálása és megállapítása; a választmány és tiszti kar megválasztása 3 éves ciklusra; az alapszabály módosítása; indítványok, melyek, ha önállók, a gyűlést megelőzőleg 15 nappal bejelentendők.

13. §. A közgyűlésről vezetett jegyzőkönyvet hitelesíti az elnök és titkáron kívül, a közgyűlésen végig jelen volt 2 egyleti tag.

14. §. A közgyűlés ülései zártak.

B) *Választmány.*

15. §. A választmányt alkotják a három évre megválasztott tiszttakar és 5 választmányi tag. — Választandó 3 póttag is. —

16. §. A választmány feladata: végrehajtja a közgyűlés határozatait; gondoskodik az egylet pénzeinek gyümölcsöző elhelyezéséről, elkészíti az évi számadást és költségelőirányzatot, a közgyűlésen jelentést tesz az egylet évi működéséről és állásáról s az elé indítványokat terjeszt, megvizsgálja minden évnegyedben a pénztárt, nyilvántartja a tagok névsorát, határoz a belépni akarók felett, megint, illetőleg kizárja a pontatlanul fizetőket, az egyházkerületi egyházi értekezlet elnökségével, illetőleg a méltóságos igazgató-tanáccsal érintkezésbe lépve intézkedik a közgyűlés egybehívása iránt; általában az egylet felvirágzásán működik.

17. §. Érvényes határozathozatalra az elnökön kívül a tagok $\frac{1}{2}$ -ed részének jelenléte szükséges.

18. §. A választmány minden évnegyedben rendes ülést tart, azonkívül annyiszor a hányszor annak szüksége fennforog.

19. §. A választmányt az elnök, akadályoztatása esetén az alelnök és titkár hívják össze, a tárgy megjelölésével nyolcz nappal a gyűlés tartása előtt. — A meghívó a hivatalos lapban is közzétehető.

20. §. A választmány a szükséghez képest választhat kebeléből albizottságokat is.

21. §. Valamelyik választmányi tag elhalálása, vagy lemondása esetén a legtöbb szavazatot kapott, illetőleg szavazatok egyenlősége esetén, a legidősebb póttag lép annak helyébe.

22. §. A választmány felelős az egylet minden vagyonaért, a megválasztottnak ki kell nyilatkoztatnia, hogy évenként legalább 2 rendes választmányi ülésen részt vesz, ellenkező esetben más választandó helyébe. — Azon választmányi tag pedig, ki indokolatlanul egy év folyamán egyetlen választmányi gyűlésen sem jelent meg, lemondottnak tekintetik s helyébe a legtöbb szavazatot nyert, illetőleg legidősebb póttag lép.

23. §. A választmányi tagok hivataloskodási idejük alatt az elhalálozási díj fizetése alól mentesek; vidéki választmányi tagok 10 korona megjelenési díjban részesednek.

C) *Tisztikar.*

24. §. Az egylet tisztikarát alkotják: egy elnök, alelnök, titkár, pénztárnok.

25. §. Az elnökség feladata: az egylet képviselése ugy hatóságok, harmadik személyek, mint más egyletekkel szemben.

26. §. Az elnök intézkedik a közgyűlés és választmányi gyűlések összehívása iránt s azokon elnököl, a pénztárt bármikor megvizsgálja, vagy a választmány bármely tagja által megvizsgáltatja, örködik, hogy az alapszabályok híven megtartassanak. — Folyó kiadásokra 50 koronáig mindenkor utalványozhat, de utalványait a legközelebbi választmányi ülésnek tárgyalás végett bemutatja.

27. §. Az alelnök az akadályozott elnököt mindenben helyettesíti.

28. §. A titkár végzi az írásbeli teendőket, vezeti a jegyzőkönyveket, a közgyűlésen jelentést tesz az egylet évi működéséről.

29. §. A pénztárnok felelősséggel kezeli az egylet összes vagyonát; minden évnegyedben kimutatást tesz közzé a hivatalos lapban az elhalt tagok után fizetendő díjakról s azokat beszedi; minden tagról külön törzskönyvlapot vezet, s azt nyilvántartja, évnegyedenként jelentést tesz az elnöknek; elkészíti a költség-előirányzatot s az évi számadást; vezeti és nyilvántartja a pénztári naplót s azt az elnök, vagy bármelyik választmányi tag kívánságára a pénztári készlettel együtt megvizsgálhatás végett felmutatja; egyszerre többet, mint két temetkezési segélyjárulék összegét magánál nem tarthat, a többi pénz esetről-esetre a választmány által meghatározott takarékpénztárba köteles tartani, honnan csak az elnökkel együtt vehet ki pénzt.

30. §. Pénztárnok lehet az egyleten kívül álló tag is, tiszteletdíja minden halott után a tagoktól befolyó elhalálozási díjak 5%.

V. Általános határozmányok.

31. §. Az egyesület akkor kezdi meg működését, mikor tagjainak száma 500-ra szaporodott. A belépni akarók a pénztárnoknál kötelesek jelentkezni, keresztlevelemmel igazolva korukat.

32. §. A tagok fizetési kötelezettsége egyelőre 20 évre állapítatik meg, de 20 év múltán, sőt kedvezőbb körülmények között hamarabb is új közgyűlési határozat hozandó.

33. §. Az elhalálozási tagdíj a pénztárnoki kimutatástól számított egy negyed év alatt multhatatlanul befizetendő, még pedig vagy postán, mikor a feladó vevény szolgál nyugtául, az utalvány-szelvény ellen nyugtául, vagy személyesen, a mikor külön nyugta és ellen nyugta adandó, ki egy negyedévnél tovább marad hátrálékban, a 6. §. szabályain kívül, a hátrálékos díjak után 6% késedelmi kamatot fizet.

34. §. A haláleset a pénztárnoknak jelentendő be, ki röktön intézkedik a temetkezési segélyjárulék megküldése iránt s jelentést tesz róla az elnöknek.

35. §. A tagoktól befolyó elhalálozási tagdíjakból 5% illeti a pénztárnokot, 5% fordítható a kezelési stb. költségekre, a többi a belépési díjjal együtt a tartalék-tőke javára fordítandó.

36. §. A milyen arányban növekszik a tagok száma és a tartaléktőke jövedelme: olyan arányban emelhető a közgyűlés által a temetkezési segélyjárulék avagy leszállítható az elhalálozási tagdíj.

37. §. A halott örököse által kapandó temetkezési segélyjárulék senki által le nem foglalható.

IV. Intézkedés az egyesület megszűnése és az alapszabályok módosítása esetére.

38. §. Az egyházkerületi papi temetkezési egyesület megszűnése csak az esetben mondható ki, ha a tagok száma és az egyesület vagyona annyira mecsökkent, hogy legalább 200 korona temetkezési segély járulék nem adható és csak oly közgyűlésen, melynek tárgysorozatába a megszűnés kérdése felvétellett s e tárgysorozat a közgyűlést megelőzőleg legalább 3 héttel az egyházkerület lapjában kihirdettetett. A megszűnés kimondására a jelenlevőknek legalább kétharmadát kitevő többség szükséges. Az alapszabályok módosítása is e feltételek mellett érvényes.

39. Az egyesület megszűnése esetén az egyesület vagyona az er-

délyi egyházkerület papi nyugdíj-alap javára fordítandó, ha pedig akkor a papi nyugdíj-intézet már enélkül is elég erős és biztos alapokon nyugvó lenne, akkor a kolozsvári szeretetház javára fordítandó.

40. §. Azon esetben, ha az egylet nem tartaná meg az alap szabályokat és további működése akár az erdélyi ev. ref. egyházkerület, akár az állam érdekeit sértené, vagy pedig az egylet tagok vagyoni érdekét veszélyeztetné, az erdélyi ref. Igazgatótanács által az alapszabályok megtartására útasítatik, mit ha nem tenne, az Igazgatótanács felterjesztése alapján a m. kir. belügyminiszter az egyletet fel is oszlathatja.

Készítette és beadja: *Egerházy Lajos*, újtordai ref. pap.

Közgyűlés az indítványra nézve megbízza az Igazgató-Választmányt, hogy erre az egyházmegyei értekezletek véleményét kikérve s azok összesített ismertetését a saját javaslatával kiegészítve: terjeszse a jövő évi közgyűlés elébe.

23: A tárgysor² at ki lévén merítve, miután püspök aa. a közgyűlés nevében érdemes világi elnökünk buzgóságéért, melyel az üléseket vezette szép köszönetet mondott

elnök a közgyűlést, Isten áldását kérve a jó kezdetre — bezárja: a gyűlés a püspök és elnök éltetésével oszlott el.

Dr. Gróf Kunn Géza,
vil. elnök

Tavassai József,
jegyző.

A jegyzőkönyvet hitelesítik:

Molnár Albert.

Dr. Gidófalvy István.

Nagy Károly.

Értekezések.

Egyházi életünk fejlesztésének eszközei.*

(Molnár Albert fölolvasása a folyó évi június 7. napján Kolozsvárt tartott Egyházi Értekezleten.)

Egyházi életünk fejlesztése mindnyájunk feladata. Meg kell győződve lennünk arról, hogy az egyház javítása, megújítása által magát az emberiséget nemesítjük, istenországát építjük e földön. Minden mozgalom, mely az evangéliumot a szivekbe vinni akarja, mely a népszellemet evangéliumi valláserkölcsiséggel megújítani kívánja, czéljában elismerésre méltó. Azonban nem szabad minden eszközt, ha mindjárt a legtisztább szándékú is ez, reális viszonyok számbavétele, bizonyos synthetikai megfontolás nélkül alkalmazni. Meggyőződésem szerint az egyház van kovászul rendelve a világban, az egyház, melyet föladatára, mint a történelem is bizonyítja, az idő teljességében Istennek lelke megújít. Meg kell mutatnunk szellemünkkel, intézményeinkkel, munkánkkal, hogy református egyházunkban ma is megvan az az erő, melynél fogva Isten világtervének kiválasztott organuma lehet.

Vannak, kik egyház nélkül, az egyház rendje, szerves eszközei, szóval: extra eszközökkel akarják az emberiséget javítani. Rendkívüli viszonyok között a rendkívüli eszközöket is érthetőnek kell találnunk, de nem szabad a kivételt tenni szabálylyá.

Egy schweitzzi író írja, hogy Genfben például kibérelnek vásárnap egy báltermet s az emberek inkább jönnek ide --- épülni.

* Kiváólág a következő műveket használtam föl: *Sulze: Die evangelische Gemeinde. Sulze: Die Organisation der evang. Gemeinde.*

Nauman: Was kann die innere Mission....?

Gronau: Die Erwekkung unserer Gemeinden.

Wurster: Die Lehre von der inneren Mission.

A Szeben-megyében fekvő Szakadát evang. egyházközség legényegyesületének alapszabályai kéziratban.

M. A.

Hívek toborzása végett egyik újabb amerikai találmány, hogy nőket alkalmaznak egyházfiaknak, templomszolgáknak. Van, a ki erdőben tartja predikációit, másik a szabad mezőn, harmadik élénk forgalmi utcákon. Van a ki éjfélskor imaórákat rendez pin-czérek számára, van a ki kenyeret, kávéot osztogat csavargók között, kik aztán a predikációt meghallgatni tartoznak. Mások végig járnak a házakat, térdre esnek s imádkoznak a meglepett lakók előtt s — érettük. Mások kegyes iratokat hagynak a coupékban, stb. Ily dolgok nem absolute helytelenek, de nem a maguk helyén alkalmazva éppen ellenkezőjét érik el annak, a mit akarnak.

•Ébreszteni!•, hangzik a jelszó kivált a methodista Wesley és Whietefield óta. Új predikálási methodus állott elő és új énekek éneklése sajátos melodiával.

Az evangelisatiót fölöttébb ajánlják. Értik alatta a missio-predikációt, melynek célja ébresztő igehirdetés által az evangéliumtól elszakadt tömegeket ismét az ige hatalma alá hódítani. Ez volna ma a házfedelekről való predikálás. Tulajdonképi talaja a nagy tömeg, a külvárosok, hová a rendez igehirdetés nem tud elhatni. Ki kárboztatná elvileg e nemes törekvést? Csakhogy ez evangelisatorok igen sokszor a dolog könnyebb végét fogják meg s a hitetlen, közönyös holttetemek helyett a rendezett egyház élő, hű tagjaival kívánnak operálni. Maga Schrenk éppen szükségesnek tartja, hogy az evangelisator az egyház hűségese tagjait s hűségese templomjáróit is programmjába vegye föl. Sőt Schrenk szerint a bensőbb vallásos életközösségre összeállott társulatok, az úgynevezett Gemeinschaft-ok embereinek is szükségük van e meg megjelenő evangelisatorokra s ez utóbbi esetre vonatkozólag, el kell ismernünk, Schrenk helyesen is argumentál. Azonban a rendezett egyházi gyülekezetben történő extra-evangelisatio folytán elő áll a gyülekezet tagjai között egy áldatlan megkülönböztetés: a »megtértek« és meg nem tértek, a fölébresztettek kiesiny serege és a holt tagok nagy tömege. Az a nő, ki este evangelisatorra megy, fölébresztett hívő; azonban a másik nő, ki az alatt gyermekeit fekteti le s gyermekeinek ruhait foldozza, mossa, csak világ gyermeke, kinek nincs érzéke a mennyei Jeruzsálem iránt, mondja Gronau superintendens... szemrehányásként. Schrenk kezdetben 8, utóbb 15 napot szentel egy helyen az evangelisatiónak az ébresztés, fölserkentés céljából, de komoly emberek állítják, hogy az ő megtérjei electromos fény mellett produkált növények, nem pedig kies vizek mellett plán-

tált fák. Az evangelisatio kultiválása céljából alapította Christlieb Bonnban a Johanneumot, mely intézet föladata 2 éves kurszus alatt evangélistákat képezni. Csakhogy ez evangélisták az ő evangelisatioi munkájukban az egyházkormánytól függetlenek akarnak lenni. Az egyház joga velük szemben csak annyit jelent, hogy valamely egyház papja hívhassa meg s bizza meg őket az evangelisatio munkájával. Azonban az evangelisatorok e sorompon is scrupulus nélkül tették túl magukat. Aztán az általuk úgynevezett fölébresztettektől ez evangelisatorok nem kívánnak egy bizonyos egyházhoz tartozást, lehetnek sekták tagjai is, a mint akarják. Világos, hogy ily evangelisatio nem egyházas. Pedig helyesen mondja Ruperti: nem elég, hogy evez a hajó; az a kérdés, hogy mily irányban evez? El kell ismernem, keresik a gyógszert, hogy az evangelisatio az egyháznak ne ártson. Ily gyógszer volna, mondják, hogy egy egyházi s szabad helmissioi vegyes bizottság határozza el, hogy hova kell evangelisatort küldeni. Schrenk szerint úgy helyes, ha a gyülekezet lelkésze hívja meg egyházába az evangelisatort. A német evangelisatio egyletnek szabályai a porosz Oberkirchenrat elébe terjesztettek s ettől helyben hagyattak. Ennél Wurster, a helmissio egyik tudományos földolgozója is többet kíván s azt kívánja, hogy legyen képviselve az egyház éppen azon a forumon, hol az evangelisatio vezetetik. A kezdet erre megvan téve Schlesvig-Holstejnban, hol a generalsuperintendent az evangelisatio komitéjával együtt intézkedik. Ugyancsak Wurster azt a kívánalmat is kifejezi, hogy ez evangélisták érettebb egyházas theologusok és ordinált emberek legyenek. Szóval: van igyekezet az evangelisatiót az egyházra nézve kevésbé veszélyessé tenni. Mindazonáltal az evangelisatio nem bizonyult alkalmasnak az egyházi élet fejlesztésére. Komoly bizonyítványok állítják, hogy az evangelisatio „megmentettjei“ a különben is legvallásosabb gyülekezeti tagokból kerültek ki. Az evangelisatio aratott ott, hol az egyház vetett; azonban a holt tetemeket meg nem elevenítette, de holtan heverni hagyta továbbra is. . . . Nincsenek csodaszerek. A lelkek megújítása az egyház mindvégig kitartó, hű, rendes munkája által lehetséges. Többek közt Gronau superintendens a múlt évben határozottan kijelentette, hogy az evangelisatio inkább ártott, mint használt. És bizalmatlanságot keltett az egyház iránt.

Az egyházi élet fejlesztésére nem alkalmasok továbbá azok a szűkebb körű társulatok sem, melyek, mint mondatik, a keresztyén közösség ápolása céljából tartanak összejöveteleket. Ez

egyletek jellegzetesen vallásos sphäraba esnek. Extra-istentiszteleti konventikulumok. Németországban általánosan e név alatt: »Gemeinschaft« ismeretesek. Miért tartják szükségesnek e kisebb-körü s extra-istentiszteleti életközösséget élő társulatokat? Azért, felelik, mert a vallásos társas ösztön *törvényes egyházgyülekezeti keretben nem elégíthető ki*. Az egyházi gyülekezetek köre igen széles, az egyháztagok közötti különbségek fölöttébb nagyok. Aztán meg a papok sem képesek mindnyájan kielégíteni a vallásos szükségérzetet. . . . E társaságok összszejöveieleiben ott van az ima, az írásmagyarázat, bibliai elmélkedés. De hát e célra nincs-e ott a templom, az egyházi istentisztelet? Ugyde e konventikulumokban minden szabadabb formában történik. Itt megvan a gondolatok, tapasztalatok debatszerű kicserélése. Az sem tagadható, hogy e konventikulumokban, e vallásos extra-összejöveletekben bizonyos vád van az egyházi rend, az egyházi viszonyok, az egyházi organumok ellen. Joggal-e? Ha joggal, úgy az egyháznak meg kell javítania magát. Mert e vallásos összejöveletekben semmi oly lényeges dolog nem fordul elő, a mit az egyház kevesebb egyoldalúsággal és több egészségességgel ne végezhetne el. Nem hihető, hogy e konventikulumok az egyházhoz való kapcsolatot erősítsék. Egészségesebb az egyházi, templomi istentiszteleti élet. Egyébiránt a secták is ezzel az intensivebb vallásos életközösséggel, a tömegből a fokozatos szentség nevében történő kivállással dicsekednek. Némely kegyes társaság immár annyira ment, hogy a sakramentumokkal is külön él. Tényleg Luther is helyesel a »Deutsche Messe« előszavában »oly összegyülkezeseket, melyekbe komoly keresztyének beállanak és talán valamely házban magukra egybe gyűlnek imádkozni, bibliát olvasni, sacramentumban részesülni és más keresztyén munkát gyakorolni.« Kétségkivül Luther e szavai, ha realisáltatnának, egyházat szerveznének az egyházban, ecclesiát az ecclesiában, a minthogy tényleg a mai konventikulumok is acclesiolák vagy mindenesetre inkább vezetnek oda, mint vissza az egyházba. Azonban maga Luther kijelenti, hogy ily intézményt a meglevő viszonyok között kivihetlennek tart. Kivált Württemberg a »Gemeinschaftok« klasszikus hazája. De különben is igen elterjedt intézmény ez. Vannak szövetségeik, komitéik, Reisebrudereik, organumaik, mint, például, a Philadephia. Az egyházzal szemben bizonyos ítélkező pártszellem látja át nem egyszer e konventikulumokat s nincs kizárva, hogy kifejlődjék bennük bizonyos »vallásos élvágý.« Az evangelisationak éppen bi-

rálata az, hogy nagy tömegekre kiható működés helyett inkább csak szűkebb körű egyleteket produkál s ereje konventikulumban szívódik föl. Különbösen is, tisztelt Értekezlet, a valódi vallásosság bizonynyal érzi, tudja, hogy a nagyobb körű s kevésbé homogén elemekből álló egyházi gyülekezetek is képesek vallásos közösségre, közös istentiszteleti életre.

Más színben látom azonban s mint egyházi életünk fejlesztésének egyik eszközét éppen ajánlom azokat az istentiszteleten kívüli összejöveteleket, melyeknél a vallásos elem mindenestre előfeltétel, alapszín, de ez összegyülekezések substantiája még sem maga az istentisztelet. Ez összegyülekezések: nemesen és egyházasan ható társaságos érintkezés. Nem kielégítik, de ébresztik a templom szükségérzetét s jótékonyan hatnak az egyházi közös feladatok minden irányban való megoldására. Szóval: ez összejövetel nem kiemelkedőleg a vallásos sphaerában -- ily sphaera az egyházi gyülekezet számára, a templomban van föntartva, — de a vallás által bensőleg áthatott kulturális, ethikai és szocialis sphaerában mozognak. Ilyen összejövetel volt a múlt télen a mi kolozsvári protestáns estéink. Ily összejövetelt ír le Sulze »Familienabend« név alatt. Adjuk itt egy ily összejövetel programját: Komoly zenei előadás. Sulze kiemeli a gondonka hatását. Karének. Előadás, főleg egyháztörténelmi tartalommal, pl. Luther Wormsban. Igen helyes, ha ily előadásokat éppen világiak tartanak, hogy annál evidensebb legyen az igazság, hogy a vallás nem csak a papok »mestersége«, de mások szívében is ott él. Erre közös ének jó. Szünet alatt a Sulze által leírt estélyen résztvevők megfelelő hangú társalgásba bocsátkoznak, sőt frissítőkkel is élnek. Szünet után ismét komoly zenei előadás jó. Azután itt van igen alkalmas hely jelentést tenni az egyházi életéről, az egyházat illető dolgokról, tervekről, az egyház socialis tevékenységéről, felekezeti viszonyairól, a templomi énekítés fejlesztéséről, berendezéséről, templomfelszereléséről, ünnepnapok megszenteléséről, a női választmányról, az ifjusági szervezetekről, a családügyi bizottságnak dolgairól, szóval: szőnyegre kerülhet minden, a mi az egyházi életműködésre tartozik. Helye van itt nemesen tapasztalatok elmondásának, tények konstatálásának, de tanácskozásoknak, meleg buzdításoknak. A világiak részéről történő fölshóvalások, ha kell, a hitetlenség, közöny, templomkerülés, sacramentumok elhanyagolása, klerikalis túlkapások, a társadalmi vigasztalan állapotok fölött komolyak, sőt keresztyénileg feddők

is lehetnek. Komoly, magába szálló hangulat támad ez összejöveteleken s így vágyakozást keresni a javulást a szabadulást, az igét, a templomot. Igen, ily egyházi esték, vagy református esték nagy mértékben ébresztői lehetnek az egyházas szellemnek.

Spener kegyes összejövetelei (collegia pietátis), melyeknek céljuk volt a szentírás, a hittan, káté ismeretét mozdítani elő, újultak meg némely theaestélyek formájában, de csak szűkebb körre szorítva. Őszintén megvallom, hogy imával, bibliamagyarázattal összekötött theaestély iránt nincs vonzalmam. Egy theaestély engem a művelt társalgás hangulatába helyez ; de a biblia magyarázat áthelyez a Sinaira, a galileai dombra, a Golgothára, a templomba, szívem legintimebb mélységeibe. Ismerem az istentiszteletet magános szobámban, a család meghitt körében, de átlépve házam küszöbét, istentiszteleti életemet, a mennyiben ez egy közös istentiszteleti élet, csak az egyhágyülekezeti istentiszteletben, a templomban élem át. Amaz említett theaestélyeknél sokkal megérthetőbb a herrnbuti gyülekezetek theázása, melynek célja az úrvacsorai közösségre készíteni elő, de mindenképpen célravezetőbbek azok az egyházi esték műsorral, a múlt történelmével, a jelen aktuális kérdéseivel, melyeknek fönnebb programjáról is szóltam. Lehet azonban egyháztársadalmi theaestélyeket nálunk is tartani műsorral, de tulajdonképp bibliamagyarázat nélkül ; mert az a bibliamagyarázat felnőtt hiveinket illetőleg s agendánk szerint templomi istentiszteleti actus.

Azonban a régi egyház szeretetvendégségét a jelennek megfelelőleg föl lehet újítani egyes alkalmakkor, például reformáció-ünnep napján, karácsonyszombatján, vagy más alkalmas időben. Igazán szeretetvendégség legyen ez, hol megjelennek a szegények és módosabbak egyaránt, hallanak nem ugyan predikációt, de szívet emelő, vigasztaló, buzdító szavakat. És történik mindez az egész gyülekezet részvételével.

»Szeretetvendégség«, »egyházi« vagy »református esték«, stb.: functiok ; de azok a dolgok, a melyekre e felolvasásomban a figyelmet fölhívni kívánom, a melyekre éppen most kiváló súlyt helyezni akarok, azok a dolgok: nem annyira a functiók, mint sokkal inkább magok a szervezetek, maguk az organumok, melyek a functiokat végezni vannak hivatva. Szemem előtt bizonyos szervezkedés domborodik ki, egy valódi és nagyarányú egyháztársadalmi szervezkedés, mely egyházunk minden tagját az egyházért s az egyház által istenországáért munkára egyesíti. Létre kell hív-

nunk a gyülekezeti tagok szervezett egyháztársadalmi életét, melyben az egész gyülekezet az ő különféle szerveivel együtt, mint organikus egész jelentkezzék és működjenek. E tekintetben kiváló iskola Sulze klasszikus könyve: „Die evangelische Gemeinde.“

A városokkal, illetőleg a nagy egyházközségekkel kezdem, mert itt vagyunk leginkább fenyegetve. A városok jelentőségét fölismerve s nagy erőfeszítéssel használja ki a klerikalizmus. Mi pedig a városokban s nagyobb egyházközségeinkben vagyunk legkevésbé rendezett viszonyok között. Nem anyagi viszonyokra gondolok itt, de a gyülekezet vallás erkölcsi viszonyaira, a gyülekezet egyháztársadalmi életére. Városokban, nagyobb egyházközségekben igen sokszor egyházi életünk oly rendezetlen, szervezetlen, oly szétzúllásban levő, hogy méltán nevezik a városokat a protestáns egyházak sirjának. De, hála Istennek, ebből a sirból is van feltámadás. . . . Városokban, nagyobb egyházközségekben, hol több templomunk van, szorosán körül kell határolni mindenik templom körét, hogy mindenik templom a helyileg hozzá esatolt körrel s e körben lakó református hívek összességével együtt egy külön parochia legyen. Így lesz a nagyobb községekben annyi külön parochia, a mennyi ott a templom. És pedig helyileg körülhatárolt, meghatározott gyülekezettel bíró, formát, testet öltött parochia. Hadd nevezzem e parochiákat: *realis* parochiáknak, mert több templomú egyházközségeinkben a mai rendezetlenség mellett a parochia alig egyéb, mint *fictio*. Ha egy templom mellett, tehát ugyanazon parochiában több pap van alkalmazva, akkor mindenik pap számára ki kell jelölni az ő kerületét lelkigondozás s több egyháztársadalmi munka céljából. Minden ily kerület a maga lelkipásztora mellé presbyteriumot válasszon. (Ám, más név is használható. pl.: kör tanács, stb. A fődolog, hogy szerveztessék ily testület.) Így a kerület már nemcsak helyrajzilag és technikailag nyer előnyös formát, de szervessé válik, hogy így, mint gyülekezet, egyháztársadalmi életfunkciókat végezhesen. A traditio tiszteletben tartása s egynagyobb egészbe tartozás intézményes érvényesítése céljából a lelkészi kerületek presbyteriuma mellett fönn fog állani a parochiának is presbyteriuma, vagy a hol több parochia van, ott a parochiák presbyteriumai mellett az egyházközségi presbyterium, vagy egyháztanács. Magára az elnevezésre nem helyezek igen nagy súlyt, de a parochia és lelkipásztori kerületek választottait presbytereknek ohajtom nevezni azon mélyértelműség, ama történelem és erkölcsi tekintély okából, mely a presbyter névhez fü-

zódik. Ne mondja senki, hogy így igen sok presbyter lesz. Mert éppen »igen sok« presbyterre van szükség. Így körül határolván a parochiákat s a lekipásztori kerületeket s ellátván ezeket presbyteriummal is, természetes, hogy mindenik egyháztagnak az ő lokális gyülekezete papjához kell magát tartania. Ez az ő lekipásztora. Válogatni a papok között elvileg ki van zárva, mind azonáltal bizonyos feltételek mellett az egyháztagok szabadsága is megóvható. E föltételek, melyek mellett valamely egyháztag egy másik kerület papjának egyházi szolgálatát veheti igénybe, igen könnyen megállapíthatók. Ily föltételek lehetnek bizonyos meghatározott jelentkezések, kiszabott fizetendőségek s éppen nem szükség valamely radikálisabb föltételt állapítani meg, minő például a karlsruhei szabályzatban található. Itt ugyanis az egyháztag, ki más papnak, nem pedig illetékes kerülete lelkészének egyházi szolgálatát kívánja igénybe venni, jelenti szándékát illetékes kerületi lelkészének, ki e bejelentésre aztán egyszersmindenkorra szóló elbocsátó levelet állít ki a jelentkező egyháztag számára. Az ilyen egyháztagot a kerületi lekipásztor tehát végleg kibocsátja a maga lekipogondozói illetékessége alól. Mondtuk már, hogy ily radikális eljárás szükségtelen. Különben is az egyháztagok szívesen tartják magukat saját kerületük papjához s a papok közötti válogatás csak kivételesen fordul elő. Azonbana karlsruhei statutum a fent említett esetekben is így rendelkezik: »Azok a gyülekezeti tagok is, kik más lekipásztorhoz tartják magukat, saját kerületük tagjai maradnak, itt gyakorolják választási jogukat s itt kell részt venniök az egyházi szegénygondozásban és beteggondozásban, valamint illetékes kerületük minden gyülekezeti tevékenységében, mint ennek élő tagjai.« — A cél mindenesetre az, hogy a hivekben fölébredjen s megerősödjék a saját gyülekezetükhöz tartozás érzése. Csak ilyen körülhatárolt s fölszervezett localis gyülekezetben, ily gyülekezet tagjaiban fejlődik ki egy erős, maradandó, változatlanul ösztartó gyülekezeti tudat. Pedig éppen a gyülekezeti tudat fogyatékosága, sőt teljes hiánya sok nagy parochiánknak egyik legvégzetesebb átká. Az nem elég, hogy az egyháztagok az ő tetszésük és pedig nem egyszer nem is legitim úton megnyert tetszésük szerint sorakozzanak egyik-másik pap körül s így alkossanak a papok személyéhez fűződő, de folyton újra alakuló és folyton újra felbomló s mindig ingadozó gyülekezeteket, jobban mondva: pártokat. Ha egyházi életünket fejleszten akarjuk, akkor erős, változatlan gyülekezeti tudatot kell gyöke-

reztetnünk meg. Ez pedig csak localis gyülekezetek szervezése által lehetséges. Ily localis gyülekezeteket lehet a papnak lelki-gondozásilag tervszerűleg, sikerrel szolgálnia. Ily localis gyülekezetekben lehet magukat az egyháztagokat egyháztársadalmi munkában activvá tenni. Mert igazán s mindnyájunk tapasztalatával megegyezőleg mondja Sulze, hogy a laikusokban és pedig nőkben, férfiakban, az előkelők és az alsóbb társadalmi osztályok körében egyaránt sokszor oly bámulatos építő kharisma rejlik, minőt nem is sejteneink. Ez erőket föl kell oldanunk s megillető munkába állítanunk. És egyházi életünk fejlesztésének munkálása közben arról se feledkezzünk meg, hogy egy egy laikus szava, példája egy másik laikusra sokszor inkább hat, mint akár a pap. A különböző társadalmi osztályok és pályakörök között természetesen fejlődik ki bizonyos solidaritas. Egy hivatalnok az ő hivatalnoktársai között, iparos az ő iparostársai között, avagy egy cseléd a cselédek között igen sokszor a lelkipásztornál is sikeresebb propagandát tud kifejteni. Híveink e munkásságát rendszeressé, szervezetté kell tennünk s e végre első föltétel nagy egyházközségeinkben is a realis parochia és localis gyülekezetek. Ennélfogva -- bocsánat, ha néhány sorban itt ismétlést követek el -- mindenekelőtt, hol egy községben több templom van, körül-ogatóroljuk a templomhoz kötött parochia terjedelmét. Ha egy parochiában több lelkész van, kijelöljük mindenik lelkész kerületét. Egy kerületnek csak egy lelkésze legyen. A gyülekezeti elvet öszszhangba hozzuk a hívek szabadságával, némi kivételes szabályokat alkotván, mint fönnebb említettem volt. Minden lelkészi kerület egyházi előljáróságot választ magának, mely előljáróságot a kerület presbyteriumának nevezhetjük. E presbyterium mindazt a munkát végezné s illetőleg vezetné, a mely munkát Kalvin a presbyterek és diakonusok között osztott meg, azaz: az erkölcsi felügyeletet is és a szeretetmunkát is. Erkölcsi felügyelet és szeretetmunka nem külön, de együtt járjanak s ennélfogva ugyanazon kezekbe legyenek letéve.

A nagy egyházközségeket is számon tartható, átlátszó kisebb gyülekezetekre osztván be, következik most városon, falun, mindenütt egy újabb organisatio: *minden gyülekezet családatyáinak egyháztársadalmi organisatioja*. Minden lelkész gyülekezete a gyülekezet népessége s a lakási viszonyok szemelött tartásával több-kevesebb részre, szakokra osztatik föl. Minden ily szakaszt, például, 50 családátya alkot. E családátyai köröknek

tagja minden abban a körben lakó családátya, társadalmi osztály és pálya különbség nélkül. Minden ily családtyai kör élére egy presbytert állítunk. Mindenik presbyter a neki jutott szakaszban összehívja a családtyákat. A családtyák gyűlése a presbyter mellé saját kebeléből bizottságot választ, mely bizottság a presbyter mellett, mint munkatárs működik. Mindenik családtya munkatárs ugyan s mindenik családtya kaphat megbízatást, de az egyháztársadalmi munkásság tehnikája a családtyai köröknek ily szűkebb körü bizottságát, avagy választmányát mindazonáltal megkívánja. A családtyai körök e bizottságait a presbyterium erősíti meg. A családtyai körök bizottságai külön-külön tartanak gyűléseket, de együttesen is tartanak gyűléseket s ez utóbbi esetben mindig a pap elnöklete alatt, ki természetesen az egész szervezetnek feje. E gyűléseket a pap mindig ünnepélyesen hangoló imával nyitja meg s gondoskodik a megfelelő szellem ápolásáról. A családtyai körök is az élükön álló bizottsággal többször összehgyűlnek. Mindeme gyűlések tárgya az egyháztársadalmi élet. A bizottsági tagok és a többi családtyák is tapasztalataikról beszámolnak, tevékenységükről jelentést tesznek, az egyházi situációról képet adnak. Megállapítatik a munkaprogramm. Kiosztatik a tér, a mező az erkölcsi felügyelet s szeretetmunka végzése céljából. A megnevezett bizottsági tagok, vagy megnevezett családtyák számára megnevezetten jelöltetnek ki — e kijelölések gyűlésen kívül is történhetnek — a gondozásuk alá veendő egyének és családok, mindenestre lehetőleg kevés számban, hogy a gondozás se megterhelő, se felületes ne legyen. Az összes családtyák, a családtyai körök bizottsági tagjai, a presbyterek, a lelkipásztori hivatal mind szerves összeköttetésben vannak s a lelkigondozás és szeretetmunka száz szemmel lát és száz kézzel cselekszik itt. Semmi sem marad észrevétlen s elhanyagolva. Itt egy szegényt és pedig talán éppen egy még nem nyilvános szegényt kell meglátni, ott egy beteget; amott egy rossz útra tévedthez kell hozzá férni, itt templomba járásra, sacramentumokkal élésre kell buzdítani, jó olvasmányokat kell terjeszteni, amott a klerikálisok hálójából, avagy a socialdemokraták körmei közül kell valakit kiszabadítani: a családtyák révén minderről értesül a családtyák körének bizottsága, értesül a körü presbyter, értesül a lelkész s — a mentési munka megkezdődik. Hol nő segítségre van szükség, ott a családtyák, avagy a bizottsági tagok igénybe veszik nejeik, lányaik, vagy más tekintélyesb nők segít-

ségét és összeköttetésbe léphetnek az egyházgyülekezeti református nők választmányával, melyről később hasonlóképpen szólni fogok. A családtyúk ez organisatiója az egyháztagoknak egymással való törődését, egymással való gondolasát teszi a legtekintélyesebbekben s a legigénytelenebbekben, a legelhagyatottabbokban is tudatossá. Az egész gyülekezet testén átszövődik a nyilván tartás és gondozás. Nem a mindenki harca mindenki ellen, de a mindenki szeretete mindenki iránt nyer itt szervezetet. Súlyt helyezünk arra is, hogy a családtyúk körök vezető bizottságaiban lehetőleg minden társadalmi osztály és munkakör képviselve legyen abból az oklól is, hogy az egy osztályba tartozók, mint fönnebb is érintve volt, igen jól tudnak hatni egymásra. A családtyúk körök szervezetének föladataira már fönnebb is rámutattam, megemlítvén a szegényeket, beteget, rosz útra tévedteket, templomkerülőket, sacramentumok elhanyagolóit, a socialdemokratia és klerikalismus által veszélyeztetetteket, mint a kiket e családtyúk körök tervszerű gondozásba venni vannak hivatva, mindazonáltal e helyen is teszünk néhány ide vonatkozó megjegyzést. A szegény gondozás anyagi oldala mindig összeköttetésben legyen az erkölcsi nevelés mozzanatával. Mindenekelőtt ott segélyezzen a gyülekezet, hol a segélyezés személyes természetű volna. A quäkkernek nem szabad idegentől fogadnia el segélyt, de a quäkkernek gondoskodnak is saját szegényeikről s a heti segély egyénenként soha sem kevesebb 10 koronánál, de inkább több. Gondoskodásnak kell történnie a szegények lakását, valamint gyermekeik taníttatását illetőleg. Szegényebb, de tehetséges gyermekeket ipari oktatásban is részesíttetni igyekezzék a gyülekezet. A református iparos és kereskedői osztály prosperálása is érdekünk. Irányelvül tartjuk, hogy a reformátusok socialis helyzete se csökkenjen. Református és valóban egyházas férfiak világi, sőt állami positiója is fontos érdek. Gyülekezeteink családtyúk körei e dolgoknak élénk tudatában legyenek szüntelenül. A református társadalomban a tagok solidaritást tartsanak fönn. Nem exclusivitást, de solidaritást mondunk. Arra is legyen gondunk, hogy a református munkás munkát kapjon. Ebben a tekintetben is sokat tehet a gyülekezetek családtyúk köre, melynek magok a munkások is tagjai. Nem akarunk e téren sem a socialdemokraták és klerikalisok erőszakoskodásáig menni, de egyházunk minden tagja érezze meg, hogy neki az egyház lelki s testi szükségeiben egyaránt támasza. Ne feledjük, mit megnyitó be-

szédemben tegnap oly igen hangsúlyoztam, hogy egyházunknak az ő socialis föladatait is be kell töltenie. E socialis föladatokban ott vannak a szegények, betegek, de ott vannak az erősek és munkabírók is, ott van mindenki, a ki egyházunknak tagja. A reformatus társadalomnak, a református közszellemnek mindenkire ki kell terjednie. Ennek a reformatus társadalomnak és reformatus közszellemnek lesznek éppen nagy horderejű organumai egyházi gyülekezetünk felnött polgárainak, a gyülekezeti családtyáknak, családfőknek körei, melyekről éppen most beszélünk. A családtyák körei tekintélyükkel, anyagi és erkölcsi súlyukkal jelen lesznek ott is, hol templomi istentiszteletről, avagy a föntebb említett másoros egyházi estékről, avagy jótékonycélú egyháztársadalmi összejövelelekről van szó és — cselekedet. Reformatiói ünnep napján, karácsony szombatján, vagy más alkalmas időben a gyülekezet igazi, mindenkire kiterjedő szeretetvendégséget tart s e szeretetvendégségben ott lesznek módosabbak és szegények s ott lesznek a családtyai körök is az ő gondozottjaikkal egyetemben. A gyülekezeti családtyák ez organisatióját főfontosságú dolognak kell tartanunk. Gyülekezeteink női társadalma és ifjusága organisatiójának is nagy támaszai lesznek éppen e családtyai körök. Nem egyletek válnak itt ki az egyházi gyülekezetből, mert a családtyák ez organisatiójának minden családtya már az egyházhoz tartozásánál fogva tagja, valamiképpen a gyülekezeti református nők organisatiójának minden ott lakó reformatus nő és a gyülekezeti ifjuság organisatiójának minden konfirmált ifjú, a mint később elő fogom terjeszteni, tagja kell hogy legyen s csak az egyháztársadalmi munka rendszeres vezetése végett alakíttatnak bizottságok.

Gyülekezeteinkben létrehívandó családtyai körök alapszabályául a neustadt-dresdai parochia I. kerülete alapszabályainak szemelött tartásával, de egyszersmind az általam szükségesnek tartott módosítással a következő pontokat terjesztem elő:

1. Minden gyülekezet, melynek egy pap lelkipásztori vezetése alatt kell állania, a szükséghez képest körökre osztatik be. E körök neve; „református családtyák köre“ (Közelebbi meghatározás a község, a városrész stb. után és folyó számmal, például: monostori felszegi, alszegi, vagy 1. 2. 3. stb. kör.) E köröknek tagja minden ott lakó ref. családtya. Az egész szervezetnek feje a pap.

2. A családtyák körének feladata a vallásos és erkölcsi életet, valamint a jótékonyt, főleg azt, melyet a politikai

község szegényügy-administrációja föl nem karolt, saját kerületében ápolni, fejleszteni.

3. Az egyes családattai körök élén áll egy presbyter, kit az egyházi gyülekezet presbyteriuma küld ki. A presbyter mellé az illető családattai kör bizottságot választ. E bizottsági tagok figyelemmel kísérik körük tagjainak valláserkölesí és anyagi szükségéit, tapasztalataikról presbyterüknek s a lelkészi hivatalnak jelentést tesznek, a rájuk bizott egyének és családok anyagi és erkölcsi támogatását lelkiismeretesen teljesítik a kapott utasítások és eszközök szerint, a lelkészi gondozásnak segítő organumai lesznek, a bizottság üléseiben megjelennek s ott működésükről beszámolnak, feladatuk eszközeiről, módjairól, a jelentkező bajok gyógyszeréiről, a siker érdekében szükséges üdvös intézkedésekről és intézményekről tanácskoznak. Az eme tanácskozásokról kikerülő javaslatok a presbyteriumhoz adandók be, mely véglegesen határoz.

4. Ugyanazon föladatokkal, melyekkel a családattai körök bizottsági tagjai bizatnak meg, az egyes családatták is megbízhatók és megbízandók, mert a bizottsági tagok nem a család atták helyett működnek és a bizottságokat csakis a munka rendszeresebb vezethetése teszi szükségessé.

5. A családattai kör közgyűlést is tart időnként s nem csak bizottsági ülést. A gyülekezet összes családatták-köreinek bizottságai hasonlóképp tartanak közös üléseket a pap elnöklete alatt, hol az egész gyülekezet tagjainak valláserkölesí s anyagi állapota s az e körül kifejtett egész gyülekezeti munkásság napi rendre kerül. Mindemé gyűlések egyházas hangulatuak, gondolatokat és elhatározásokat termelők legyenek.

6. Az egyes családattai körök rendelkezésére a presbyterium anyagi eszközöket is ad, de maguk a körök is találjanak módot anyagi eszközeik beszerzésére (gyűjtés, műsoros estélyek belépti díjai, stb.). Óhajtandó, hogy az egyházttagok az ő jótékonyágukat a családattai körök által gyakorolják, mert ezek fogják ismerni legjobban a viszonyokat s a befolyó adományokat legjobban ezek helyezhetik el. A bizottság az illető családattai körbe tartozókról nyilvántartási könyvet vezet, melyben a befolyt és elhelyezett adományokról részletes és pontos kimutatás vezetetik.

7. A bizottsági tagokat a családatták köre a szükséges számban évenként újítja meg, illetőleg újbólbizzza meg.

E pontokat határozati javaslatként ezennel be is nyújtom.

A gyülekezeti családtyák főnebb tárgyalt organisatioja mellett továbbá az ifjúságot is szervezetbe foglaljuk. Ez lesz a *gyülekezeti ifjúság organisatioja*. Álláspontunk nem a szokásos önkéntes „ifjúsági egyletek“ alakítása. Itt sem a *szabad egyleti*, de a *gyülekezeti* principiumot óhajtjuk megvalósítani. Az egyházgyülekezeti törzsnek csak egy természetes és szerves új hájtásáról van itt szó. Annak a szervezetnek, mely az ifjúságot foglalja magába, kivétel nélkül tagja minden ifjú, ki az egyházi gyülekezethez tartozik. Minden ifjú ember a konfirmatio után a gyülekezet „ifjúsági körének“ tagjául tekintetik, e körbe ünnepélyesen fölvetetik s e körnek tagja marad mindaddig, míg családöt nem alapít, mikor aztán a már tárgyalt családtyai körbe vétetik föl és pedig ismét ünnepélyesen a templomban, papi beszéd után ígélet és kézadás mellett avattatik föl a családtyai kör tagjának. E fölavatás lesz mintegy a férfi confirmatioja.

A gyülekezethez tartozó ifjúság, mint a család-atyáknál láttuk, a szükségnek megfelelő számú körökre osztatik be. Egy körben középszámítással 30 ifjú lesz. Ha önkéntes, szabad, a többi ifjútól különváltan szervezkedő „ifjúsági egyleteket“ nem óhajtók: éppen úgy nem tartom helyesnek, hogy bármely organumunk s ennél fogva gyülekezetünk ifjúságának is organisatioja — minden esetre a protestantismus fundamentalis elvein belül, mert ez elvek tulajdonképpen dolgok és tények — dogmatikára basiroztassék. Nem theologiai iskolára, mely mindig más és más, de basiroztassék magára a Krisztusra, ki mindig ugyanaz. Már volt alkalmam mondani, hogy iskolai véleményeknek fölötte áll az élő hit. A valláserkölciség világában a tannál fontosabb az akarat. Gyülekezeteinkben, egész egyházunkban sem úgynevezett positiv, sem modern ifjúsági egyleteket nem óhajtók. A Krisztussal való életközösség a földolog. Ez életközösségnek positiv és liberális theologiai gondolkozás egyaránt lehet eszköze és lehet akadályja is. Mondtuk már, hogy maga a vallás absolut, de a vallásos gondolkozási formák relativek. Egyéni föltételek döntenek itt. Ennél fogva nem igaz, hogy a positivtheologia s nem igaz, hogy csak a liberális theologia képes az egyházat s istenországát építeni. A párt-egoismusról mondjon le az, ki egyházunkban nem separálni, de egyesíteni akar, ki magát a valláserkölcsei életet, istenországát tartja célnak, ki az emberekben valláserkölcsei egyéniséget óhajt látni, nem pedig belőlük csak formulákat faragni. Éppen nem kicsinyeljük a vallásos nézeteket s jól tudjuk, hogy az emberi tudat

az ő tartalmát tanban is objectivizálni törekszik, csak belátjuk, hogy a tan relativ s az egyéni különböző előfeltételekhez fűződik, ellenben absolut maga a dolog, a vallás, a valláserkölciség. És ez így van jól. Szükségesnek tartottam e rövid kitérést most, midőn egyháztársadalmi szervezkedésről és munkáról van szó, midőn nem a keresztyén doktrinákra, de a keresztyén életre kell helyeznünk a súlyt. Most visszatérek gyülekezeteink ifjúságának egyháztársadalmi organisatiojára s legyen szabad az Európában és Amerikában oly igen ismeretes ifjúsági egyletekre kitérés nélkül itt egyszerűen néhány pontba foglalnom azt az ifjúsági szervezkedést, melyet összes gyülekezeteinkben végre kell hajtanunk.

Egy berlini folyóiratnak (Protestantische Monatshefte) folyó évi első füzeté két mintaszerű gyülekezeti szervezkedésre mutat rá. E kettő közül az egyik az erdélyi evangélikusok „Bruder- und Schwesternschaftjai”, Egyházi rendeletnél fogva minden ifjú az ő 24 éveskoráig, illetőleg, míg családot alapít, köteles a gyülekezeti ifjúsági szervezetnek tagja lenni. A gyülekezeti ifjúság több körre osztatik be, szem előtt tartván, hogy a körök ne legyenek túlnépesek. Mindenik kör választ magának előljárót s e kívül egy vezető családtyát. Az egész szervezet feje a pap. Ez ifjúsági körökben igen jól érvényesülnek munkájukkal a tanítók is. Így ír az erdélyi szász gyülekezetek ifjúsági organisatiojáról az említett berlini folyóirat s hozzá teszi, hogy ez ifjúsági szervezeteket a politikai hatóságok is szívesen támogatják, mert ezekben az ifjúság tisztességérzete, hivatás-hűsége, erkölce nagy mértékben mozdítottak elő. Ennélfogva nagy érdeklődéssel kértem át egyik kiváló lutheránus lelkésztől gyülekezeti ifjúságának szabályzatát s arra a meggyőződésre jutottam, hogy ilyeszerű ifjúsági szervezetre minden gyülekezetünknek szüksége van. A nevezett szabályzatot szem előtt tartva s mai viszonyainkhoz is alkalmazkodva, a következő pontokat állítom föl:

1. Minden gyülekezet ifjúsága középszámítással 30 tagot számláló körökbe osztatik be. Az egész intézmény a presbyterium s illetőleg a pap főfelügyelete alatt áll.

2. Mindenik kör élére a presbyterium egy presbytert állít, a ki az ifjúság ügyeiről a presbyteriumnak jelentéseket tenni, az ifjúság multságait, valamint komolyabb feladatainak teljesítését is felügyelni köteles. A presbyter az ifjúsági körök gyűlésein is mindig jelen van s gondoskodik, hogy a presbyteriumnak az ifjúságra vonatkozó határozatai érvényesüljenek. E gyűléseken lehe-

tőleg a pap is megjelenik s gondoskodik a gyűlések emelkedett hangulatáról. A körök alapszabályai az évenkénti újra szervezkedés alkalmával mindig fölolvastatnak. Az ifjúság egyházi föladatai mindenik ifjúsági gyűlésnek természetes themája. A körök együttesen is tartanak gyűléseket s ekkor mindig a pap jelenlétében.

3. Az évenkénti szervezkedés az adventi 2. vagy 3. vasárnapon, avagy a reformációi ünnepet két vasárnapkal megelőzőleg történhetik igen czélszerűen, hogy így az új szervezkedést követő vasárnapon az ifjak a templomban új szervezettségükben jelenhessenek meg s itt a gyülekezet előtt az istentisztelet után az ifjúság felügyelőivé s vezetőivé választottak, valamint az ifjúsági körbe a megtörtént confirmatio után belépni kötelesek a pap által ünnepélyesen beigtattassanak s egyszersmind az egész ifjúsági szervezet újból és újból egyházilag és ünnepélyesen elismertessék s a következő reformatiói ünnepen, vagy ha adventi vasárnapokon történt az új szervezkedés, akkor a mindjárt következő karácsonyi ünnepen a már megelőzőleg újból szervezkedett s újból egyházi ünnepélyességgel elismert gyülekezeti ifjúság a templomban s úrasztalánál testületileg jelenhessék meg.

4. Az ifjúsági kör a maga köréből választ magának egy 3 tagú bizottságot, az egyik tagot elnöknek, a más kettőt segédeknek. A választás a presbyteriumáltal kijelöltek közül történik.

5. Az ifjúsági kör bizottsága buzgólkodik abban is, hogy az illető kör tagjai a templomban, kijelölt helyen, a rendes istentiszteleteken megjelenjenek, úrvacsorában részt vegyenek, templomi katekhisatióra bent maradjanak, az advent első vasárnapjától virágvasárnapig terjedő időszakban szombatoként egyházi énektanulásra megjelenjenek, a templom körül, cinteremben szükséges gondozást, diszítésekét végezzék, egyházi esték, ünnepek, szeretetvendégségek alkalmával fölmerülő, vagy másféle és a presbyteriumtól jövő megbízatásokat teljesítsék. Tanácsával s tekintélyével folytonosan támogatja a bizottságot a kirendelt presbyter. A mulatságok is ez ifjúsági körök által rendeztetnek és pedig a presbyterium s pap előleges tudtával.

6. Ha valamely ifju illetékes községből más községbe távozik, mint iparos-segéd, katona, cseléd stb., az ifjúsági körtől, melyhez otthon tartozott, a pap által is aláírt igazolványt kap, melynek alapján új lakhelyének ifjúsági körébe vétetik föl.

Nem szükség több pontot sorolnom föl. Ennyiből is látható, hogy e szervezet az ifjúságot az egyháztársadalomba illeszti be

s az egyház vallás-erkölcsi erejének hatása alá intézményesen helyezi oda. A fönnebbi pontokat is, hogy azok szem előtt tartásával az ifjuság minden gyülekezetünkben, városon és falun egyaránt, haladék nélkül egyháztársadalmi szervezettséget nyerjen, mint határozati javaslatot ezennel beis nyujtom.

Ez ifjusági szervezet, melynek fönnebb képét adtam, legnépesebb egyházközségeinkben is, hol a localis gyülekezeti rendszer, családtyai szervezet fön áll, a legegyszerűbben életbe léptethető lelkipásztori kerületenként. Nagyobb városokban, például Kolozsvártt, az ifjuság a specialis hivatás és pálya szerint is szervezhető anélkül, hogy az ily alapon történő szervezkedés a már ismertetett gyülekezeti ifjusági köröket alterálná. Álláspontunk az ily specialis pálya szerint megejtendő ifjusági szervezkedésnél is érintetlen marad. Minden reformatus ifju a gyülekezeti reformatus ifjuság tagja s így tagja annak az ifjusági körnek is, mely a specialis pályák szerint szerveződik. A presbyterium alkalmas egyéneket küld ki az iparos, kereskedő, katona, studens ifjuság szervezésére, természetesen mindenik pálya ifjuságához éppen olyan egyén küldetik, a ki valamely qualificationál fogva az illető pályához tartozó ifjakra a legnagyobb hatással van. A különböző pályakörök ifjusága a presbyterium által kiküldött egyének kezdeményezése folytán magának egy nagyobb bizottságot, vagy választmányt választ s e bizottság tagjai aztán pályatársaik körében propagandát folytatnak és pedig tulajdonképpen nem abból a célból, hogy az illető ifjak, kik már reformatus voltuknál fogva tagok, ez ifjusági szervezetnek tagjai közé beálljanak, hanem abból a célból, hogy ez ifjusági szervezetekben tagsági jogukat és kötelelességeiket érvényesítsék, híven gyakorolják. Éppen elvi álláspontunk az, hogy minden ifjában legyen meg a tudat, hogy ő reformatus s már a reformatus egyházhoz tartozóságánál fogva természetesen és szükségképileg tagja annak az ifjusági szervezetnek is, melyet az egyház a maga ifjú tagjai számára szervezett. Ez a tény s ez a tudat az ifjusági szervezeteket, köröket is valóban egyházivá teszi, az ifjak kötelelességérzetét is munkás mozgalomba hozza, a megalakulást is könnyüvé, simává teszi! Itt semmi sem mesterséges és extra, de minden természetes, szerves és magától értetődő. Ez ifjusági szervezetek egyházas szellemű s nemes hatásu társas kört biztosítsanak az ifjuságnak. A pálya szerint szervezett ifjusági körök gyűléseinek programmjában az egyháziasság és vallás-erkölcsi kultúra az alapszín, de a specialis

pálya érdekei is méltatva legyenek. Szükségesnek tartom, hogy az egyháziasság követelményeit az ifjúsági köröknek nem csak fölolvasásai, előadásai, tárgyalásai, de már alapszabályai is tudalmasítsák. Ime, a katolikus legényegyletek a vallásos momentumot nem helyezik annyira előtérbe. mint a jó társaság szempontját, mindazonáltal tagjaiknak a templombajarást és áldozást alapszabályilag is köteleességévé teszik. További részletekbe nem bocsátkozom s csak még azt jegyzem meg, hogy az egyházi gyülekezet localis ifjúsági körei, valamint a specialis pályák szerint szervezett ifjúsági körök egymással összeköttetésbe hozhatók és hozandók is. Az egész szervezetnek, hogy ismételjem, főfelügyelője a presbyterium s illetőleg a pap.

Végezetül legyen szabad gyülekezeteink még egy másik s ismét nagyjelentőségű szervére hívnom fel a figyelmet. E szerv: *a református nők egyháztársadalmi organisatioja*. E szervezkedést illetőleg rövidség okából csak néhány pontot állítok föl s ezeket, mint határozati javaslatot ezennel be is nyújtom:

1. Minden gyülekezetben az összes református nők az egyházi gyülekezet női társadalmát képezik s az egyháztársadalmi föladatokat azon részét, mely már természeténél fogva legjobban női kéz által oldható meg, saját föladatuknak tekintik. Ily föladatokat például: a leánynevelés ügye, óvoda, gyermekkert, árvaház, protestáns diakonissák képeztetése a gyülekezetek számára, diakonissa intézet fálállítása Kolozsvártt (hol a kórházakban már is nagy tért foglaltak el a közönségesen „apácáknak“ nevezett katolikus jellegű betegápolónők, kiknek betegápolásaiban katolikus és protestáns egyaránt nem egyéni ápolást, de a katolikus *egyház* betegápolását látja és magasztatja), a női szegénygondozás, templomok fölszerelése, egyházas megbizatóások, műsoros, jótékony, egyháztársadalmi összszejöveletek rendezése, a személyes gyűjtések, a templomi női éneklés fejlesztése, szegény sorsú konfirmálók számára konfirmatiói ruháról gondoskodás stb. stb.

2. Minden egyes gyülekezet református női a szükséghez képest kerületekre osztva, az egyháztársadalmi női munkásság vezetése céljából a presbyterium megbizásából és papi elnöklet alatt nagyobb választmányt választanak, mely aztán saját elnökeit s a szükségesnek mutatkozó tisztikart választja meg évenként. Minden ily választmánynak örökös tagja a pap és tanácskozó tagja a presbyteriumtól évenként evégre megbizott presbyter. A választ-

mány javaslatait, intézkedéseit a presbyterium hagyja helybe. A választmány kezeli a rendelkezése alatti anyagi eszközöket, fölvi-gyázza az általa létesített, vagy a felügyelete alá adott intézete-
ket, végrehajtja a presbyteriumtól jövő határozatokat, megvá-
lasztja az *egyházmegyei* választmányba (esetleg az *egyházke-
rületi női főválasztmányba* is) képviselőit. Mindenik gyülekezet
női választmánya a presbyterium jóváhagyásával tiszteletbeli ta-
goknak választhat oly férfiakat, a kik az egyháztársadalomnak
éppen a nők által megvalósítandó föladataira nagyobb áldozatokat
hoznak.

3. A gyülekezet női választmánya rendszeresen évi jelentést
tesz az illető gyülekezet, vagy gyülekezeti kerület női közgyűlése-
nek, valamint a presbyteriumnak is. Gondoskodás történik, hogy a
közgyűlések, valamint a választmányi ülések egész alaphangja
egyházasan emelkedett legyen. Óhajtandó, hogy e gyűléseken is
az ügymenetet feltűntető jelentéseken kívül az evangéliumi pro-
testáns vallásnak a keresztyén szeretetmunkát illető oldala föl-
világosítólag, kedélyhez szólólag, akaratébresztőleg, irányítólag
tárgyalva legyen a pap és a tagok által.

4. A gyülekezeti női választmányok elnökeiből s mindenik
választmánynak a viszonyok szerint meghatározandó számú küld-
dötteiből alakul meg mindenik egyházmegyében az *egyházmegyei
református női választmány*, mely esperesi elnöklet alatt ala-
kul meg évenként s választja meg elnökeit s szükséges tiszti-
karát. Az egyházmegyei női választmánynak jogában áll magát
oly kiváló buzgóságú nőkkel kiegészíteni, kik valamely gyülekezeti
választmánynak sem elnökei, sem küldöttei s így az egyházmegyei női
választmányból kimaradnának. Férfi tagokat a gyülekezeti választ-
mányok példájaként az egyházmegyei választmány is választhat.
Minden egyházmegye női választmányának mindenkori tagja az
egyházmegye esperese és a hivatalában legidősb főgondnok, továbbá:
az egyházmegyei közgyűlés által evégre választott két egyházi és
két világi egyén

5. Az egyházmegyei választmányoknak feladata az, a mi a
gyülekezeti választmányok föladata, csak szélesebb, egyházmegyei
körben. Összekötő kapocs a gyülekezeti választmányok és az
egyházkerületi főválasztmány között s így e választmányok tulaj-
donképpen középszemei az öszzes református nők egész egyház-
kerületünkön át szövődő organisatiojának. Jelentéseket s rendszeres
évi jelentést, valamint javaslatokat tesz nemcsak az egyházme-

gyei közgyűlésnek, de az egyházkerületi főválasztmányoknak is. Impulsusokat ad és közvetít a gyülekezeti választmányok és az egyházkerületi főválasztmány között. Az egyházmegyei szeretetmunkát és a szeretetmunka intézeteit felügyeli s ily intézeteket maga is létesít. Nagyobb terveik, actiojuk az egyházmegyei közgyűlés által hagyatnak helyben, szükség esetében az egyházkerületi közgyűlés által.

6. Az egyházmegyei választmányok elnökeiből s meghatározott számú küldötteiből alakul meg az erdélyi ev. ref. *egyházkerület női főválasztmánya*, mely az egyházmegyei választmányoknál föltüntetett norma szerint választja meg elnökeit, tisztikarát s egészíti ki magát női tagokkal és tiszteletbeli férfi tagokkal. E főválasztmány örökös tagjai a status-curatorok, a püspök, az egyházkerületi főjegyző és director, továbbá az egyházkerületi közgyűlés által választott négy világi és négy egyházi egyén.

7. Az *egyházkerületi női főválasztmány* föladata az, a mi az egyházmegyei s gyülekezeti női választmányok föladata, csak szélesebb, egyházkerületi körben. Összeköttetésben áll az egyházmegyei s ezek révén a gyülekezeti nőiválasztmányokkal. Ezekről tájékozást nyer s ezeknek viszont tájékozást és irányítást ad. Egyháztársadalmi föladatok megoldásában, s intézetek létrehozásában itt a főválasztmány megy segítségére az egyházmegyei, sőt a gyülekezeti választmánynak, amott pedig a gyülekezeti és egyházmegyei női választmányok támogatják az egyházkerületi főválasztmányt actiojában, intézetek létrehozásában, egész egyháztársadalmi munkásságában. Az egyházkerületi főválasztmány fontosabb terveit, talán célba vett alkotásait az egyházkerületi közgyűlés erősíti meg s az egyházkerületi közgyűlés tárgyalásainak egyik pontja éppen az egyházkerület női főválasztmányának jelentése lesz, mely az egyházkerület nőinek egyháztársadalmi tevékenységét fogja föltüntetni. A főválasztmány székhelye: Kolozsvár.

Tisztelt értekezlet! ilyenek látom az erdélyi reformatus nők egyháztársadalmi organisatioját. Ez organisatio az ő hármas tagozatával (*gyülekezeti, egyházmegyei választmány és egyházkerületi főválasztmány*) az egész egyházkerület testén végig fonódó nemes ideghálózat lesz, melyben egy nagyszabású együvé tartozásnak, solidaritásnak tudata munkás alkotóereje fog circularni. Nem csak itt-ott felmerülő, aztán élenyésző szórványos nőegyletekről van itt szó, de egy erőteljes nagy szervezetről, mely-

ben ha lankadna valamelyik tag, a másiktól megelevenedik. A legkisebb tag is érezni fogja, hogy ő egy nagy hatalmas egésznek része. S az a tudat, az a szellem, mely az egész szervezetet átjárja, egyetlen fokon sem szűnik meg *egyházi tudat és egyházi szellem* lenni.

A *családatyai, az ifjusági* és a *női* egyháztársadalmi munka itt föltüntetett organisatiójátelfogadni kérem. Így látom biztosabbnak egyházi életünk fejlesztését s ezáltal Istenországának építését. A mi egyházi föladat, az nem lehet csak az egyetemes-egyházból kivált és a tömegtől elkülönült szabad egyletek föladata; mert a mi egyházi föladat, az minden egyháztagnak föladata, melynek megoldásában mindenkinek részt kell adnunk. A mi igazán egyházi szervezet, annak mindenkire ki kell terjednie. Azok a nemes erők, melyek eddig szabad egyletekben oly elismerésre méltólag érvényesültek, találjanak még méltóbb mezőt a mi valóban egyháztársadalmi szervezeteinkben.

Kérem a tisztelt Értekezletet itt előterjesztett javaslataimat elfogadni s megtenni a lépéseket, hogy azok effektuáltassanak is. Mert hasztalan beszélünk, ha nem cselekszünk. Mint tegnap megnyitó beszédemben is hangsúlyoztam: realizálnunk, megvalósítanunk kell.

2.) Vallomások és kérdések.

— Váró Ferencz felolvasása. —

Jer, kedves pásztorom, rád gondoltam épen. De ma nem terhellek panaszszal, hogy a bázsáni ökrök reám törnek. Elég, hogy vigasztalásod akkor jól esett, talált. Oltalmazott is az Isten. Vajon gyermekkori hitem kegyes Istenétől jött-e az oltalom? Vagy pedig a változhatatlan törvények örök műhelyéből egy parányi forgácsnak kellett szükségképen paizsorná lennie? — Nem érted a kérdésemet. Hagyján. Hisz még nem mondtam el neked az én hitéletem Odysseáját. Hát elbeszélem most. Már csak azért is elbeszélem, hogy tudd meg, mily könnyű elkalandozni a t. nyájatoktól, s milyen nem könnyű dolog biztos úton vezérelnetek kivált ifjú bárányainkat. Vagy hát értesd meg velem a te magad-faragta pásztorbotod titkos rovásaiból, hogy a pusztában, a gönczöl csillagától mely iránt viszen gyönyörű szép mezőn le a szép hives patakhoz legbiztosabban az út? Cseréljünk, kedves pásztorom, vallomásokat és kérdéseket.

Apám már öregedő pap volt, egy kissé ideges ember is, abban az időben, a melyre még vissza tudok emlékezni. Bizonyára vallásosan nevelt. De, hogy miképen ébresztette bennem az első vallásos képzeteket, azt már nem tudom. Egy esetre — mely mutatja az eredményt -- emlékszem. Mintha most is látnám, a mikor, talán valamely perpatvaros falusi gyűlésből, dult kedvvel jött haza, s íróasztala fiókjában valamit sietve keresett; végig forgatott mindent s ismét elől kezdte a keresést, növekvő izgatottsággal. Anyámnak, ki tartzkodva kérdezősködött, szaggatot-tan, rekedtes hangon felelt; a szavaiból én azt vettem ki, hogy egy rossz ember — a nevét mindig ellenszenvesen emlegették — üldözi. Védelműl ellene most egy irományt keres és nem találja. Én leverten, szepegeve húzódtam a kályha mögé a szögletbe. Majd

térdre borultam, s összekulcsolt kézzel, magamban könyörögtem: »Istenem, te jó vagy, segítsd apámat!« Bizonytal megsegítette, mert az azutáni órákban történekből semmi feltűnőre nem emlékszem.

Különben akkor már tudtam a Miatyánkot, a Hiszekegyet a Tíz parancsolatot. Felmondtam, valahányszor szülőim kívánták este, reggel. Gépiesen mondtam fel. De mindig szivből könyörögtem, s mondtam magamban: »Hiszem, jó az Isten« — valahányszor apám azt emlegette, hogy: — ha ő behunyja a szemét...., ha majd őt eltemetjük....

Tíz éves koromban beadtak a kollégiumba. A mi az értelem munkája volt, azt mind könnyen tanultam és alkalmaztam, de nehezen ment minden szöveg tanulás, legnehezebben a káté tanulása; pedig erre, akkor még eleven hagyomány szerint, súlyt helyeztek, s nem is mondhatom, hogy jól megmagyarázni ne igyekeztek volna a tanítóink. akár a kijelentést vagy a teremtést, akár az angyalok s az ördögök lételet vagy a halhátatlanságot, akár az eredendő bünt vagy a feltámadást. Valaminek mégis kellett hiányoznia vagy a magyarázathól, vagy énbennem. Elég, hogy kelletlenül tanultam a kátéból a leczkéket. Bírálattal illettem a tartalmat. Kapva kaptam rajta, ha némely kérdésekre azt mondhattam magamban, hogy ezt voltaképen tudni nem lehet. A kátétanulás negyedik esztendejére határozottan kételyek és ellenzés szelleme szállott meg. Ma már nem igen adhatok számot kételyeim forrásáról. Azt hiszem, hogy érett, eszes, nagy diákoknak -- neveket hozhatnék fel — vitatkozásait is hallottam élig vagy rosszul értett töredékekben, olyan kérdések felett, a melyek összefügghettek Büchnernek — gondolom — az időben megjelent (»Kraft und Stoff« című) hirhedt munkájával; leheti hogy fizikát tanító professzorunk is, (Jancsó József), ejtett el egy-egy mondást, melynek értelmét aztán én magamban jól-rosszul tovább szövögettem; az eredmény az, hogy én, gyermetegül bár, hitetlenkedni kezdtem; társaim — a mint sor került rá — konfirmációra állottak, én kimaradtam közülök; aztán konfirmált társaimmal — most, talán épen e napokban 35 éve, a kollégium kertjében, holdvilágos estéken, élénken emlékszem, hevesen értekeződtem az egész szertartás célja és értéke felett. Apám — föl-tételezem — megtudott ezekből egyet-mást, s a következő évben, otthon, falunkban, ő maga konfirmált engem a hugorral együtt.

De én már csak tovább haladtam a magam útján. Olvasmányaim, kíváncsiságom, élénk képzeletem a természeti tudó-

mányok eredményeinek megismerése felé vonzottak, s azokban szerettem volna megtalálni a nagy kérdések magyarázatát, melyekre a *kijelentés* nevében adott feleleteket be nem vehettem. Azt hiszem, divatban volt akkor a Bacon emlegetése; a *clavis*, az *ars ipsa interpretandi naturam* szavakat olvasva, érteni véltem, s mindenütt a dolgok nagy nyitját sejtettem, kerestem. Nem mondhatom el mosolygás nélkül, de magunk közt csak elmondom, hogy a mikor olvastam, minő összefüggésben van a passzát szelek iránya a Földnek tengelye körül forgásával: k akartam magyarázni a Földnek, mint égi testnek mennyiségtanilag meghatározható viszonyaiból az időjárás törvényeit, melyeket a kalendárium csinálók, úgy hittem, titokban tartanak. Az országok földrajzi helyzetében, s éghajlatuk minőségében praedestinálnak hittem a népek egész történetét. A jegecz-alakok csúcs és sarkpontjai szerint képzeltem az atomoknak tömecekké rendezkedését, s ily minták szerint az agy sejtjeiben a képzeteknek alakulását. Szokoly Viktor »Arecizme és phrenologia« című — tanulóknál akkor nagyon kapós — könyvét mohón olvasva, elragadott az igazság, hogy, ime, a lelket megrajzolni, köbtartalmát mérni, fölszínét vármegyékre osztani is lehet, mint Lavater és Gall teszik. Csupa balképzetek, melyek a nagy titkok mentől egyszerűbb megértésére való gyermeteg igyekezetből származnak; nevetséges kísérletek egy fölvágtatlan nagy könyvnek a sarkáról leolvasni az ismeretlen tartalmat; csupa *idola tribus* és *idola specus*, mint Bacon mondaná, s én ez idolonjaim köré csoportosítottam a csillagászat, a kémia, fizika, természethistoria iskolai tanulságait; mindannyijokat komolyan kiegyeztetgettem egymással, úgyszólván confessióvá dolgoztam fel őket, s szembe állítottam mindenféle, reám ugyancsak nem tukmálható — confessióval. E foglalkozásom, ez elmélkedéseim, melyeket egyik (említett) tanárom szertecsapongó tanításai gyakori adalékokkal tápláltak, sajtóságot gyönyört, kielégítést, megnyugvást adtak, melyről akkor nem is sejtettem, el sem hittem volna talán, hogy az — kérlek, tartsd függőben ítéletedet — hogy az voltaképen vallásos érzelem.

Világnézetemmel — ha így nevezhetem — az érettségvizsgálattal záródó kollégiumi tanfolyam végéig jutottam el A selmeczi akadémiára vágytam volna menni, de nem volt rá mód. Még egy évre, harmadik évi filozófiai tanfolyamra, a kollégiumban maradtam. Ép ekkor jött oda Kovács Ödön, a theolo-

gusokat tanítani. Mint vendég, ellátogattam legelső encyklopaediai előadásaira. Előbb nem hallott új dologként leptek meg engemet is tételei és meghatározásai a vallásról és vallástudományról. Felvilágosodtam, hogy a vallás nem a confessiók tartalma, hanem egy tünemény, érzelem az emberben, a melynek törvényeit, nyilatkozása történelmét, kielégítésének módjait kell a vallástudománynak vizsgálnia. Fölvilágosodtam, hogy az én kételyeim, az én győződéseim sem egyebek, mint egyéni vallásos érzésem némi-nemü kielégítődése, vallásos tudatom sajátos alakulatása. Azonnal elismertem magamban a papi hivatásnak jogosultságát, sőt, ha jól teljesítik, magasztosságát. Elhatároztam, hogy apám óhajlásának is eleget téve, e pályára fogok lépni, s még azon évben keresni kezdtem a hozzá segítő hangulatot. Megalkotott világnézetemről le nem mondtam, de elkezdtem javítani, enyhíteni, helyet adni benne mindennek, a mi a mások vallásos tudatából, ellenmondás nélkül, belefér. Egy rationalis theologiai állásponton találtam csakhamar magamat. Történt, hogy ép abban az évben a theologusoknak prédikációírás pályázatra textusul Csel. XXII. 6—9. verseit tüzték ki, melyekben Saulus beszél el megtérését: »Lőn pedig, hogy mikor menék és közelgeték Damaszkushoz, délkor, nagy hirtelenséggel az égből nagy világosság veve engem körül. És leesém a földre és hallék szót, mely... stb.« E textusra, én is, bár nem theologus, s így jogosulatlanul, pályáztam, még pedig nem is egy, hanem a tárgyat más-más oldalról, de saját rationalista felfogásom szerint fejtegető két külön prédikációval. Magam szempontjából mintegy programbeszédeim voltak. kiszemelt pályámra.

A theologiai három évfolyamot elvégeztem. Mit tanultam, mit nem, nincs miért kérdezned. Elég, hogy egyéni világnézetem, rövidre fogva, így alakult végkép meg: A Mindenségben, a melynek tüneményeit, arasznyi véges határok közt, érzékeinkkel felfogjuk, elménkkel elemezzük, értelmezzük, öröktől fogva való, változhatatlan törvények uralkodnak. E törvények Egyeteme, úgy a hogy azt magam eszével fölfogni bírom, vagy a hogy csak elképzelem, a hogy sejtem, a hogy azt nekem tanítóim, böleselőim sugalmazták, a hogy azt óhajlásom idomítja, a hogy megnyugvásomat, kielégítetésemet benne föltalálom: — az örök törvényeknek ezen, véges képzeletemmel, szükségből, meg is személyesített Egyeteme — az Isten. Minden az Istenben, s az Isten bennem. Általa vagyok, érzek, gondolkodom, örvendek, búsulok,

boldogulok. Emberi méretű és szabású költői képben fölfogva: teremtő, megtartó atyánk, mind a nemzedékek erényeinek és bűneinek számontartója és megítélője bennünk is és a mi maradványainkban, családokban és nemzetekben. Rendelése, az okok, változhatatlanok; ítéletei, az okozatok, szükségképen valók. Megnyugszom rendeléseinek tökéletes böiceségében; bízom ítéleteinek oltalmában. Áhitattal veszem eszembe mivoltát; de az áhitatot, úgy a hogy érzem, kifejezni nem tudom. Mert a költői kép, a világtörvényegyetemének személyesítése, emberi tulajdonságokkal képzelése, végtelen szegénységnek tetszik nekem az áhitatnak kifejezést kereső érzelmével szemben. Egy kibeszélhetetlen gondolat, a mely mintha egyszermind magában foglalná mindazt, a mit valaha gondoltam, s mely mintha ugyanazon pillanatban agyamból szertesúgárzanék a mindenségbe; a figyelemnek rászegzését, az elemző elmélkedést ilyenkor nem tűri; a mint egyszerre megszállja tudatomat, villamos áramot önt el idegeimen, kéjes borzongást kelt, mely behatol a könnyek forrásáig, s kitör egy értelmetlen hangban, a milyen az elszenderülő madaré, a mikor szárnyához dugja fejét. Emlékezetből így jellemezhetem a vallásos áhitatnak azon kivételes perceit, a melyek mindig másnemű erős kedélymozgalmak nyomán, azoknak visszahatása-képen szoktak jelentkezni. Vallásos képzeitemmel bármely órában rendelkezem, de az áhitat e fölfokozott érzése nem áll hatalmamban. Tisztán a vallásos áhitatról szólok. Mert, részemről, határozottan megkülönböztetek tőle egy másik érzelmet, mely egyébiránt a keresztény lélekben úgy tartozik össze amazzal, mint a kulcs az ajtóval, az ajtó a házzal. Ez a Jézus Krisztus iránt való hódolat. Minden hittani hagyomány sugalmazó hatalmától függetlenül, tisztán az evangéliumi elbeszélések hatása alatt is hatalmas ez az érzelem, melynek lényege: odaadó szeretet, tisztelet, csodálat, részvét az embernek fija, a büntelen, önkéntes áldozat iránt; valami olyan, a mit gondolataink ráfeledkezésének nevezhetni, s a mi közel áll a vele együtt szenvedésre való készséghez, vértanúságra való elszántsághoz; rendszerint mégis leginkább csak vigasztalódás, elégtétel, saját szenvedéseinkben. Ezt az érzelmet, kedves papom, bármely órában fölkeltheted, fölújíthatod bennem ha csak azt látom, hogy magad is átérzed, a mit Jézus Krisztusról beszélsz. Ha te imádod őt: elfogadom, hogy az én érzelmeim összegét is imádatnak nevezd. Ha te megjeleníted őt: én is követlek képzeletemmel, s nyílt szemmel, tisztán látom őt.

majdnem kétezer esztendő fáradsatlan vándorául bolygani az emberiség között, hallom minőnyájunk ajtaján kopogni, szólok hozzá, leborulok előtte, palástját érintem. Ha te a kenyeret nyújtod, az ő megtörtetett testének, a bort az ő kiontatott vérének jelképeül: elképzelem, átérzem az ő szenvedéseit, a melyek, eszméjének földi diadalra juttatásával, üdvösségére váltak az emberek milliárdjainak. Vallom, hogy általa, ki elérhetetlen, emberfeletti, de valószínű, de földi eszményképünk lett, istenországa közösségébe jutottunk; vallom, hogy ő, a ki imádkozni, a ki e közösségre vezérlő szellemben imádkozni tanította az emberiséget; a ki annak a fenséges imának, a Miatyánknak, a melyhez foghatót emberi léleknek ihlete sohasem alkotott, a melyben az együgyű képzelet és a bölcs lángesze egyaránt föltalálhatja vallásos és erkölcsi tudatának egész lényeges tartalmát, — a ki annak a fenséges imának mindenik gondolatát egész életével és halálával csodálatos módon szemlélhetővé tette: — ő, tisztán a maga történelmi egyéniségével, hamar és szükségképen túl kelt az emberi végeesség minden gondolható korlátain. Ennek tanubizonysága — egyszerűen mint történelmi kútfő is — az evangelium; így lett az evangelium istenországnak betűzgetni való törvénykönyvévé. Értem, érzem és magyarázni tudom, hogy a végetlenhez emelkedni vágyó egyszerű lélek Jézusnál megáll, képzelete megragadja benne a végetlennel egy lényegüt; emberi alakjában, avagy csak töviskoronájában vagy keresztjében is, megtalálja a végetlenség imádandó fétisét, s azt, a ki a mindenség életelvét a szerető atya erkölcsi képében fogta föl, azt, annak az atyának földileg gondolható, ábrázolható egy szülött fiául. ekkép tárgyiasított vallásos áhítatával, vonja, öleli magához; *magához*: ez a fő dolog, az ember érzéki lényének ellenállhatatlan követelménye.

— Megállj, kedves papom, ne siess elhallgattatni, ne siess eretnekséget vetni a szememre, ha *talán* mást és másképen mondtam és vallok, mint a hogy és a mit te az egyház nevében tanítasz. Egy paránya vagyok annak a közösséges anyaszentegyháznak, mindazon embermilliók osztatlan egyetemének, a kik Jézus Krisztusra szegezük szemünket, a kiknek ő láthatatlan fejünk. Ez egyetemes egyházban, ennyiünknek, *közös* gondolatunk nincs, nem is lehet más, mint az ő alakjának erkölcsi eszményisége; ezt felfogni, tisztelni, követni ugyan mindannyian egymástól, kiki a hozzá legközelebb valóktól, szülőinktől, környezőinktől, hivatalos és nem hivatalos tanítóinktól, papjainktól, s a magyarázott

evangeliumból tanuljuk, mint a hogy ismereteink, képzeletünk, gondolatvilágunk minden kincsét ekképen szereztük: de a mit tanultunk, azt, mint minden értékes ismeretünket, egyénenkint tesszük magunkévá, s illesztjük be gondolataink, meggyőződésünk, megszokásaink *egész* rendszerébe. Létezik ugyan, az egyetemes keresztyénség körén belül, hagyományos, állatjában földies hatalom, mely a Jézus Krisztus lényének felfogása és követése módjában magának csalatkozhatatlanságot, különleges törvényadó tekintélyt követel, de e követelésnek épen a legmélyebben érző, az ész és meggyőződés egyéni jogairól lemondani nem tudó, őszinteséggel szóló és cselekvő keresztyén lelkekben szükségkép tiltakozással kell találkoznia; találkozott is mindig, leghatalmasabb, legyőzhetetlen tiltakozással — a reformációban. A tiltakozóknak védekező hatalommá szervezkedése, a tekintélyt igénylő, elnyomó hatalommal szemben: ez a protestántizmus; a protestáns egyházak tulajdonkép *az igazi egyetemes keresztyénség mentsvárai*. Ezek világi szervezetének, alkotmányuk szegényes falainak, istenországán belül, egyetlen jelentősége és rendeltetése; hogy befogadják s összetartsák mindazokat, a kik a szabad meggyőződésnek, a felvilágosodottságnak a jogait, az emberi társadalmak, az egyetemes keresztyénség, az egész emberiség érdekében mindig védeni készek, azon — meg kell vallani, bámulatos tökélyvel szervezett — külön hatalom ellenében, a melynek burka ugyan az emberiség történelmében nagyszerű hivatást töltött be, — mint a remek selyemgubó a lepkévé fejlődött bábnak életében, — de a melynek burkaiba a szárnyára kelt emberi szellemnek visszaszoríttatnia többé nem szabad, mert az nem újjászületése, hanem temetkezése volna. E burkokból kikelve a protestántizmus az egyéni meggyőzések szabadságának szárnyain mozog; és *Jézusnak minden tudatos követője* fejlődni, bontakozni érzi e szárnyait, akár nevezi magát protestánsnak, akár nem; érezhetik még magok azok is, a kik a Krisztus nevében nem krisztusi igényeket és szerepet örököltek, bitorolnak és tudnak kínálni szövetségeseiknek és szolgálóknak.

Azért hát, akár a Jézus Krisztusról, avagy a Szentlélekről való felfogásom egyénies színezete miatt, nem fogsz te, kedves papom, engem eretnekezni. Az evangeliumot olvasom én is, csakhogy a saját lámpám világánál, s a magam, kissé talán saját szerű nyelven mondom el az értelmét. Ha az alapérzésben, az áhítatban, a keresztyéni, és a szabad vizsgálódás és meggyőződés jogát valló,

védő protestáns érületben egyek vagyunk: nincsen köztünk eretnek. Valamint vagon tövises talaj, sziklás föld és útszéle: azonképen lehetnek vakonhivók, kételkedők és hitetlenek is. De a kik mindazt, a mit a család és példaadás, pap és társadalom, iskola és olvasmányok, egyszóval tanulás és tapasztalás eléjük tárt, egyén felfogás és szabad meggyőződés útján vonják őszinte emberi érzelmeik körébe, a melyekkel az evangéliumból megismert Jézust követik: ők, s talán igazán csak ők azok istenországában, a kik hasonlatosak a jó földhez, melyben a mag kikél és terem: az értelmes hívek. Ők azok, ha sorsuk és keresztelevelők bármely felekezetnek nevével jelölte is őket. Ők azok, minden felekezetbeli értelmes hívek, a kik mind egy akarattal lesznek együtt egy új nagy pünköszt napon, a melyen a Szentlélek ismét eljön bevégezni első munkáját és támasztja mindenek fülében az értelmesség önérzetének, mintegy sebesen zúgó szélnek, zendülését, hogy álmélkodjanak mindnyájan és csodálkozzanak, mondván egyik a másiknak: Mimódon vagon azért, hogy egy akolban vagyunk és csak egy a pásztorunk, a Krisztus és hogy a Krisztus szolgálit még se hallhattuk mindnyájan a mi tulajdon nyelvünkön szólni, a melyben születettünk, hanem inkább a Ponczius Pilátus és az ő katonái holt nyelvének idegen hangjain?

Vallásos és egyházi tudatom így alakult ki. Nem tudom, lehettem volna-e vele pap. Apám halálával, s tanáraim biztatására, tanári oklevelet keresni indultam. Tanári pályámon a valás ügyét s az egyházat, meggyőződéseimhez való következetességgel, igyekeztem szolgálni. Különösen féltettem és óvtam a kisderek és serdülők lelkét oly rázkodásoktól, a melyeket magamon tapasztaltam, s melyeken szerencsésen estem át. Ma is ezen feladat körül forognak gondolataim. Így gondoltam rád, a ki hivatva vagy a derekas munkára, a melyben én csak segíthetnék. Kérésekkel fordulnék hozzád kérdések alakjában. Vallomásomat is csak azért tevém, hogy érthetőbbé tegyem kérdéseimet, föltárván forrásuk fenekét.

Első kérdésem ez. Hallgattál-e már ki történetesen másokat is úgy, mint most engemet, vallásos tudatuk, hitük tartalmára nézve? Nem akadtál-e itt-ott, négy szem közt, bizalmas körben, fesztelen társaságban, ilyen önkéntes gyónókra? Tartod-e méltóknak figyelmedre az ily vallomásokat, melyekre az emberek, éltők klimakterikus pontjain, magokba tekintésök óráiban, májdnem kivétel nélkül hajlandók? Nem kellene-e, lelkipásztori hivatásból, kapva kapno-

tok e közlékenységen, sőt gerjesztenetek azt, tanulság szerzés céljából? Szakembernek nem csak a történelem könyve tanulságos, hanem a magános napló is, akár egy kalendárium beirt levele. Ha tanulságos dolog minden idők és népek vallásos életének általános megismerése; ha czéllal tudakozzuk a vallás és felekezet-alapítók egymástól elütő tanait, a bölcselek különböző felfogását a vallásról, s természetesenek, jogosultnak találjuk azok sokféleségét, változatosságát, ámbár meg va gyunk győződve az emberi lélek megfelelő működésének azonosságáról: nem ép oly fontos kötelesség-e a velünk szorosban egy vallási közösségben élőknek egyéni vallás-különbségeit is alapos figyelemre méltatnunk? Különbségeiket, ma, midőn megegyezésök annyira gyenge lábön áll. Nem is nagyon régen még, sokat ha mondok, száz esztendővel ezelőtt, a keresztyéntan volt az iskolai tanításnak, általában, a fő tárgya; a felsőbb iskolák is mind az egyházakéi, s azokban a vallásos nevelés missiojuk végpontja; minden ismeretnek, a természettudományiaknak is, a közlése — ha másként nem, de már a tanítók és tanárok neveltetésénél fogva — a vallásos, sőt egyházfelekezeti világnézet szolgálatában állott: akkor, hiszem, a nevelés, oktatás eredményeinek különbsége egészen közönyös kérdés lehetett, mert csak csekély lehetett a különbség, s annak is jóformán kideríthető a forrása. De ma az iskolák általában nem egyházi intézmények, s a mennyiben azok volnának is: bennök a vallásos nevelést nem lehet központi célnek mondani. Szabad a vásár. Ott van egy ponyván a mi káténk is. Ki vásárolja meg? hogyan csomagolja be a többi czikkek közé? hogyan él majd vele? — Ki tudná számon tartani! Meg kellene talán látogatnunk a vásárokról egy úton haza menők közül egyik-egynek otthon a lelki háztartását, hogy aztán egy-egy ilyen mintául tekinthető egyéni háztartásnak rendjéhez, s jól megértett szükségeihez, jó lelkiismerettel szabhassuk a mi szent sátrunk kinálati czikkeit. A vallásos érzés alapján minden emberrel közös, de kielégítésére ugyanazon alakú képzet, a mai tarka világ-vásárban, egyiknek már nem való, a másiknak még nem való. Azért kérdem: nem kellene-e, természethistóriai módszerrel, nagy számú egyének összehasonlításával, a modern vallásos tudat fő típusait megállapítani, s esetleg azt deríteni ki, hogy korunk nem sokkal, s inkább csak látszatra kevésbé vallásos és kevésbé keresztyén, mint a régi korszakok voltak, csakhogy a vallásos és keresztyén tudat régi egységes jellege ugyanazon egyházfelekezeten belül is, jelen korunk társadalmi, állami, viláfgorgalmi s köz-

és szakműveltségbei bámulatos változásainak hatása alatt, Darwin nyelvén szólva, megannyi válfajokká, sőt néhol magának az eredeti jellegnek kész ellenségévé is domestikálódott és differenciálódott? Nem kellene-e hitoktatásunknak ily tanulságokat megbecsülnie és velők számolnia?

Második kérdésem hozzád: midőn az iskolában a növendékek vallásos érzésének csiráit közös napfényvel, s egyszerre mindegyiköknek szánt termékenyítő esővel, hitoktatásoddal táplálsz: nem tartasz-e attól, hogy netalán igen sokat is adhatsz az áldásból? A lekipásztor theologiai tudományokat tanult, elvontat és sokat, teljest és rendszerest, s midőn pályájára lép, s maga kezd tanítani: rendszerint az ő Gamaliéleinek hatása alatt áll, s nincs nehezebb, mint megtartoztatnia magát annak a mesterének a nyomról-nyomra való követésében, a kitől kedvtelve tanult; nem igen érzi, hogy a mily tápláló volt az a tudomány öneki, épen oly nehéz azt tejnek itálává alakítania át; a mily drága a bölcsesség és az igazságokról szerzett tiszta meggyőződésünk: ép oly nehéz annak talentum ezüstjét félsiklusokká verve az együgyűek sokasága közt útiköltségül kiosztogatnunk. Ez minden tanítói pályának gyakori és nagy zökkenője. Magamról is megvallhatom, hogy már vége felé közelgő tanári pályámon legnagyobb szükségét mindig annak éreztem, hogy egyre kevesebbet tanítsak, de lehetőleg egyre sikeresebben. Az elvontság minden tanításban értelmetlen betűtanulásra vezet; a betűtartalommal kitöltött vallásos tudat pedig vakhit volna, s vakhitnek maradna, hacsak az értelem és képzelet máshonnan kielégítést nem nyer; — de ha ez a kielégítés máshonnan következik el: a vakhit, természetes visszahatásul, átesap a tagadásba és hitetlenségbe. A tanításban a gyermeteg, együgyű értelmet és képzeletet kielégítve lelkeket hódítani: ennek a módszernek, Jézus diadalában, istenországa megalapításában, őt kenyérrel és két halacszával ötezer embert megvendégelő szerepe van. Midőn magadat hivatalodra felővezted: megértetted Pálnak s a többi apostolnak gondolatait, elemző észszel hatoltál beléjük és kivontad rendszeröket; de midőn gyermekeket és együgyűeket tanítasz, mindig csak arra gondolsz, hogy mit mondana neked Jézus, tanításodat hallván, s ne mondj mást és másképen, mint tőle tanulsz. Röviden csak azt kérdelem: nem volna-e szükséges és lehető is — lelkészképzőinkben hitoktatói gyakorló iskolát nyitni, hogy a leendő lelkészek ne csak magát a tudományt, hanem a kisdetek tanítása módját színről-színre látva is, avatottaktól, tanulhassák?

Harmadik kérdésem: Vajon elég-e ebben a mi mai, sokféle légáramlatnak kitett, sokféle érdektől taposott, nagyon kihasznált talaju korunkban, a vallásos érzés csiráit minden gyermek lelkében csupán *közös* napfénynyel, harmattal és esővel fejleszteni? Nem kellene-e azokat ott, azokban a régiókban, a hol dérnek, aszálynak leginkább ki vannak téve, külön melengetéssel, öntözgetéssel ápolni? — Könnyen kimutatható okokból mind több és több gyermek szeme szorul má már, veleszületett, avagy szerzett rövidlátás ellen segítő szemüvegre: így a lelkeknek a végtelenbe néző szemei is. — Theologus ifjak, családoknál, féltett kisdedek mellé — hisz ez nekünk régi rendszertünk — nevelőkül alkalmazva, avagy legációba nem csupán ünnepekre, hanem a szünetek hétköznapjaira, egész heteire is hivatalosan kibocsátva, a külön gondjaikba ajánlott gyermekek *egyénségét* értsék meg jól, hogy aztán a zsenge szívnek szülőihez, testvéreihez való szeretetét, játékainak ábránd képeit, lelke hajlamainak különleges tárgyait vallásos érzésének szívó gyökereihez, természetes táplálékul, *közelebb* vigyék, mint a hogy azt magok a szülők, legjobb akarattal is tehetnék. Nem volna-e helyén épen Kolozsvárt, a lelkészjelöltek hivatottságának legnemesebb első próbájául ily egyes feladatokat tűzni ki?

Negyedik kérdésemre térek. Vajon a vallásos tudat tartalmának lehet-e elszigetelten, vagy éppen ellenkezésben állania szemközt azzal a mindenféle tudással, a mit az iskola és az irodalom, értelmünket kielégítőleg, meggyőzőleg nyújt? Ennek a mindenféle ismeretnek a tartalmát megválogatni, ellenőrizni, a vallás hivatalos szolgálóinak, az egyházfelekezeteknek, sem az iskolák felett való rendelkezéssel, sem anathémával, sem az index prohibitorum librorummal, de még radnóti zsinattal sem áll többé hatalmukban. Az egyén gondolatvilága pedig, az ész vezető elveit követve, csak összhangzó elemeket fogadhat be magába. A «credo quia absurdum» a képmutatás elve volt, s körmenetes tüntetések ellenére is az marad. Mert, ugyan, lehetek-e egyetlenegy oly tárgyas igazságról észszerűen meggyőződve, a melyet világos ellmondásban állani látok vallásos tudatommal? és lehetne-e képmutatás nélkül vallott hittudatom egyenes ellenkezésben észszerű meggyőződéseimmel? Nem kötelességünk-e a vallásos tudat tartalmát, növendékeink lelkének, az emberi értelem mai általános tartalmához lelkiismeretesen alkalmazva, sőt ahhoz kapcsolva sugalmaznunk.

Ötödik kérdésemet azzal kezdeném : miért üresek a templomok ? Kész vagyok e nagy kérdésnek egész terjedelmében való kifejtésére és vitatására, s belőle a következtetéseknek hátran és elszántan való levonására ; de ezt, kedves papom, majd egyszer külön vallomásokkal szeretném bevezetni. Most csak azt kérdem : a vallásos cselekvényekben való részvételnek nem az-e a józanul felfogható célja, hogy vele az istenországában való közösségünk tudatát ápoljuk és kitüntessük ? Ha ez : akkor vajon nem közeleg-e már az ideje annak, hogy az egyetemes papság eszméjét *helyenkint* mentől gyakorlatibb érvényre emeljük, s általa a közösség tudatának ápolását több oldaluvá tegyük ? Szabad e, e tekintetben, az ugynevezett vallásos esték rendezését, tartozkodó első kísérletnek tartanom ? Ohajthatom-e középiskolai ifjuságunk vallásnevelésének céljául kitűzni az „egyetemes papság” eszméjének gyakorlati valósítását, hogy ref. egyházunk értelmiségi osztályainak cselekvő szerepe, a protestáns keresztyén közösség tudatának ápolásában mentől több oldaluvá lehessen ?

Hatodik, befejező kérdésem az volna, hogy az értelmes hitben való nevelés elvei megengedik-e ellentétek keresését s élre állítását közöttünk és más felekezeti keresztyének — mint ilyenek — között ? Voltaképen a türelmetlenség jogosultságát tettem kérdésbe. Krisztus igaz követése, a keresztyén tudat, semmit sem tarthat a szeretet törvényével ellenkezőbbnek a türelmetlenségnél. De másfelől az egyház története, már az apostoli kor óta, alig mutat föl állandóbb vonást tekintélyek megszilárdítására, s eltérő meggyőzések korlátozására, elnyomására való törekvéseknél. Az egyháztörténelem jókora része ... a türelmetlenség története. Istentországa, örökös belső harcban. Csakhogy a türelmetlenség, a Krisztus s. az ő evangéliuma nevében való gyűlölködés lelkét mindig azok a tényezők gerjesztették, a kiknek adatott félteni való hatalom, földi hatalom oldaniok és kötőiök. Igaz, hogy ennek a földi világ rendjében így kell lennie és maradnia. Krisztusnak magának is hatalom által üldöztetnie kellett, hogy szelleme diadalt nyerhessen. De nyert végre, hosszú, nehéz századok után diadalt annyira, hogy ma már maga a türelmetlenség is inkább csak az üdvösségre segítő szándék mezében kísért és így is sikertelenül, mert istenországának változhatatlan törvényét maga eszével és szívével kezdte már fölfogni Krisztusnak minden kész követője, bármily jelvény alatt és szertartással szokja is gyakorolni áhítatosságát, kijelenteni felebarátjaival való közösségének

érzetét. A hitnek és lelkiismeretnek századok folyamán immár kiküzdött szabadságával s az önállóvá tett emberi észnek hatalmával szemben hju minden erőlködés a vakbuzgóság századainak visszatérítésére. S a vallási türelmetlenség élesztése, ma, magával a kihívó türelmetlenséggel szemben sem vezethet célra. Áldásra pedig soha. Nemde, kedves pásztorom, a te elveid is kizárják a mi gyermekeink türelmetlenségre nevelésének minden kísérletét?

Ha tán semmi egyébben nem is, ez egy kérdésre tartozó feleletben — Krisztus nevével — ketten egyek vagyunk.

*

Mélyen tisztelt Értekezlet! Egy lelkipásztor barátommal egyetértve terjesztem elő a következő tétéleket.

I. Korunkban a vallásos és keresztyén tudat egykori, sugalmazott egyöntetűségű orthodox tartalma helyébe temérdek változatoságú egyéni felfogások lépnek, még pedig természetes és lélektanilag jogosult úton. Az ilyen felfogások változatait a protestáns theologusnak vizsgálnia, s velők, főleg hitoktatói hivatása szempontjából, számot vetnie kötelessége.

II. A hitoktatás módszerét a lelkészképzőkben gyakorlatilag is szemléltetni kellene, s e végre hitoktatói gyakorlóiskolát nyitni.

III. Gyermekeknek, vallásos érzések ápolása czéljából, szüőikkel egyetértőleg, bizonyos körülmények között egyénekenként való gondozása is kívánatos. Papjelölt ifjaknak ily megbízatásu legációkba bocsátása rendszerré volna teendő.

IV. A hitoktatás munkáját, minden elszigeteltség gondos kerülésével, egyéb iskolai tantárgyak tartalmához és tanmenetéhez is lelkiismeretesen alkalmazva, kell végezni.

V. A középiskolai vallástanítás tervének és rendszerének czéljául kell kitűzni az *egyetemes papság* eszméjének gyakorlati valósítását.

VI. A hitoktatás egész vonalán az *egyetemes keresztyénség* — istenországa — *eszményét* tartsuk állandóan szem előtt. Ez szükségképen kizárja a vallási türelmetlenség tenyésztésének minden kísérletét.

3.) „Hit és tudomány.“

— Bedőházi János ref. gimn. tanártól. —

«Az ember arra van alkotva, hogy az igazságot megismerje; vágyakozik utána, keresi azt, és mégis a mikor már elérni igyekszik, szemére homály borul, s a zürzavarban sokszor azt hiszi, hogy már magáévá tette az igazságot. Így keletkezett a kételkedők és dogmatikusok pártja; az előbbieket megakarták tagadni az embertől az igazság megismerésének képességét, az utóbbiak azt bebizonyítani igyekeztek. De mind a két párt oly kevésbé valószínű érvekkel küzdött, hogy a zavart csak növelték az emberekben, a kiknek egyedüli világosságuk a saját emberi természetük volt.» Negyedfélszázada múlt, hogy Port-Royal testi és lelki kínok között gyöttrődő philosophusa, Blaise Pascal az emberi elmét oly ragyogó fényben csillogtató, s mégis az emberi tudást annyira kicsinyítő «Gondolatai» között e sorokat is leírta. — És ma, a midőn az emberiség átfutotta már amaz évszázadot is, a melyet, az emberi társadalmat oly igen átalakító, csodaszámba menő felfedezések és találmányok után kérkedve szoktunk mi, a kik e csodák megbámulói között az elsők valánk, a nagy századnak nevezni; ime az ismereteknek és tudásnak százszorosra kiterjedt birtokában épen azokat a kételyeket találjuk azok körében, a kik világosan akarnák látni az igazságot, s a merev dogmatizmus deszkaszálaiba való kapaszkodást azoknál, a kik sejteni vélik az igazságot. Ma is csak ott állunk, egyik oldalon a nagy remények után beállott borongó kételkedéssel, másik oldalon a dogmatizmusnak legesőkönnyösebb formáival. Ma is halljuk hangoztatva sok ajkon az igazságot, mint mentőszót, ma is szomjubozzuk az igazságot, mint az emberi üdv, boldogság forrását, ma is úgy tekintjük annak keresését, mint az ember egymagasztosabb, legkomolyabb célját, s ime az emberi kutatás

és vizsgálódás legfőbb, legvégső céljához aligha vagyunk közelebb, mint valaha. Hiszen van alkalmunk látni igen gyakran, hogy ama kétely az emberi pozitív ismeretek rendszerezésének kísérlete után, az emberi mivolta, a végső okra, isten ember és természet viszonyára vonatkozó leggyötrőbb, a legnagyobb szomjjal égető kérdések megoldhatatlanságának tudatában, lassan átalakul egy keserű resignatióvá. Hallottuk a század legnagyobb physiologusának ajkáról, a mint fáradtan teszi le bonczkését az idegrendszerünket mozgó erő kutatása közben: ignorabimur! Nem fogjuk megismerni magunkat soha, nem fogjuk megtudni soha, hogy mi képesíti e közönséges földi anyagokból összegyűrt tömeget, e gyorsan bomlandó állományt arra, hogy épen e mélységes rejtélyek megoldásán töprengjen? Mi képesít egy maroknyi port, hogy megelevenedve egy mindenséget zárjon magába, egy pillanatnyi tüneményt, hogy egy örökkévalóságot követeljen magának? S mi naiv lelkek, a kikben nagyobb a reménykedő kedély, mint a bonczoló ész, csüggetegen látjuk, hogy nemes nagy szívvel párosult mélyen gondolkozó elmékben egy paradicsom viruló tenyészetét is elborítani képes közöny sivatag homokja foglal tért e kérdéseket illetőleg. Csüggedetten látjuk, hogy a míg az előbbi századokban, habár akkor is támadtak kételyek, az emberi lelkek millióiban feltétlenül uralkodott az istenben vetett megingathatatlan hit, ma már az emberiség jobbjai közül ezrek meg ezrek megtévednek isten felől és pedig nem ama dűrva felfogásból és kedélyből kifolyólag, mely semmiféle magasztosát és szentet elismerni nem akar, hanem az igazságnak tisztességes és komoly kutatása közben.

Ha tekintjük a másik oldalt, az sem mutat vigasztalóbb képet. A dogmatizmus merev, kemény, körül határolt pódiumán nagy eredményeket, nagy hatásokat csak tiszta lelkesedéstől mozgatott, saját egyéniségüket megtagadott, háttérbe szorított, igazi önzetlen kedélyek tudnak felmutatni. Azok híján nagyon hamar meglátszik a gépezet, kitűnnek a festett falak, szétfoszlik a valóság látszata. És a csalódott közönség, a nézésben elszibbadt lelkek kárpótlásul mysthiikus tanoknak adják át magukat, vagy abszurdítások credójában keresik a kivánt befejezést s fülünkbe hangzik a csodatevő forrásokhoz zarándokló tömegek zsolozsmá: nyugtatja meg lelküket, hogy isten látható a mindenség nagyságában, a régi kijelentés; hogy Deus latet in majestate mundi; újabb bizonyítékot kérnek, keresnek, s vélnek megtalálni istenről cso-

dás tünetekben és jelekben. Bénult idegzetükre nem hat már az az édes, az az üdvözítő, ama tiszta egyszerű tan, hogy lelkünk a halál után a krisztusi megváltás által egy felsőbb, egy magasabb közösségbe jön istennel, hanem vissza akarják idézni s visszatérni vélik azt a lelket, apró, kicsinyes, közönséges mutatóványok által, nyilvánulásokban, a mely már egy fenségesebb, dicsőbb életfolyamatnak részese.

*

Mi idézhette elé azt, hogy e század, az úgynevezett nagy század végén az igazság megtalálhatósága kérdésében a felelettel még inkább hátra vagyunk vetve, mint annak előtte? Mi támasztotta a látszólag még nagyobb rést, még élesebb elentétet a hit és a tudomány, vagy a mint mondani szokták, a kedély és értelem megnyilatkozása között, ez ellentét átvive a köztudatba? Mi tette a tudományt a legmagasztosabb, legszentebb problémák megoldhatóságával szemben, ha nem is határozottan tagadóvá, de közönyössé? Mi léptette fel a tudománnyal oly gyakran vádló képében a hitet, s vitte eladdig, hogy egyenesen a tudomány csődjét jelentse ki? E kérdésekre megfelelni, ha rendelkezniem is a térrel, de erőm aligha volna. Annyit azonban meggyőződésem szerint mondhatok, hogy amaz új világnézet, a mely lefolyt század tudományos vívmányainak nyomán keletkezett, ennek oka nem lehetett. Nem arról a materialistikus világnézetéről szólok, a melyet a merész általánosításra hajlandó emberi ész aberratioi közé kell soroznunk; nem a rideg tagadás szülte világnézetéről a mely egy lényegében semmit sem mondó szóval, egy nagyon is homályos fogalommal akarta magyarázni e világ mivoltát, a midőn a szellem helyébe az anyagot állítá oda. Hanem szólok ama valódi tudományos világnézetéről, a mely a stabilitás elve helyébe az igazság mérlegelésének emberre nézve mai nap lehető kritériumai alapján a fejlődés tanát tette; a mely az esetlegesség, önkényszerűség, a jelenségekben, tünetekben látszó elszigeteltség helyett a törvényszerűséget, az okszerűséget, a folytonos kapcsolatot hirdeti s e világ változatos tünetnyeiben egy fenséges harmóniát lát, egy magasabb egységet jelöl ki. E világnézet az ember által felfogható kicsiny térben is egy véghetetlen bölcs és tökéletes conceptionnak részét tekinti, s minden parányi lényben egy öntudatosnak mondható fenséges gondolatot. Hogy ez e világnézet nem ama tagadás szelleméé, a mely a hol

lábát megvevi, e világot romba döntheti, bizonyos, sőt új kijelentésnek tekinthető, a mely a teremtést tökéletesebb felfogásban tüntetheti fel. Nem tagadható, s ezért tarták gyanusnak, hogy a kételyek születtek, de hogy e kételyeket újabbakkal miként rombolta: ha megengedik egy pár példával illusztrálom a dolgot.

A tizenkilencedik században a természettudomány az anyag osztoztóságára, atomjaira épített elméletével nagy eredményeket ért el s a diadalok hosszú sorozatát mutatta. Az anyagi részecskék velejáró inhaerens hatásképeességében birni vélte a titkok titka lakatjának kulcsát. Ime, szól, ugyanazok az anyagi alakulatok, ugyanoly feltételek mellett, ugyanoly eredményeket hoznak létre. Ha így van ez a szervetlen világban, így kell lenni a szerves világban is, hiszen ennek nem lehetnek külön törvényei. Ismerve tehát az anyagokat, csak a feltételeket s körülményeket kell kikutatnom s meg van az élet titka, meg van oldva a teremtés kérdése. Ámde azaz űr, a mely a szerves és szervetlen világ között van egy század kitaró munkája után is áhídalhatatlan maradt, sőt még szélesebbre nyílt, mint az az űr, mely az úgynevezett állati és szellemi élet között fennáll. A század végén a tudományban ma már nagyon is borong a kétely, nem csupán a nagy problema megoldhatósága felett, hanem az egész elmélet alapjának, a parányi részekből álló anyagnak mivolta iránt. Az atomok megtették kötelességüket a tudományval szemben, a kétely a bennök vetett hitet, mert bizony hit az csupán, szét fogja rombolni s a jövő e nevet csak mint szólásformát fogja használni, mint a régi fizikusok fluidumjait, s alattok tulajdonkép bizonyos erő középpontokat fog érteni. Ma már nemcsak hogy az úgynevezett materializmussal számolt le a tudomány, de kétség támad, tudományos kétség, hogy egyáltalában létezik-e az anyag, vagyis létezik e úgy, a mint arról magunknak éleddig fogalmat alkotánk? Így rombolja szét a kétely azt az elméletet, a melyet a tiszta kétely teremtet, a mely elmélet által a csodás tűneményeknek és jelenségeknek sorozatát ismertük meg és meg fog dőlni a nélkül, hogy az ez alapon nyert ismeretek igazsága is megdőlné, hogy helyet adjon újabb elvnek, tért nyisson egy újabb irányzatnak, a melyet talán amaterialistikus voltánál fogva szellemi irányzatnak nevezhetnénk a fizikai világ kutatásában.

Lássunk egy másik példát. Az egész mindenségben meglevő munkaképeesség, az úgynevezett energia megmaradásának elve századunkban az emberi elmének kétségkívül a legnagyobb con-

ceptioja. Független az anyagról való nézeteinktől, s érvénye nemcsak a fizikai, hanem az erkölcsi világban is felmutatható. Minden tünemény, köztük az élet legmagasabb tüneménye is, az energia egyes nemeinek, minők a mechanikai, a hő, a sugárzó stb. energia, hozzátéve még talán a szellemi energiát is, kölcsönös átalakulása; minden állandóság emez energianemeknek felhalmozódása. Így lesz a látható mozgásból hő, a hő meg újra mozgást idéz elő, avagy fényt, a fény meg chemiai átalakulások útján újra hőt teremt, s mindkettő közrehatása életet, kerülő úton ugyanazt, a mi elveszni látszott, ismét visszanyerhetjük. A nap sugárzó energiája, a mely a sok ezer év előtti tenyészet alkotta kőszén telepeken halmozódott föl, ma alkalmas tényezők hozzájárulásával újra mint meleg és fény hozható elé. A mindenségben meglevő munkaképesség mennyisége ugyanannyi volt és örökké ugyanannyi lesz. Egyes alakjaiban lehet egyszer több, másszor kevesebb, de valamennyinek summája változatlan. Nem veszhet el belőle semmi, de nem is járulbat hozzá semmi és semmi erőt nem nyerhetünk, de erő meg sem semmisülhet. Igen egyszerű és igen világos tan ez, a melylyel megfejthetni véljük az egész mindenség mozgását, folyamatát, munkálkodását. Hogy valamely tünemény létrejöjjön, az egyik oldalon fölhalmozódott energiának át kell változnia az energia egy másik alakjává. Az okban mindig benne van az okozat. A lezuhanó kalapács munkaképessége már benne van a felemelt kalapács helyzetében, a szétrobbant dynamit ereje benne van a szükséges anyagok egybekényszerítésében. Hogy visszanyerjük azt a munkaképességet, a melyet amannak a felemelésére elhasználtunk, vagy a melyet ez anyag egybeállításába belefektettünk, egyéb se kell, mint az izmoknak egy lehellet erejű elernyedése, vagy egy parányi szikra, amelynek hatása a hatalmas eredmény mellett elenyésző semmi. Semmi és mégis minden, mert e nélkül a kívánt eredmény soha el nem érhető, e nélkül a kiváltó erő nélkül semmi tünemény létre nem jöhet, e nélkül a kiváltó erő nélkül nincs mozgás, nincs élet. Ennek a kiváltó lehelletnek vagy szikrának parányiságáról, gyöngeségéről vagy jelentéktelenségéről csak akkor beszélhetnénk, ha ugyanazt állítanók a hadvezér vezényszaváról, a melyre lég és föld reszket meg, várak omlanak össze, vagy hogy szebb, nemesebb, emberibb képet hozzak fel, ha ugyanazt mondanók arról a sohajról: bocásd meg nekik... a mely üdvözítők ajkáról a keresztfán elszállott, a mely évezredekre ki-

ható, mely az egész emberiség szívét dobantotta meg, hevülni, lelkesedni az eszményiért, a tökéletesért, a jóért.

Az energia egyes alakjainak átváltoztatására, kiváltására fordított erő, honnan kerül elé újra és újra a természetben, midőn az az általa létesített eredményben soha meg nem található? Avagy talán elvesz és újra kell pótoltatnia? Ujabb kételyt támaszt a különben világos elv ellenében. E kétely nyomán azonban meg vagyok győződve, hogy előbb-utóbb a fizikai világ kutatásának ama jelzett szellemi irányzata meg fogja a feleletet adni, s meg fogja talán adni úgy, hogy a legsóvárabb, a legbuzgóbb hitnek se leend panasza ellene

*

A tudománynak ily irányu haladásától csak rövidlátó emberek félthetik istent. Ha nem látnók a tudományban a folytonos haladást a fokozatos emelkedést, a felmerült kételyek nyomán a purificatiót, ha nem látnók azt, hogy a folyton messzibb és messzibb szétterülő tudomány tengerének felszínében az ember mind tökéletesebbülő arezulata tükröződik vissza, ha nem éreznők, hogy a tudomány az a mi eszményibb körbe ragad az élet önzésteljes küzdteréről; ha megtagadnók nemesítő, tisztító hatását; akkor volna jogunk megvetéssel tekinteni arra, mint emberi foglalkozásra. Hogy nem tárhatta fel az igazságot, s talán nem is tárhatja föl soha, bár arra törekszik, gondoljuk meg, hogy az ember csak tökéletesülő, de nem tökéletes lény, bármily remek valóság is, de nem eszmény. A valóság és eszmény viszonya pedig ugyan az mint ember és isten viszonya.

Midőn amaz ürt, a mely a hit és tudomány között látszólag tátong, nem tudom a tudomány nyomán keletkezett világnézlettel igazolni, épen úgy nem irhatom a hit rovására. A hit mint erkölcsi erő, mint társadalmi tényező egyetlen korban sem alkotott teremtett annyi nagyot és szépét. A krisztusi emberszeretet megvalósítani törekvő intézményeket ezrével mutathat föl, az isteni irgalmat követve, megtisztítani igyekszik a börtönök levegőjét, enyhíti a háboru borzalmaikat, félemberekből a Jézus tudományának becsepegtetésével, az emberi társaságnak új tagokat nyer, az elrablott emberi méltóságot visszaadta a népek millióinak. A hit nyomán épen annyi csoda kelt, ép úgy megváltozott az emberi társadalom képe, bár nem oly zajjal mint a természettudományok felfedezései által. Bátran mondhatjuk, ha talán egyes esetekből ítélve sok ellent mondásra találunk is, hogy általában

véve a vallás befolyása sok tekintetben megváltoztatta szelídítette az emberi érzéseket is. Kell-e egyébre hivatkoznunk mint arra hogy harcban álló nemzetek tagjai csak addig látnak egymásban ellenségeket, míg fegyver van kezökben, a harcban kidölt, megsebesült azonban embertárs, a ki irgalmat érdemel, a kivel szemben a segílyt megadni kötelesség? Vagy nem e fejlődött, nemesedett vallásos érzélem alakította át az igazságszolgáltatást. hogy a büntetésben nem annyira a megtorlás miat a javítás legyen a czél? Ezt a megváltozott megnesesedett érzést nem látjuk-e felcsillanni a nagy katasztrófáknál nyilatkozó közrészvétben, vagy egyesekkel szemben nyikvánuló jogtalanságokon való közméltatlankodásban? Mindezek az előző századok előtt ismeretlenek valának, a mikor jóllehet a vallásos érzés az egyéneket jobban áthatotta, de kevésbbé hatotta át az emberi társadalmat.

A hitnek emez átalakító ereje azonban csak ott érvényesül, a hol az emberi kedélyt illeti meg, mihelyt a bonczoló ész hangján a tudomány képét öltve fel, beszélt az értelemhez, a czélt kevésbbé érte el. A theológiával szoros kapcsolatban álló philosophiai elmélődés, annyi lángelme töprengése daczára a maga feladatát illetőleg, mely abban csúcsorodott össze, hogy isten ember és természet viszonyát pusztán a tiszta ész alapján értelmezze, elvégre is a jelenkor bíráló szemüvegén át tekintve csak negativ eredményt mutatott fel. Azt a roppant ürt, a melyet a szellemi világ és természeti világ, az erkölcsi lény és a természeti jelenség között láttak tátongani, sem a Kant követelményei, sem a Hegel eszméje vagy önczélja, sem a pessimisták akarátja vagy tudattalanja nem tudták áthidalni. A tudományos theologia nem is törekedett erre, s a kérdést a legegyszerűbb módon oldotta meg: lefoglalta magának a szellemi világot, az erkölcsi lényt s nem látszott törődni a természeti világgal, az emberrel mint természeti jelenséggel, és más törvények alá tartozónak jelentette ki az ő világot, az ő emberét, a melyeknek semmi közük a természet törvényeivel. Rationalismusát megakartá övni, annyit concedált, hogy az isteni kinyilatkoztatásnak az a módja, a mely keresztyén vallás forrása vala, ma már nem érvényesül s lezárta azt a kort, mint a máitól különbözöt, amaz teljes csodákkal és mysteriumokkal, emez a természet megállapodott törvényei szerint haladó. És ha vesszük azt, hogy az embereket nem annyira az absolut igazság üdvözíti, mint inkább az a meggyőződés a melylyel vala-

mely elvhez mint igazsághoz ragaszkodnak, ez talán a leghelyesebb út volt, a mit követhetett.

*

A mi protestáns theologiai felfogásunkkal, — mert hiszen csak erről szólhatok a midőn tudományos theológiáról beszélek, — akkor, abban az időben, a midőn a hívőt minden gondolatában, elhatározásában, tetteiben, a hitnek ősi, hamisítatlan közetlen forrása a biblia irányította, a mikor a vallásos meggyőződés kizárólagos uralma alatt minden egyes hívő egymagára is egy népes gyülekezetet alkotott, akkor mondom ez volt a legmeggyezőbb út. De ma már, midő századunk ajtaját készülünk betenni, a midőn amaz említett újvilágnézet áthatotta a társadalom minden rétegét, a midőn a változó elvek mellett a tények, a szerzett ismeretek igazságát kétségbe nem vonhatjuk hóbort nélkül s azok igazságára alapítjuk minden életfenntartásunkra vonatkozó számításainkat, ma, ha a tuomány alkotta világnézet és a vallásos meggyőződés harcza állanak egymással, gondolkozóba ejt. Mert én hitemet komolyan akarom venni, hitéletem cselekvényeit komolyan akarom gyakorolni, sőt tovább vallásos, igazi vallásos embernek csak azt tekinthetem, a ki élete minden változatában, minden elhatározásában ép úgy veti latba vallásos meggyőződését, mint egyéb tudását. Két meggyőződést megkülönböztetve, ime ez vallásos meggyőződésem, ez meg világi meggyőződésem — keblemben nem ápolhatok. Ma cselekszem, vagy jobban mondva hat napon cselekszem e szerént és egy nap cselekszem amaz szerént. Sok ember él talán így, de nem habozom kimondani, hogy ez a hypocrisis iskolája, a hypocrisis pedig épen nem a protestantizmus szülötte, s legkevésbé találna egy vastagnyaku kálvinistához. Kizárólagosan a vallásos meggyőződéshez vagy az ellenkezőjéhez csatlakozni annyit tenne, hogy emigy kidobuám hitemet keblemből, amugy pedig megnyügőzném életemet, elveszteném a tért a cselekvésre.

Ime az a dilemma a melyet mulhatatlanul meg kell oldanunk.

*

Miért kellett megkülönböztetést tennünk egyházi és világi dolgok között? miért hit és világi tudomány közt? Hiszen mindennek, a mi szép, nemes, magasztos, a mi szivet és értelmet világosit, a mi szivet és értelmet világosit, a mi önzetlen és tiszta, annak mind ugyanegy forrása van: az élő igaz Isten-

Változtassunk azon a felfogáson, hogy az isteni kijelentés korszaka lezárult. A Jézus Krisztusban megnyilatkozott isten egy új korszakot nyitott az emberiségnek. E kornak, mely századokra, talán évezredekre terjed a folytonos tökéletesedés az értelmi fejlődés nagy utját jelzi az emberiségre nézve. A Krisztusban mutatta meg azt a szívet, azt a lelket a mely ez ut fáradalmi közt, mindig új erőt fog adni, benne adta az a táplálékot, azt az italt, a mely az igazság folytonos keresésében, éhét, szomját csillapítani fogja, általa adta az örök reményt, hogy a cél, bár minden lépéssel messzibbnek tűnik is fel, de a cél meg van. Csak így válik érthetővé az a fejlődési folyamat, a melyet az emberiség történetében látok, csak így tudom igazolni azt a kiapadhatatlan vágyat emberben az igazság után, azt az önzetlen törekvést újabb meg újabb ismeret birtokába juttatni az emberiséget, annyiszor könnyek és szenvedések árán, annyi lemondással és a dicsőség s hír minden reménye nélkül. A míg minden új ismeretben új alkotásban, új gondolatban az isteni kijelentés folyton tartó munkáját látjuk, addig nem hogy a tudományt és vallást elleségekkül tekintenők, de mint ugyanegy forrásból származókat egymás kiegészítői gyanánt kell néznünk.

Messzé távoztunk attól az időtől, mikor még a találmányokat gyakran az egyház aegise alatt az ördög sugallatának tulajdonították. Ma midőn látjuk, hogy e találmányok az emberiség ezreit kínos és nehéz munkától váltják meg, isten adta gondolat megvalósításának kell azokat tekintenünk. Ime talán nem csalódom, hogy az az úr, a mely a hit és tudomány között áll, csak emberi felfogás dolga. A protestantizmus, a mely szabadvizsgálódás és fejlődés elvén alapszik, azt a megkülönböztetést egyházi és világi dolgok közt, ha szólásmódképen használjuk is, lényegében nem ismerheti el. Protestans elvünk szerint a vallásos élet, a vallás gyakorlata nem csupán imádkozásban s nem is szertartásos cselekvényekben áll, a melyek végeztével külön életmódot követhetünk. A vallásos gyakorlat kiterjed minden munkánkra ha az jó célból történik, ha isten nevében végezzük. Ha isten adta tehetségével, értelmével, tudásával valaki egy egy ismerettel teszi gazdagabbá az emberiséget, a melyből később ezrekre meg ezrekre áldás, boldogság, könnyebbülés fakad, midőn egy Pasteur egy rettentő kimenetelű csapást hárít el, egy Faraday az elektrikus áram termelésére könnyebb módot jelölve, ezreknek ad kenyeret, egy Thomson a vasút első építője óriás terhet vesz le annyiok vállára szó nemes és valódi értelmében vallásos életet éltek.

Bizom a protestáns elv érvényesülésében, hogy az a felfogás, a mely két egymást kiegészítő dolgot az evangéliumi hitet, másról nem beszélek, és a tudományt szétválasztotta a multban, a közel jövőben átalakul és akkor a kettő egy lesz. Bizom, hogy a tudomány, ha a végcélt el nem is érheti, de a téveteg elméletektől megtisztulva a szilárdon megállapított tények alapján mind világosabb, mind tökéletesebb képet tár elénk. Midőn a physikai világ buvárlatában ama szellemi irányzat mellett látom azt, hogy a protestáns theologiai kutatásban is egy új irányzat keres tért, mely a természeti világ törvényeit a szellemi világra is törekszik alkalmazni, nem meszsi gondolom az időt, a mikor a protestantismus diadalt fog ülni; a mikor ama szellem ereje, amaz elv termő talaja, a mely megéleszté, a melyből táplálékot vett mind ez ideig, a fejlődésre dús aratást hoz; a mikor igazoltnak fogjuk látni az által, hogy a protestáns szellem, a protestáns elv az emberiség fejlődését szívökön hordozó mindig előre, jobbra, nagyobbra, tökéletesebbre törekvő emberek aspirációjának ébresztője, kifejezője, a mely a protestantismust épen oly egyetemessé teszi, mint a Péter szikláján épülni mondott mozdíthatatlan egyház.

4) Jelentés az egyházmegyei papiértekezletek eddigi működéséről.

— Bodor Géza esperesétől. —

Erdélyi evang. reform. egyházkerületünknek újau szervezett s a tegnapi gyűlésen (1900. jun. 7.) megalakult egyházi értekezlete az eddig önállóan és szervi összetartozás nélkül működő egyházmegyei papi értekezleteket szerveivé teszi s elvárja, hogy működésükben szemelőtt tartsák az egyetemes czélt s szervezeteiket hozzák összhangba az Egyházkerületi értekezlet szervezeteivel. Az egyházmegyei értekezletek ezen szervezet szerint kötelezve lesznek arra, hogy működésükről az egyházkerületi értekezletnek beszámoljanak. Rövid jelentésem szintén beszámolás az egyházmegyei értekezletek multjáról, mennyiben ezt az egyes értekezletekről a közelebbi napokban beérkezett általánosságban mozgó, vagy a részletekre is kiterjeszkedő jelentések és adatok engedik.

Figyelmet érdemlő és egyházkerületi értekezletünk jövőjére szép reménnyel kecsegtető jelenség hogy a gyakorlati élet által kipróbált, a kijelölt munka mező minden terén otthonos, nem egy esetben fényes multa hivatkozó, szép jelenre mutató s általán kedvező, sőt örvendetes eredményekről számoló organámmal kezdi életét.

Ez organumok, az egyházmegyei értekezletek bemutatásánál a szokott sorrendet követem.

* * *

1. *A vajda-hunyadi* egyházmegye papi értekezletét ezideig kizárólag az egyházi élet gyakorlati oldala érdekelte és foglalkoztatta. Gyűléseit az egyházmegyei közgyűlésekkel kapcsolatosan, ezek végeztével tartotta. A szoros értelemben vett programszerűséget mellőzve, napirendre tűzte a fennforgó egyháztársadalmi kérdéseket s ezeket megvitatva a gyakorlati papi

teendőkben igyekezett, ezen exponált helyen, szétszórtan és elszigetelten élő lelkészeinknek irányt mutatni. állást jelölni.

Tárgyalásai bizalmas, kollegialis társalgás alakjában folytak s azokról jegyzőkönyvet nem vezetett

* * *

2. A *gyulaférvári egyházmegye* papi értekezletének vezetése az egyházmegyét kormányzó férfiak kezében van. Értekezleti gyűléseiről rendes jegyzőkönyvet vezet. A napi renden levő és esetről-esetre felmerülő gyakorlati kérdések megvitatása s a közszellemnek és egyöntetű eljárásnak ily uton ápolása és előkészítése mellett az egyes kérdések tudományos szempontból való vizsgálására is kiterjeszkedik. Így, 1897-ben Dr. Elekes Viktor esperes elnök, a pietismus keletkezéséről, történelmi fejlődéséről és hatásáról értekezik, hogy egy magasabb szempontból irányozza az értekezellet figyelmét „a pietismusnak egyházkerületünkben tett szárnypróbálgatásaira.”

1899-ben Benedek Károly, jelenleg egyházm. főjegyző értekezésével napirendre hozza itt is, mint legtöbb egyházmegyénk anyaszentegyházunknak ama folyton szemelőtt tartandó legfőbb gyakorlati kérdéseit: „hogyan vallásos nevelésünket és oktatásunkat elemi-, ismétlő-, és középiskoláinkban miként lehetne intenzívebbé, építőbbé tenni? Hogyan várhatunk vallásos nevelésunktől és oktatásunktól áldásosabb eredményeket?

* * *

3. A *nagy-enyedi egyházmegye* papi értekezlete, alapszabályilag, oly széles alapon van szervezve, hogy jelen alapszabályai szellemében és annak szoros betartása mellett, a „papi értekezlet” cím helyett, bátran veheti fel az „egyházi értekezlet” címet. Az egyházmegyének, már a 70-es években, sikerrel működő papi értekezlete volt, melynek irányára jótékonyan folyt be az enyedi theol. akadémia tanárkara. Ennek vezérférjai, dr. Kovács Ödön, Keresztes József, megelevenítő szellemüket, lankadást nem ismerő munkakedvüket ide is átvitték s a gyakorlati élet mezején áldásosan gyümölcsöztették. Az 1895. márcz. 27-én megállapított alapszabályok, ezen egy ideig szünetelt értekezletet hívták új életre s tartották állandó működésben idáig.

Az értekezlet 1897. áprilisi gyűlésében állást foglalt, azon fennsőbb irányzattal szemben, hogy az egyházkerületi özv.-árva gyámintézet alap vagyona eredeti és az alapszabályokban körülírt rendeltetési céljától elfordítottassék.

Ugyanezen év szept. havában tartott gyűlésében, Jancsó Sándor theol. tanár, Pál apostol álláspontjáról, — „a hitben erősek és gyengék“ czim alatt tartott értekezést.

Ugyanezen gyűlésen jön szóba az egyházkerület békéjét zavaró, u. n. pietistikus, vagy az orthodox és modern theol. irányzat, mit az értekezlet két egyén véleménykülönbségének jelezve, fölötte napirendre tér. Fgyidejüleg a Bodor János zágoni lelkész által szerkesztett „család könyv“-et terjesztésre ajánlja.

Ujvári István lelkész felvilágosítást kér, hogy mit tegyen a lelkész, ha hivei, mint ez vele történt, Szent-István napja megünneplését kívánják. Az értekezlet nem akarja a papot hiveivel szembe állítani, de tudja, hogy ünnepek krealására nincs joga. Míg az egyházkerület e tárgyban intézkedés tételének szükségét látná, azt tartja leghelyesebbnek, ha ily kívánsággal szemben »a pap a legközelebbi vasárnapon az államalkotás fontosságáról — s ezzel egyszerre az első magyar király halhatatlan érdemeiről megemlékezik.«

1898-ban Jancsó Lajos egyházm. és értekezleti jegyző indítványára az értekezlet a vallástanítás reformálásának kérdésével foglalkozik; Sándor János esperes és értekezleti elnök elnöklete alatt: Jancsó Lajos, Jancsó Sándor és Szécsi Ferencz tiszt. atyafiakat a vallástani kézikönyv tervének készítésével bizza meg.

A kiküldött bizottság nagy buzgósággal csüng feladata teljesítésén. A következő év május 1-én Marosujvárt tartott értekezleti vándor gyűlésen már eredményekről számol be mindhárom megbízott. Szécsi Ferencz iskolai biblia tervét gyűlés elé terjeszti, a már kidolgozott részleteket bemutatja, meg ismerteti a munkában vezérlő irányelveit, jelezve, hogy a bibliai szövegszerúségre kiváló gondot fordít.

Jancsó Lajos kész munkával áll elő; az I. oszt. számára irt elbeszélésekkel és imákkal, ó- és ujszövetségi történetekkel; melyeket Ferencz Samu décei lelkész előzetes birálati ismeretése előnyösen ajánl s egyes részletek átdolgozásával maga az értekezlet is hiány pótló munkának ismer el népiskolai vallásos nevelésünkre:

Az értekezlet Ferencz Samu, Bihari István és Ujvári Istvának adja ki révisióra a munkát s Ujvári István révisiója szerint elkészítve elfogadandónak és tankönyvül elfogadás végett a mlts. állandó Igazgatótanácshoz fölterjesztendőnek véleményezi. Egyidejüleg kerül gyűlés elé a bizottság harmadik tagja Jancsó

Sándor nagyenyedi lelkésznek: „A keresztyén hit és erkölcs-tannak rövid foglalatja bibliai alapon» című, a népiskolák V. és VI. osztálya és a konfirmálandó ifjak számára írt műve, Sándor János esperes bírálata kíséretében. Bíráló véleményét az értekezet teljesen magáévá teszi s az ebben foglalt elvek szerint szerzőnek műve átdolgozását ajánlva, ennek revideálásával Bartha Lajos, Egerházi Lajos és Nagy István lelkészeket bizza meg, kik az 1899. okt. 8-iki értekezleti gyűlésen újabb átdolgozást véleményeznek; azonban a gyűlés jelen alakjában is e művet „a meglevőknél sikerültebb kézi könyvnek tartja, elfogadja s a mélt. igazgató-tanács-hoz felterjeszteni határozza.“

Szerzőre azonban a munkája feletti vélemény-megoszlás kellemetlenül hat, elannyira, hogy kéziratát visszaveszi, s kijelenti, hogy hivatottabbakra bizza a könyvirást.

A Szécsi Ferencz munkája lassabban készül. A feldolgozott részekről, melyeket gyűlések elé vitt, az értekezet helyesléssel emlékezik meg s tankönyvül elfogadásra előlegezett ajánlatával ápolja szerzőben a munkakedvet.

4. *A k-kalotai egyházmegye* papi értekezlete alapszabályilag szervezve, s tekintettel a helyi viszonyokra, két fiókkörre van osztva. A fiókkörök gyűléseit más-más egyházközségekben tartva azok iránt felköltötték hűveink s egyházkormányzatunk világi férfainak érdeklődését s ezek részvétele mellett első sorban a gyakorlati egyházi kérdések érdekelték és foglalkoztatták. Így a baptismus főfészkeben, Mákóban Vajda Ferencz sz.-lónai lelkész »A baptismussal szemben teljesítendő teendőinket» oly ügyesen foglalja össze, hogy értekezésének nyomtatási költségeit Gyarmathy Zsigmond egyhm. gondnok legott felajánlja.

Gyaluban, Torda-Szt.-Lászlón, Szucsákban, Bánffy-Hunyádon (egyházm. közgyűlések alkalmával), M.-Bikalon, M.-Valkón, Szt.-Királyt, N.-Almásón tartott értekezletek mind a hitélet s az egyházunkhoz ragaszkodás erősítésére irányulnak. Az ezeken tartott felolvasások is egyenesen ezt a czélt szolgálják. Szilágyi László kalota-szent-király-zentelki pap, Vallásos nevelés a szülői házban és iskolában; Thamó Gyula torda-szent-lászlói pap és a gyalui fiókkör jegyzője: »Hazaszeretet és vallásosság-ról értekeznek. Székely Sándor szucsági pap saját egyháza történetét ismerteti.

5. *A sz.-szolnoki egyházmegye*, Kraszna-Berettyó-menti része, 1886. szept. 17-én, b. e. Nagy László sz.-somlyói lelkész és esperes kezdeményezésére alakította meg 17 egyházközséggel a papi értekezletet. Évenként 1—2 vándorgyűlést tart, híveink nagy érdeklődése mellett. Maga az egyházmegye a Maros-Vásárhelyt tartott egyházkerületi papi értekezlet buzdító hatására tüzi célul az egész egyházmegyére az értekezletet kiterjeszteni. Bizottságot küld ki az alapszabályok elkészítésére, melyet Csák Aladár, peéri lelkész el is készít. E szerint az egyházmegye, a meglevő Kraszna-Berettyó-menti kör mellett, még az Érmelléki, Tövisháti és Szamosmenti lelkész-értekezleti körök szervezését látja szükségesnek. „Minden kör egymástól függetlenül tartja üléseit, végzi teendőit, mely az egyházas élet ébren-tartása s előbb-vitelében, másfelől a kartársi összetartás szorosabbá tételében nyilvánul.“

Az értekezlet az egyházkerületi papi értekezlet hatása alatt keletkezett s annak hatását nemcsak a megalakulás felemelő, de a stagnálás leverő szakában is érezte, érzi. S habár ez a stagnálás az egyházmegyei értekezleten s illetőleg ennek körein erőt nem vett is, még sem mondható, hogy a szervezkedés az egyházmegye nyugalma meg volna oldva, sőt a mennyiben az egyházmegyének 4 értekezleti körre felosztása az egyházmegyének kormányzati tekintetből is 4 egyházmegyére osztását hozta napirendre, a figyelmet elterelte a lelkész-értekezlet ügyétől.

6. *A déési egyházmegye* nagy terjedelme, egyházközségeinknek idegen elemek tengerében oázisszerű elszigeteltsége, hol az egyházmegyének legközvetlenebbül együtt működésre és gyakori érintkezésre utalt legfőbb két hivatalnok: az esperes és jegyző egymástól 100 kilométer távolságra laknak, nem kedvező az értekezleti gyülekezésekre. De a történelmi tények azt mutatják, hogy ez az izoláltság a területi érintkezés szükségének érzetét fokozza s annak kielégítésére minden akadálylyal daczol.

Ezen egyházmegye lelkészi értekezletének megalakulását 1855-ig viszi vissza. S már 1857-ben megalapítja az egyhm. theol. könyvtárt, mi értekezleteink előtt elengedhetetlen célként kell hogy álljon s megvalósítása sok helyt még a jövő feladata. Nemsokára a szakkönyvtár mellett a világiak megnyerésével és támogatásával beállítja a szépirodalmi könyvtárt is. Almási Sámuel, Medgyes Lajos a költő pap és egyházi író, Dézsi János

versenyeznek a nemes munkában, míg Nagy Lajos esperes az egyházmegye reliquiáit gyűjti, avult aktáit, történeti kincseit kutatja, egyházmegyéje monographiájának megírásához. Az érdekes monographia elkészült és megjelent Egyházkerületünk „Névkönyvében.”

Ugy látszik, hogy mint ma az értekezleti gyűléseknek az egyházmegyei gyűlésekkel kapcsolatos tartásával kiméli meg csaknem mindegyik egyházmegye az utazás költségét és fáradságát, úgy a deézi lelkészi értekezet a multban is a partialis synodus, vagy a quindenalis szék appendixévé tétetett s ezekkel egy időben ülésezett.

Az értekezet, a változott viszonyok és Szász Gerő egyházkerületi főjegyzőnek a Prot Közlönyben közölt lelkesítő felhívásai figyelembe vételével, a sokoldalú munka terhe alatt korán össze roskadott Berde Sándornak, 1888 márc. 18-án elfogadott alapszabály tervezete szerint reorganizáltatott. Azóta ezen alapszabályok értelmében egy szép, dicső mult emlékei által lelkesítve s a jelen hivatás élénk kötelesség-érzetétől vezéreltetve, évről-évre munkálkodik, él és halad munkáiban. Többek közt a következő értekezésekről számol be.

1. Jonás Bálint barcsai lelkész »A halotti bucsuzatokról«.

2. Berde Sándor »A protestáns lelkész hivatása a modern társadalomban«.

3. Tunyogi Béla bádoki lelkész, jelenleg egyházmegyei és értekezleti jegyző:

a) »A gyermek halandóság hitsorsosainknál más felekezetekhez viszonyítva.«

b) »A kidei ref. hivek Mária Theresia korabeli vallásos állapotáról.«

c) Ugyanezen korból: »A csomafái reformátusok a római katolikusokkal folytatott harca templomukért«.

4. Pap István esperes: »A vallás szabadságáról«.

1899-ben a papi értekezet elhatározza, hogy szükköréből kilép. Ezután vándor gyűlések tartásával a hivekben is igyekeznek ápolni a buzgóságot, a keresztyéni szeretetet és az egyházunk iránti érdeklődést, tevékenységet.

7. *A széki egyházmegye*, tekintettel nagy terjedelmére és topographiai fekvésére, 2 fiókkört alakít az 1887. márcz. 29-én megállapított alapszabályaival. A »Szamosmentit« és »Mezőségít,« oly módon, hogy ezeknek elnökei a körök működéséről a köz-

ponti értekezletnek, melynek elnöke az esperes, évről-évre beszámolnak; de már 1889 június 6-án a fiókköröket megszüntette alapszabályait e szerint módosítja; az egyházmegyét magába foglaló egyházközsegeket egy értekezletté alakítja; mikor az egyik rendes gyűlésének tartását a tavaszi egyhm. közgyűléssel kapcsolatosan, a másikat ősszel határozza megtartani.

Az értekezlet működését akademikus irányban kezdi meg.

1. Vásárhelyi Boldizsár „A 12 éves Jézus templom látogatásáról“;

2. Nemes Ferencz „Plató idealismusa“-ról;

3. Simon Zsigmond „A naturalismus hatásáról a protestans orthodoxiára“ tárgyáról értekeznek; azonban utóbbi értekezés a központi s illetőleg már egyesült értekezleten 1891 jun. 3-án ezen akademikus irány megváltoztatását provokálja s az értekezlet kimondja, „hogy jövőre a szorosán elvont, elméleti tárgyak népies formában fejtegetendők, hogy így könnyebben érzékelhetők (l) s sokkal érdekeltőbbek legyenek.“

Már az ezen határozatot kimondó gyűlésén előlép a gyakorlati irány: Kiss Sándor rettegi lelkész és értekezleti jegyzőnek: „A bibliáról általában s különösen, hogy miért és hogyan olvassuk a bibliát?“ című értekezésével.

A sorok közül az olvasható, hogy ezen értekezés elhangzásával a közhangulat azt mondotta: im ezt vártam! S hogy ezen munka irányjelzőül megmaradjon, az értekezlet megőrzésre birtokába veszi s egyúttal a maradandó becsű munkák megőrzéséről intézkedik oly módon, hogy azokat szerzők letisztázva adják a jegyző kezére. A gyűlések programjának változatossá tételére kimondja, „hogy jövőre az értekezleten az elméleti és gyakorlati tárgyak váltogassák egymást.“

Csiki György „Jézus Isten fia“ cz. tanulmányát Z. Kiss Sándor igen részletes bírálatra méltatja, az író önvédelme, mint a bíráló álláspontjának helyeslése igen tanulságos vitával ad az 1893 jun. 6-án tartott gyűlésnek érdekességet, s hagyja hátra azt az állásfoglalást, hogy a szigorúan tudományos és elvont kérdéseknek elbírálásánál az értekezlet szigoruan tudományos szempontból indult ki s magas mértéket kíván alkalmazni.

Az 1897. jun. 23-án tartott gyűlésen: Benedek Lajos „A mire legnagyobb szükségünk lenne“ czimen papi testületünk közszellemét vádolja, nem annyira általánosságban, mint saját tapasztalatainak adataiból, mi az értekezletnek alkalmat nyújt, hogy azt

általánosságban is megvitassa s értekezőnek köszönetet szavazzon. Ugyanekkor Somkerekéi Miklós esperes elnök indítványára az értekezlet elhatározza, hogy az irodalmi becsesel bírónak ítélt munkák az értekező költségén irassanak emlékkönyvbe.

Az 1898. évi gyűlésnek jelentékenyebb mozzanata, hogy, Benedek Lajos indítványára, az értekezlet az elhunyt papok iránti kegyeletének maradandóvá tételére, a fölöttök mondandó emlékbeszédeknek egy emlékkönyvbe foglalását mondja ki, kötelezván az egyhm. papjait, hogy „minden lelkész, ki az egyhm. területén működik, írja meg életrajzát s azt küldje be megőrzés végett az esperesi hivatalhoz, honnan az esetleges emlékbeszéd író azt mindig megkaphatja.“

*

8. *A nagysajói egyházmegyének* még nincsenek jóváhagyott alapszabályai; azért az értekezlet megvan s a napi rendre kerülő általános érdekű egyházi kérdéseket megvitatja s közszellemet teremtve az elszortságban élő lelkész atyafiaknak az egyöntetű eljárást, vagy állásfoglalást kívánó ügyekben tájékoztatást nyújt s a lelkészek érdekében állónak ítélt ügyek kedvező intézésére befoly.

1897-ben állást foglalt az akkor megnyilatkozott egyik theol. irányzattal szemben. Ugyanekkor Csejdi István értekezést tart „A papi hivatásról“.

1898-ban feliratot intéz az egyházkerületi közgyűléshez az 1848. évi XX. törv. cikk életbeléptetése érdekében. Kimondja ekkor, hogy vándorgyűlésein azon egyházközség története, hol a gyűlés tartatik, különös tekintettel az áldozatkésziségre és vallásos buzgóságra, esetről-esetre irassék meg és olvastassék fel.

*

9. *A görgényi egyházmegyében* a papi értekezlet megalapítását már 1868. évben Disznajón tartott részletes zsinat 65—1868 számú határozatában kimondja s 1869. évre a megalakulást kitűzi.

Azonban csak 1873-ban állapítatnak meg az alapszabályok 8 pontban, melyek alapját képezik az 1898-ban Felfaluban megállapított új alapszabálynak, azzal a különbséggel, hogy az egyházmegyei általános értekezlet 4 fiókkörre oszlik u. m. 1. Havasalji (8 egyházközség). 2. Maros jobbparti (10 egyházközség). 3. Mezőségi (7 egyházközség) és 4. Maros balparti (8 egyházközség) körökre; azzal a hozzáadással, hogy a fiókkörök határozatai az általános értekezlet elé terjesztetnek. Minden fiókkörnek külön

elnöke, jegyzője van, így az általános értekezletnek is. Ez utóbbi gyűléseit az egyhm. közgyűlést megelőző napon tartja.

1878-ban a fiókkörök elnökei miatt a körök még mindig nem alakultak, felhivatnak, hogy hívják köreik tagjait az alakulásra; de a felírások sikertelenek maradnak.

Végre 1886. okt. 25-én a Maros jobbparti kör elnöke Bod Sándor v.-szentiváni lelkész magához összehívja körét s megalakul, s működni kezd ezen fiókkör. Már azon gyűlés elhatározta, hogy az egyházi énekek egyházanként szorgalmasan taníttassanak is erre felhívja az általános értekezlet figyelmét is. Továbbá, hogy minden értekezlet istenisztelettel kezdessék meg, melyen önként jelentkezők predikálnak. Ezen kör munkája foly 1886-ban és 1887-ben két gyűlésen, azután megszakad 1891-ig.

Az 1891-ik év az, melyeken az értekezleti tevékenység az egyházmegyében teljes erővel megindul. 1891 évben felső és alsó-marosi kör czímen megkezdí rendszeres munkálkodását és ezen két körbe osztatik az egész egyházmegye minden egyházközsége; a felső körbe 16, az alsó körbe 17 egyházközség. Az alsó kör elnöke lesz Tavasz József, jegyzője Csekme Ferencz, majd Benedek Árpád, Bőjthe Ödön. A felső kör elnöke Gergely Lajos, jegyzője Jánosi Béla. Alsó kör tartott 12 gyűlést 126 tárgysorozati számmal; sok önálló s becses gyakorlati dolgozat, számos egyháztársadalmi kérdés megvitatása, iskolai és egyházi teendők megbeszélése, egyházi beszédek önálló kidolgozás után való előadása töltötték be tárgysorozatait. Általában mindkét kör mindvégig élénk, munkás s látogatott gyűléseket tartott egyházanként. A felső kör tartott 7 gyűlést 60 tárgysorozati számmal. 1898. máj. 4-én a két értekezlet elhatározza, hogy az egyöntetűbb eljárás, fokozottabb munkálkodás, s a gyűlések népesebbé tétele végett egygyé olvad. Még azon év. decz. 2-án új alapszabályait megállapítja; részt vesz b. e. Szabó József felfalusi lelkész és egyhm. jegyző aanak Szabolcska Mihály gyűjtéséből állított emlék ünnepélyes felavatásán; tiszteletbeli tagjává választja Szabolcska Mihály költő papot. Az értekezlet előtt előtérben áll a gyakorlati élet és ennek kérdései Vándorgyűléseit, mint a többi értekezletek, rendes templomi istenisztelettel kezdí meg.

1899. okt. 3-án tartott gyűlésében Benedek Árpád v.-szentiváni lelkésznek »A papi teendők«-ról szerkesztett »Agendáját« elfogadja. Ahoz alkalmazkodásra minden lelkésznek megküldi.

2. A »Szeretetház« ügyében véleményét megalkotja s az egyházmegye véleményeként fölterjesztésre átteszí a közgyűléshez.

3. Az »erdélyi püspök« cím szőnyegen levő kérdésében indítványt terjeszt az egyhazker. közgyűlés elé.

4. Az egyházkerületi papi értekezlet tárgyában fölterjesztést teszen a főt. Püspök urhoz.

5. Felterjesztéseket intéz a püspöki székhez, hogy:

a) a konfirmáltak és vallásváltoztatások nyilvántartására adjon ki űrlapot, és hogy

b) Szt István napjával szemben milyen álláspontot foglaljon el? ünnepeltessék e, vagy ne?

c) Felterjesztéseket intéz végül az egyházker. közgyűléshez, hogy:

a) az egyházi éneklés és orgonázás a theol. fakultáson tétessék kötelező tantárggyá, — és

b) a papi egyenruha állapíttassék meg.

*

10. *A marosi egyházmegyében* a küküllőmenti főkkörrel vannak adataink. Az értekezletnek jegyzőkönyvei, 1890. éven kezdve, 1897-bei beköttek. Ugyanekkor Benedek Dénes köri elnök díszes emlékkönyvvel ajándékozta meg az értekezletet, hogy abba az értekezlet által elfogadott, irodalmi, becsesel bíró munkák beirassanak. Az értekezlet rendszeren minden évben egykét vándor gyűlést tartott. Gyűléseit mindig istentisztelet előzte meg. Hívünkben sikerült működése iránt az érdeklődést fölkelteni és azt fokozni, a hitéletet fölelevenítve, ébren tartva, a hol gyűlésezni megjelenik, a napot általános ünneppé teszi. Figyelmét kiterjesztette a körében élő tanító-testületre, megbizva elnököt, hogy a köri gyűlésekre a tanító-testületet hívja meg. A kör elnöke Benedek Dénes buzgóságával a kör állandó munkásságát fenntartja; tartalmaz elnöki megnyitói az egyházi és társadalmi viszonyok időszerű tükre. A nemzetünk, hazánk és egyházunk sorsára befolyással bíró események és irányzatok éber figyelemben részesítése és méltatása által mindenik elnöki megnyitó egy kis korrajz, melyet az értekezlet többször határozott tartalmu emlékkönyvbe írásra, megörökítésre.

Utóbbi időkben gyűléseit kapcsolatba hozza, a reformatió ápolása érdekében, a reformatió évfordulójával.

Minden gyűlésen 1—2 értekező is szerepel. 1894. óta értekezéseket tartottak Kiss Ferencz gegesi lelkész: „Jézusnak a keresztfán mondott szavai“ról. Gönczi Pál „Krisztus személyiségéről“ Simon Elek vadasdi lelkész: „Egy emlékezetes éjszaka“ czi-

men visszatekiut az 1848—49. évi szabadságharczra s az abban nyilvánúlt hazaszeretetre. Molnár Lajos: „A társadalmi és családi életről.“ Kiss Ferencz olvas biblia magyarázatot Luk. XVII. 11—19. verseiről. Gönczi István kibédi lelkész: „Az ambiczióról“ szatirizálva a hamis ambicziót. Simon Imre havadi pap „Vallás-erkölesi természetünk eredete és fejlődéséről.“ Adi Sámuel abodi lelkész „Zwingli egyénisége és jelleméről.“ Kócsi Dániel „Vajda-Kisgörgény-göcsi ref. egyház multjából.“ Ifj Nemes Sándor kiegészíti a gyalakuti egyházközségek egyházkerületünk Névkönyvében-foglalt történetét 1898-ig. A mult év junius 26-án tartott értekezleti gyűlés kizárólag a gyakorlati kérdések megvitatásával foglalkozott. Ezeknek hosszú során tárgyalja dr. Gidófalvi István kolozsvári kir. közjegyző és egyházközségi főgondnoknak a hitelszövetek alakítása tárgyában kibocsátott lelkes felhívást. Elismeri az értekezlet, hogy ezen intézmény a népet pontosságra tanítja, de hogy a pap legyen annak tényleges vezetője, nem tartja sem tanácsosnak, sem helyesnek. Benedek Dénes elnök visszatekintve az ekklesia követés multjára, ezt a tárgyat tanácskozássra tüzi. Az értekezlet a botránys életüekkel szemben semmi nemű kényszer alkalmazását nem tartja korszerűnek és megengedhetőnek.

Ugyanezen év nov. 1-én, a reformációi emlékünnepelelyel kapcsolatban, Kibéden, a kör igen érdekes gyűlést tart. S fáradhatatlan igyekezete és elismerést érdemlő eddigi munkássága, körének határán túl is felkelti az érdeklődést. Az esperes Ravasz János is megjelenik itt s bevéteti magát a kör tagjai sorába. Nem első eset ez a kör életében, hogy körén kívül álló lelkészek kérték befogadásukat, rendes tagul felvételüket! Az udvarhelyi egyházmegyéből Péter Károly, Csia Kálmán, Baczó Lajos, a küllőiéből Gönczi Pál, a küllőmenti tanítói kör számos tagja Lőrinczi Dénes elnökükkel vesznek részt. A gyűlés tekintettel a hallgatóság nagy számára, a templomban tartatik meg mire máskor is volt eset.

Sámuel Aladár „Bod Péter és művei“ című munkájából mutat be egy részletet „Szent Heortokratést.“ Biró Géza sóváradi lelkész „A lelkiismeret egyháza“-ról értekezik, Simon Imre havadi pap „Óskeresztyének és az apostolok jelleme és hatása korunkban.“ A tárgysoron álló 3-ik értekezésre nem volt idő. Burján Albert, Kozma Andor „Hitvallás“ cz. költeményét szavalta Lőrinczi Dénes tanítóköri elnök kartársai nevében a marosvásárhelyi „Székely Lapokban“ a „Konzervatismus vagy rosszaka-

r at" czimen a papság ellen intézett támadást visszautasítja s az abban foglalt állításokat rosszakaratu gyanusításoknak itéli.

11. A küküllői egyházmegye papi értekezlete 1880-ban alakult meg. Jelenleg érvényben levő alapszabályai szerint az egyházmegye egy központi értekezletet képez, melynek elnöke az esperes, jegyzője az egyházmegyei főjegyző, három fiókköre van „marosmenti“, „felső- és alsóküküllőmenti“

Csaknem 10 évig folytatta a megalakulás után rendszeres munkálkodását. Minden értekezleti gyűlés előtt istenitisztelet tartatott. Gyűléseiben a felolvasások és értekezések mellett a tagok által beküldött kérdésekre, vitatkozások rendén feleleteket, utbaigazitásokat adott. Közelebbről nem adott magáról életjelt.

12. A nagy szebeni egyházmegyében az értekezlet rendszeres munkálkodásra beállítását és szervezését az egyházmegye geographiai fekvése igen gátolja, idáig lehetetlenné tette. 150 kilométer hosszú területen szétszórva fekszenek egyházközségeink. Alig 4 egyházközség van egymáshoz közel. Az esperes és jegyző 85 kilométer távolságban laknak. Ezt az akadályt az egyházmegyéknek a természeti fekvés és a közlekedési viszonyok figyelembe vételével eszközözendő új beosztása szüntethetné meg s könnyíthetne ezáltal az illető egyházmegyék adminisztrációján is. 1897 óta két értekezleti gyűlés tartatott az elodázhatlan napi kérdések elintézésére.

13. A sepsi egyházmegye papi értekezlete 1886-ban alakult meg. Alapszabályait 1889-ben erősíti meg az Igazgató-tanács. Kizárólag papi értekezlet, melyen habár gyűlései nyilvánosak és azokat istenitisztelet előzi meg, azonban a hallgatóság tanácskozásokba sem helyeslőleg, sem rosszalólag bele nem szólhat. Fennállása óta szakadatlanul munkálja rendeltetészerű célját: az önmivelést, a testületi szellem fenntartását, a papi tekintély emelését s a hivekben a vallásos buzgóság fokozását és az erkölcsiség érzetének szilárdítását.

A hivek lelki gondozása és az egyházi közigazgatás teendőiben az egyöntetű eljárás megállapításán kívül, gyűlésein a következő értekezések és bírálatok olvastattak fel: Vén Mihály: »Jézus Krisztus személyiségének jelentősége a ker. hittudatban«. Kiss Lajos: »Gyakorlati kérdések«. Zsigmond Károly: »Bírálat a.

Vén Mihály: »Jézus Krisztus személyiségének jelentősége a ker. hittudatban« cz. értekezésére; Zágoni Pál: »A számadások kiállításáról, felszereléséről és az egyházi vagyon kezeléséről«. Kiss Albert: »A történetek alkalmazása az egyházi beszédekben«; Vass Lajos: »Mi a vallás«? Opzomer után; Kiss Lajos: »A gyakorlati papi hivataloskodás különböző tárgyai«. Kis Albert: A papi tekintélyről»; Benke István tanár: »A könyvtárak rendezéséről«; Vén Mihály: »A vallás iránti közöny némely okai és ellenszerei«. Püskösti Ferencz: »Némi tájékozásul«; Antal Lajos: »A pogány vallás hanyatlása és a ker. vallás győzelméről«; Kiss Albert: »Zwingli és Kálvin«; Kolombán Ferencz bírálata: »A pogány vallás hanyatlása és a ker. vallás győzelme« czímű értekezésre; Miklós Géza: »A genfi reformatio és annak hatása«; Zsigmond Károly: »A protestantismus hatása a Magyar nemzet haladására.« Püskösti Ferencz bírálata: A genfi reformatió“ és annak hatása“ czímű értekezésre; Szabó Jenő: »Reakció az idők szellemében«; és a »A társadalom jellege«; Domján István tanár: „1849 okt. 6-nak történelmi méltatása.“

14. Az erdővidéki, orbai és kézdi egyházmegyék kevés egyházközségből állván, kevés munkaerővel rendelkeznek. Ezen munkaerőnek is nagy részét az egyházmegyei administráció anynyira leköti, hogy értekezleti életükben nagy eredményekre nem hivatkozhatnak. Gyűléseiket az egyházmegye egyházközségeiben sorra tartják. Ünnepélyes templomi istentisztelettel nyitják meg.

Az egyházmegyék kis terjedelme, az egyházközségeknek és lelkészeknek egymáshoz közelléte, alkalmi találkozásai a testületi szellemet és együve tartozás érzetét állandóan fentartják. Ezen értekezletek közül az erdővidéki a nagyhirű Benkő J. emlékét őrzi elnevezésében: „Benkő-kör“ néven áll fenn. Mindhárom értekezet elég tárgyat talál munkálkodására a gyakorlati theologia mezején, a szoros értelemben egyházainkat, papi hivatalunkat, vagy általán a protestantismust illető és érdeklő ügyekben.

Az erdővidéki egyhm. 1899. ápr. 10-én tartott értekezetén Baló Ignác köpeczi lelkész értekezésében »A protestantismusnak Ausztriában terjedését« vizsgálva, tüzetesen foglalkozik ennek körülményeivel és okaival s az eredményt a meggyőződés erejéből magyarázza ki.

15. Az orbai egyházmegye: Veres Károly papolczi lelkész a hírlapilag szellőztetett „Székely kérdés“, vagy „Székely kivándorlás“ kérdését »vallás-erkölcsi szempontból fejtegeti. Közvetlen közelből ismerve ezen baj okait, megjelöli az orvosszereket, melyek az értekezlet egyhangu véleménye szerint is üdvös eredményt ígérnek.

Bodor János zágoni lelkész a vallás erkölcsi élet fejlesztését sürgetve, az értekezlet megbízásából, e tárgyban az 1899. évi jun. 1-én tervezetét a gyűlésnek bemutatja az elemi iskolai vallás-tanítás tananyagának beosztásáról, ezen beosztás szerint szerkesztett vallástanítási kézikönyvei kapcsán. Mit az értekezlet örömmel fogadva, a zágoni egyházközség megbízásából szerkesztett ezen kézi könyvek megírására a papi és tanítói testületből vegyes bizottságot küld ki. A kritika ezen könyveket kedvezően fogadva, azok a múlt 1899. év végén kiadattak, nyomtatásban megjelentek. Az egyházmegye bírálatát az egyházi sajtó és már a közhasználat is megerősítette s a közvéleményben hova-tovább mind szélesebb körre terjed az a tapasztalati meggyőződés, hogy különösen falusi népiskoláinkban, sikeresebben használható tankönyvünk nincsen, akár a tananyag beosztását, akár annak a gyermeki kedélyhez és felfogáshoz alkalmazott feldolgozását, akár a tankönyveknél általán szem előtt tartandó pedagógiai elveket vizsgáljuk és alkalmazzuk.

16. A kézdi egyházmegye 1883-ban állapította meg nem a papi, hanem u. n. egyházmegyei értekezletét, melynek szervezetében és céljaiban a tegnap megalakult egyházkerületi értekezlet irányzatához synonym vonás van. Bár az egyházkerületi értekezlet pillanatnyi hatása alatt itt is a papi értekezlet czim kezdett szerepelni, azonban már 1887. évi szervezkedő gyűlésen előre kimondatott, hogy az egyházkerületi közgyűlés által jóváhagyott alapszabályokon, mind addig nem változtat, míg a tapasztalat és gyakorlati élet azok módosítását nem javallja. Az önképzés és szakismeret szerzésre könyvtárt állított be s azt időről-időre gyarapítva, ma már az újabb theol. irodalom szép gyűjteménye áll papságunk rendelkezésére. Az értekezlet kezdeményezésére az egyházmegye levéltárát illető és érdeklő iratok, jegyzőkönyvek az egyes egyházközségekből egy központba gyűjtettek, idősorban tárgyszerint rendezettek.

Jelenleg az az eszme foglalkoztatja az u. n. rikánbelöli (sepsi,

orbai, kézdi, erdővidéki) egyházmegyék értekezleteit, hogy közösen érdeklő egyházi ügyek nyerjenek a lehetőségig egyöntetű elinté- zést. Vén Mihály sepsi esperesnek ezen indítványát az orbai-egyhm. már elfogadta, a szervező bizottságra képviselőit megválasztotta. A más egyházmegyék közhangulatában is ez eszme viszhangra talált s remélhető, hogy a közös értekezellet megvalósulása csak rö- vid idő kérdése.

Tisztelt értekezellet! Az udvarhelyi egyházmegye kivételével, melyről adatot nem kaptam, mindenik egyházmegyénkről megemlé- keztem. Alig pár hét állott rendelkezésemre az adatok bekérésére és feldolgozására. Másnemű teendők mellett ez kevés idő arra, hogy a becses anyagot, az értekezletek hű képének megrajzolásá- hoz föllehetett volna kutatni és össze lehetett volna hozni. Ezért sok helyt szembetűnők jelentésem hiányai. S mert a beszorgálta- tott adatokat, egy kiindulási határidő mellőzésével, egész terje- delmükben igyekeztem feldolgozni: nagy aránytalanság látható a keretek között, melyekbe az egyes értekezleteket beillesztettem, mennyiben egyiknél pár évre, míg másiknál évtizedekre történik visszaemlékezés.

Általános életjelenségként észlelhető az egyházmegyei ér- tekezletek multjában, hogy szűkkörben alakulnak meg. A nagy yobb egyházmegyék (K.-Kalota, Szilágy-Szolnok, Maros, Görgény, Kü- küllő) kezdetben 3—4 fiókkörre szakadva kezdik az értekezleti életet. Mindenik külön önmagától jön rá, hogy az erő és ennek eredményeket idéző hatása az egyesülésben van. S így a fiók- köröket vagy egészen egyesíti, vagy a látás érdekében a közös munkásságban egymáshoz közelebb hozza; vagy mint ez a Ri- kánbelői (sepsi,- kézdi,- orbai- és erdővidéki) egyházmegyék nél történt, több egyházmegye kíván egymással szervi összefüggésbe jönni. Innen csak egy lépés választott el az egyetemestől, az er- délyi egyházkerületünk minden megyéjét egyesítő értekezlettől; mely lépést tegnap megtéve, egyházkerületi értekezletünk a belül- ről induló természetes fejlődés következménye.

Az egyházmegyei értekezletek működése azon tapasztalati meggyőződésre vezet, hogy itt az egyéni tevékenységnek szabad tér engedendő. Akár a gyakorlati, akár az elméleti irány egyol- dalu követése; akár az értekezellet körére szorítkozás, akár a tár- sadalmi tevékenység kizárólagos ápolása egyelőre szélsőségre ve- zet, később bénítólag hat. S az újra éledő munkakedv rendszeren egyik szélsőségből a másikba csap át s csak hosszás küzködés

gyakran keserű csalódások árán jut el az elméletet a gyakorlat-
tal, az egyházat a társadalommal összhangba hozó, egymást tá-
mogató és kiegészítő életelvhez: az intézményünknek áldásos
életet ígérő és ezt fenntartó tevékenysége kiapadhatatlan forrásához.

Egyházkerületi értekezletünk s még inkább egyházkerületünk
előtt örvendetes, de egyuttal minél előbb megoldandó kérdéseit
szaparító tényként állhat, hogy legtöbb egyházmegyei értekezle-
tünk, általában papságunk, komolyan foglalkozik vallástanítás ügyünk
ujabb rendezésével, a változott viszonyoknak megfelelő s kívánt
eredményt biztosító átalakításával. És hogy e téren a n.-enyedi
s különösen az orbai egyházmegyét, mint a haladás útján sze-
renesés uttörőinket üdvözölhetjük, csak örömeinkre szolgál.

Több értekezletünket foglalkoztatta a Szent-István napjának
megünneplése, mint a gyakorlati élet által a külhatóságok, vagy
hiveink útján felszínre hozott s megoldásra váró kérdés. A n.-
enyedi egyhm. értekezlete foglalkozott először ezen kérdéssel, a
nélkül azonban, hogy határozott állást foglalt volna. A görgényi
ebben magát illetékesnek nem érezve, fennsőbb hatóságunkhoz
fordult. S ha ez egy muló jelenség és tűnő kérdés volna, miután
püspöki székünk már e tárgyban határozott, nem fárasztanám
vele értekezletünket; de tudva, hogy e kérdés bizonyos tekintet-
ben »az idők jele«, és hogy ennek jelentőségét, a tekintetben, a
mult idők történeti háttere adja meg: futólag megemlékezem
erről.

A szent István napjának megünneplése dicsőült királynénk,
Mária Therézia korában kezdődik. A jelen század elején a vár-
megyei administratorok nagy buzgósággal igyekeznek protestáns
kultusunkba beilleszteni. A felséges királyi Főtanács egymásra
küldi e tárgyú decretumait. A Főconsistoriumot és Generalis Sy-
nodust 1821—1824-ig állandóan foglalkoztatja. Püspökünk, Bodola
János a XIV. Benedek és XIV. Kelemen pápák bulláira, az 1771-ig
megjelent brévékre, a Helvetika Confessióra (24 cikk) és cano-
nainkra hivatkozással, mind végig állást foglal ezzel szemben.
A viszonyok kedvezőbbre fordultával a Sz.-Udvarhely városában
1824 jun. 27-én tartott Generalis Synodus határoz érdemlegesen
hosszas harcz után e kérdésben, kimondva, hogy: „A mi pedig
azon Innepnek a megnevezett Szt. Királyunk tiszteletéhez alkal-
maztatandó közönséges templomi cultussal való megülését illeti,
ez általunk, mint ezt vallásunk principiumaival, Symbolikus Szt.
Könyveinkkel és azoknak megtartására letett hitünkkel merőben

ellenkező dolog, teljesíthető nem lévén, Felséges urunk által nekünk Evangelikus Reformátusokul, a kik azt hisszük s azt valljuk, hogy az Innepek csak az egy Istent illétvén, magok a megdicsőült Szentek, sőt az angyalok sem akarják teljességgel azt a maguk tiszteletekre intézett innep szentelést (Jel. 19. 10.), bizonyosan nem is parantsolatott és ha talán így akarnák is az Ő Felsége kegyelmes parantsolattját némely világi Jurisdictionok előjárói magyarázni, mi és minden Papjaink azon magyarázatnak helyet nem adhatnánk, minthogy letett esküvésünk megszegése s lelkiismeretünkben való igen vétkes erőszakétel nélkül azt nem teljesíthetnők “

A Synodus ezen határozatát Bodola János püspök 1825. márczius 22-ik napján azon utasítással küldi meg az egyházmegyéknek, hogy az esperesek „hagyják meg az igazgatások alatt levő papoknak, hogy a külső minden világi munkától megszünések mellett is, ha arra szoríttatnának, kiki épen úgy vigye véghez a templombeli istentiszteletet Szent István király napján is, mint más köznapokon bevett szt. Ritusunk és szt. Liturgiánk szerént rendesen véghez vinni tartozik, semmi változtatást abban Secularis tisztviselők. vagy más urak leghatalmasabb kívánságukra is tenni nem praesummálván Melyért ha valamelyik Tiszt. Papunk. megszólítása lenne, G. Synodusunk tartoznék ezt vallásunk törvényes jussaiban és Felséges Urunk Kegyelmes és igazságos atyai indulataiba vetett alázatos bizodalommal mellette minden esetre jót állani, a minthogy ezennel jót is állunk, kötelesek lévén arra, ha úgy kívántatik, hogy az ő Felsége Kegyelmes színe és Trónusa előtt is Lelkiismeretbeli szabadságunknak megmaradásáért s védelmezéséért könyörgünk.“

Azt hiszem tisztelt értekezlet, hogy e kérdés történeti hátteréből, ennek érdemét és elintézését illeti ezen pár vonás is elég arra. hogy azokban, ezen felmerült és jövőben felmerülhető analog esetekre, teendőnket, álláspontunkat határozottan megjelölve lássuk s ezeknek érdemleges elintézését függő kérdésnek ne tekintsük és abból, a mit nehezebb viszonyok között elődeink szerencsésen, lelki megnyugvásunkra elintézték és fentartottak: semmit fel ne adjunk, sem hiveink indokolatlan kívánságára, sem semmi hatóság illetéktelen beavatkozására, sem egy, sem más czímen.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület „Egyázi Értekezlete“ tagjainak kimutatása *)

<p>1 Albert Imre l. r. t. Györgyfalva.
Auer Lipót r. t. Gyalu.
Alsó-Ilosva egyhk. r. t.
Antal Domokos l. r. t. Zsobok.</p> <p>6 Abrudbánya egyhk. r. t.
Ajtay Árpád r. t. Verespaták.
Aranyos-Gyéres egyhk. r. t.
Albert Sándor l. r. t. Magyar-Palátka.
Ambrus Pál dr. r. t. Vizakna.</p> <p>10 Aszalós György l. r. t. Toroczkó-Szentgyörgy.
Árpásó egyhk. r. t.
Benedek Dénes l. r. t. Makfalva.
Bánffy Dezső báró egyhk. főgond. alapító t. Budapest.
Bánffy György, gróf egyhk. főgond. alapító t. Bonczhida.</p> <p>15 Bartók György, dr. püspök alapító t. Kolozsvár.
Bólványos-Váralja egyhk. r. t.
Bálint Gyula k. j. p. t. Szent-Mihályfalva.
Bartha Lajos th. r. t. Kolozsvár.
Bedő Ödön th. r. t. ></p> <p>20 Bitai Géza th. r. t. >
Bádok egyhk. r. t.
Balogh Lázár r. t. Sajó-Udvarhely.
Bonczhida egyhk. r. t.
Bartók Béla l. r. t. Bonczhida.</p> <p>25 Beretzký Lajos r. t. Gyalu.
Budai Elek tan. r. t. Deés
Ifj. Bene István s. l. r. t. Sepsí-Szentgyörgy.
Bodola Sándor tan. r. t. Sepsí-Szentgyörgy.
Bene István dr. ú. r. t. Sepsí-Szentgyörgy.</p> <p>30 Benke István tan. r. t. Sepsí-Szentgyörgy.</p> | <p>Dr. Boér Elek tan. r. t. Dicső-Szentmárton.
Báthory Béla dr. f. o. r. t. Dicső-Szentmárton.
Bethlen József titkár r. t. Dicső-Szentmárton.
Bessenyei Boldizsár hiv. r. t. Kolozsvár.</p> <p>35 Biró András l. r. t. Daróc-Bogártelke.
Böjthe Kálmán szolgabíró r. t. Maros-Ujvár.
Bokor Tamás tan. r. t. Szerdies.
Balás Imre l. r. t. Segesvár.
Borsos Sándor l. r. t. Kolozs.</p> <p>40 Bod Péter ig. r. t. Nagy-Szeben
Biro György l. r. t. Héviz.
Borosnyay Dániel ú. r. t. Brassó.
Biro Béla tan. r. t. Czófalva
Bodor János l. r. t. Zágony</p> <p>45 Bartha Imre dr. ú. r. t. Kovászna.
Benedek Árpád l. r. t. Vajdaszentiván.
Bánffy Ferencz báró egyhm. főg. alapító t. Apanagyfalva.
Bartha Lajos l. r. t. Aranyos-Gyéres.
Balog Sándor l. r. t. Mező-Bodon.</p> <p>50 Bethlen Pál gróf főispán r. t. Bethlen.
Bethlen egyhk. r. t.
Bod Károly tan. r. t. Székely-Udvarhely.
Barabás Jenő tan. r. t. Székely-Udvarhely.
Bedőházi Pál tisztartó r. t. Kutyafalva.</p> |
|---|---|

*) Rövidítések: l. = lelkész; s. l. = segéd-lelkész; tan. = tanár; főg. = főgondnok; r. t. = rendes tag; p. t. = pártoló tag; th. = theologus; k. j. = körjegyző.

- 55 Bánffy Albert báró alapító t. Választut.
Bárdy Zsigmond k. j. r. t. Sajó-Szentandrás.
Benkő László r. t. Nagy-Pestiény
Balogh Károly tan. r. t. Kolozsvár
Borbáth Pál l. r. t. Vizakna.
- 60 Balla Károly l. r. t. Fogaras.
Bidermann József főszolg. p. t. Gyalu.
Berivoy János n. birt. alapító t. Benczencz.
Borsos Sándor á. o. p. t. Kolozs.
Bedőházi János tan. r. t. Maros-Vásárhely.
- 65 Benedek Lajos l. r. t. Meleg-Földvár.
Bíró István t. j. r. t. Barót.
Bajkó Viktor t. j. r. t. Papolcz.
Brád egyhk. r. t.
Bíró András l. r. t. Mező-Bánd.
- 70 Balázs Ignác l. r. t. Köpecz.
Csernátoni Gyula dr. t. p. r. t. Besztercze.
L. Csákány Zoltán r. t. Gyalu.
Csiky József l. r. t. Mező-Záh.
Csia Elek egyhm. a. r. t. Czófalva.
- 75 Szeremlei Császár Lajos l. r. t. Czófalva
Csuz Tamás tan. r. t. Zágón.
Csejdi Jenő l. r. t. Arpástó.
Csomós Jenő r. t. Mező-Bodon.
Csűrös Ferencz l. r. t. Ördögös-Füzes
- 80 Csi-szer Zsigmond r. t. Kálnok.
Dósa Elek egyhm. főg. alapító t. Makfalva.
Donáth József gysz. r. t. Makfalva.
Dénes Gyula l. r. t. Tancs.
Deési Elek p. t. Szent-Mihályfalva
- 85 Derzsi Lőrincz l. r. t. Ozd.
Dali János l. r. t. Káposztás-Szent-Miklós
Deési Gyula esp. r. t. Gyalu.
Dénes Mihály p. t. Kolozs-Borsa
Deák András k. r. t. Sepsi-Szent-György.
- 90 Daróc-Bogártelke egyhk. r. t.
Debreczeni Gyula l. r. t. Teke.
Dali István l. r. t. Szász-Csávás.
Dobai Lajos l. p. t. Szilágy-Balla.
Dénes József l. r. t. Magyar-Bölkény.
- 95 Deák Albert dr. ú. r. t. Kolozsvár.
Deák József egyhk. pénzt. r. t. Kolozsvárt.
Erdélyi Béla l. r. t. Nyárad-Szt.-Imre.
Érsek Sándor tan. r. t. Apánagyfalva.
Farkas Arpád r. t. Algyógy.
- 100 Fekete Károly r. t. Algyógy.
Fogarassy Zsigmond r. t. Algyógy.
Eazakas Lajos l. r. t. Nagy-Petri.
Fintba Endre r. t. Gyalu.
Ferencz Lajos k. r. t. Sepsi-Szent-György.
- 105 Farkas Lajos p. t. Petrozsény.
Fekete József r. t. Petrozsény.
Fekete György f. j. r. t. Dicső-Szentmárton.
Fekete Benő p. ú. ig. r. t. Brassó
Fülöp Gyula l. r. t. Oláh-Bettye
- 110 Fejes Áron tan. r. t. Székely-Udvarhely.
Félegyházy Antal tan. r. t. Székely-Udvarhely.
Ferencai János hiv. r. t. Székely-Udvarhely.
Ferencai Endre l. r. t. Nagymon.
Füle egyhk. r. t.
- 111 Farkas Antal r. t. Nagy-Klopotiva.
Ferencz Ferencz r. kap. r. t. Torda.
Gáspár József r. t. Algyógy.
Ifj. Gödri Ferencz p. m. r. t. Sepsi-Szentgyörgy
Goró Ferencz p. t. Petrozsény.
- 120 Grausám Károly p. t. Petrozsény.
Gönczi Mihály g. t. p. t. Mező-Záh
Gidófalvy György k. j. r. t. Daróc-Bogártelke.
Gönczi István l. r. t. Kibéd.
Gencsi Endre dr. ny. f. o. r. t. Brassó.
- 125 Gábos Dénes ip. r. t. Brassó.
Gönczy Lajos ig. r. t. Székely-Udvarhely.
Gáspár Sámuel l. r. t. Alsó-Szováth.
Gráf Jakab tan. r. t. Kolozsvár.
Geréb Márton tan. r. t. >
- 130 Gergely Sámuel tan. r. t. >
Gyalu egyhk. r. t.
Gyárfás Albert l. r. t. Bethlen.
Gyarmathy Dezső dr. p. m. r. t. Székely-Udvarhely.

- Gyarmathy Zsigmond kir. tan. r. t. Bántffy-Hunyad.
- 135 Huszár Lajos új. r. t. Maros-Vásárhely.
Herepey Sándor g. t. r. t. Mikó-Ujfalu.
Herepey Gergely l. r. t. Kolozsvár.
Hóry Béla árv. ü. r. t.
Herczeg Albert t. j. r. t. Székely-Udvarhely.
- 140 Hegyi Sándor l. r. t. Bonyha.
Hévíz egyhk. r. t.
Incze Gerő kir. it. t. b. r. t. Kolozsvár.
Incze Lajos l. r. t. N-Borosnyó.
Illyés Albert n. birt. p. t. Mező-Záh.
- 145 Ignác László l. r. t. Kovászna.
Illyés István pénzt. r. t. Székely-Udvarhely.
Imre István l. r. t. Rákosd.
Imre Sándor dr. tan. r. t. Kolozsvár.
Jakab Mózsá l. r. t. Algyógy.
- 150 Ifj. Jakabházi Dániel r. t. Málom.
Jáni Lajos l. r. t. Kézdi-Martonfalva.
Jónás Bálint l. r. t. Kolozs-Borsa.
Jancsó Sámuel m. á. v. e. r. t. Sepszi-Szentgyörgy.
Jancsó Lajos l. r. t. Maros-Ujvár.
- 155 Id. Jenev Lajos r. t. Mező-Sámsond.
E. Jakab Géza tan. r. t. Abrudbánya.
Jancsó Sándor l. r. t. Nagy-Egyed.
Kilyén Sándor igt. r. t. Kolozsvár.
Id. Kiss Lajos l. r. t. Körvefája.
- 160 Kovács János p. t. Szent-Mihályfalva.
Kolozsváry Antal lelkész, r. t. Fejérd.
Kiss Albert th. r. t. Kolozsvár.
Kovács József th. r. t. Kolozsvár.
- 165 Kiss Lukács p. t. Bádok.
Kiss Elek tan. r. t. Káposztás-Szent-Miklós.
Kovács Ákos l. r. t. Szamosujvár.
Kántor József r. t. Gyalu.
Kócsi Géza gysz. r. t. Gyalu.
- 170 Kolozs-Borsa egyhk. r. t.
Koltó-Katalin egyhh. r. t.
Kellér Lőrinczné r. t. Sepszi-Szentgyörgy.
Kósa Mihály l. r. t. Petrozsény.
Kovács Jenő vm. fsz. r. t. Di-cső-Szentmárton.
- 175 Középlak egyhk. r. t.
- Kendeffy Gyula n. b. p. t. Mező-Záh.
Kovács Gyula k. p. t. Mező-Záh.
Kovács Gábor l. r. t. Szent-Margita.
Kakasi Márton l. r. t. Nagy-Teremi.
- 180 Kovács Mózes l. r. t. Szederjes.
Kertész Mózes m. r. t. Kolozsvár.
Kolozs egyhk. r. t.
Kiss H. János r. t. Abrudbánya.
Kibéd egyhk. r. t.
- 185 Kovács Károly l. r. t. Buzás-Bocsárd.
Keresztesi Gyula l. r. t. Sófalva.
Kovács Aron dr. s. r. t. Brassó.
Kócs Ferencz ny. t. f. r. t. Brassó.
Kiss Lajos tan. r. t. Zagon.
- 190 Keszű egyhk. r. t.
Ifj. Kovács Antal l. r. t. Kilyén.
Kiss Gyula r. t. Málnás.
Konrádi Dániel dr. tan. r. t. Kolozsvár.
Kostyán János r. t. Mező-Bodon.
- 195 Kovács Dániel tan. r. t. Székely-Udvarhely.
Kökös Sándor l. r. t. Ikafalva.
Kemény István l. r. t. Szilágy-Varsolcz.
Kiss Lajos p. t. Étfalva.
Kutfalva egyhk. r. t.
- 200 Kis Lajos tan. r. t. Kutyfalva.
Karácson György l. r. t. Füle.
Köblös István l. r. t. Magyar-Nemegye.
Kolumbán Ferencz l. r. t. Sepszi-Szentkirály.
Kendeffy Gábor birt. r. t. Őr-alja-Beldogfalva.
- 205 Kolozsváry József h. l. r. t. Bere-Keresztur
Kálmán János s. tan. r. t. Kolozsvár
Kovács Dezső tan. r. t. Kolozsvár.
Z. Kiss Sándor l. r. t. Rettegs.
Kenessey Béla th. ig. r. t. Kolozsvár.
- 201 Kecskeméthy István dr. tu. tan. r. t. K. lozavár.
Karácsony Sándor alapító tag.
Nyárló-Kekes.
Kovács István tj. r. t. Kézdi-Vásárhely.
Kónya Dénes l. r. t. Brád.
Kiss Károly l. r. t. Agyagfalva.
- 215 Lőrincz Lajos r. t. Nyén.
Lukács Sándor r. t. Nyén.
Lőrincz János l. r. t. Balványos-Varaja.

- Lajos János l. r. t. Bögöz.
Lénárt Ferencz tan. r. t. Zso-
bok.
- 220 Molnár Albert th. tan. r. t. Ko-
lozsvár.
Molnár Albert l. r. t. Abrudbánya.
Molnár Zsigmond r. t. Nagy-
Szeben.
Molnár Endre kir. ü. r. Brassó.
Molnár Károly tan. r. t. Székely-
Udvarhely.
- 225 Molnár Imre l. j. r. t. Székely-
Udvarhely.
Molnár Gyula l. r. t. Deesháza.
Molnár Lőrincz l. r. t. Kolozs-
vár.
Makfalva egyhk. r. t.
Menyhárt András esp. r. t. Ke-
cset.
- 230 Mátyás Lajos ig. tan. r. t. Nyén.
Málnási Károly r. t. Nyén.
Miklósi József l. r. t. Szent-
Mihályfalva.
Márton Árpád th. r. t. Kolozs-
vár
Megyaszai Mihály th. r. t. Ko-
lozsvár.
- 235 Magyar Árpád th. r. t. Kolozs-
vár.
Máthé Gyula th. r. t. Kolozsv.
Musnay Károly l. r. t. Szász-
Czegő.
Málik József egyhk. főg. r. t.
Sepsi-Szentgyörgy.
Madaras Márton p. t. Petro-
zsény.
Maros-Ujvár egyhk. r. t.
- 240 Ifj. Musnay Pál l. r. t. Mező-
Sámsond.
Mező-Sámsond egyhk. r. t.
Miski József r. t. Abrudbánya.
Málnási Lajos k. r. t. Nagy-
Enyed.
Máthé György l. r. t. Szépke-
nyerü-Szenimárton.
- 245 Menyhárd Elek l. r. t. Szász-
Bréte.
Mezei Ödön dr. főg. r. t. Székely-
Udvarhely.
Magyary Lajos k. p. t. Szilágy-
Varsolcz.
Magyar-Bölkény egyhk. r. t.
Magyarósi István l. r. t. Zilah.
- 250 Nagy Károly theol. tan. r. t.
Kolozsvár.
Nagy-Petri egyhk. r. t.
Nagy Klára p. t. Bádok.
Nagy Sándor p. t. Bádok.
- 255 K. Nagy Lajos íszb. r. t. Sza-
mosujvár.
- Nagy György kir. főerd. m. r. t.
Sepsi-Szentgyörgy.
Nagy Ferencz r. t. Petrozsény.
Nemes Árpád esp. r. t. Maros-
Ugra.
Nagy Mihály l. r. t. Középlak,
260 Nemes Ferencz l. r. t. Alsó-
Ilosva.
Nagy-Szeben egyhk. r. t.
Nagy József esp. r. t. Nagy-
Szeben
Nagy Imre r. t. Zágón.
Nagy Gábor nb. r. t. Kolozsvár.
- 265 Nagy György r. t. Bethlen.
Nagymon egyhk. p. t.
Nagy György tan. p. t. Szilágy-
Szentkirály.
Nagy Domokos l. r. t. Kuty-
falva.
Nándra Gyula r. t. Nagy-Klo-
potiva.
- 270 Neumann Károly é. v. r. t.
Nagy-Pestény.
Nagy Mózes r. t. Ö-Torda.
Nyárad-Szereda egyhk. r. t.
Kebelei Nagy Pál egyhm. főg.
alapító t. Szőkefalva.
Orbán Ferencz ig. r. t. Brassó.
Olasz Gyula tan. r. t. Székely-
Udvarhely
- 275 Orbán Endre tan. r. t. Saigó-
Szentandrás.
Ősz Lázár th. r. t. Kolozsvár.
Orbán Gábor r. t. Komlód-
Oroszfája.
Puskás Lajos l. r. t. Nyén.
- 280 Péter Gerő th. r. t. Kolozsvár.
Péchy László r. t. Gyalu.
Petrozsény egyhk. r. t.
Pánczél József r. t. Gyalu.
Pich Sámuel p. t. Gyalu.
- 285 Páskay János l. r. t. Sörény-
falva.
Papp Ferencz r. t. Abrudbánya
Péchy Lajos r. t. Nagy-Szeben.
Péchy Árpád l. r. t. Brassó.
Péter Antal l. r. t. Mező-Nagy-
Csán.
- 290 Péter Antal l. r. k. Apanagy-
falu.
Papp Árpád tan. r. t. Kudu.
Pazar Kálmán l. r. t. Tasnád-
Szarvad
Pánczél Károly l. r. t. Fogaras.
Polgári Károly l. r. t. Sajó-
Szentandrás.
- 295 Parádi Kálmán tan. r. t. Ko-
lozsvár.
PatkósBálint tan. r. t. Kolozsvár.
Papp László ker. r. t.

- Pokoly József th. tan. r. t. Kolozsvár.
- Ifj. Péter Károly l. r. t. Alsó-Sófalva.
- 300 Révay Pál l. r. t. Seps-Szentgyörgy.
- Rákosi József Nagy-Szeben.
- Ravasz János esp. r. t. Nyárád-Szereda.
- Ravasz Árpád tan. r. t. Székely-Udvarhely.
- Rettegi N. r. t. Mező-Záh.
- 305 Rác Gyula p. t. Kudu.
- Simó Lajos egyhk. főg. alapító t. Blenke-Mező.
- Simon Zsigmond r. t. Algyógy.
- Sikó József r. t. Seps-Szentgyörgy.
- Sipos Sámuel árv. ig. r. t. Sipsi-Szentgyörgy.
- 310 Solymossy Károly l. r. t. Maros-Gombás.
- Sándor Mihály tan. r. t. Daróc-Bogártelke.
- Sővényfalva egyhk. r. t.
- Somogyi István alisp. r. t. Segesvár.
- Segesvár egyhk. r. t.
- 315 Sebész Béla mérn. r. t. Brassó.
- Solymossy Endre tan. r. t. Székely-Udvarhely.
- Séra Kálmán tan. r. t. Székely-Udvarhely.
- Solymossy János gysz. r. t. Székely-Udvarhely.
- Seps-Szentkirály egyhk. r. t.
- 320 Sajó-Szent-András egyhk. r. t.
- Sárkány Lajos dr. tan. r. t. Kolozsvár.
- Seprődi János tan. r. t. Kolozsvár.
- Somodi István ú. r. t.
- Somkerek Miklós esp. r. t. Szék.
- 325 Széll Jakab l. r. t. Szőkefalva.
- Selye egyhk. r. t.
- Sámuel Aladár l. r. t. Selye.
- Szelecsényi Zsigmond dr. r. t. Makfalva.
- Szóllósy Károly r. t. Magyar-Sárd.
- 330 Szóllósy Kálmán g. h. r. t. Körtvefája.
- Szent-Mihályfalva egyhk. r. t.
- Szabó András th. r. t. Kolozsvár.
- Szász-Czegő egyhk. r. t.
- Szentpérei János tan. r. t. Besztercze.
- 325 Szabó Lajos l. r. t. Koltó-Katalin
- Szabó Albert tan. r. t. Koltó-Katalin.
- Szent-Margita egyhk. r. t.
- Szalay Ferencz ép. r. t. Nagy-Szeben.
- Szilágyi Farkas l. r. t. Nagy-Enyed.
- 340 Szabó Antal ellenőr r. t. Brassó.
- Szakács Ferencz h. l. r. t. Kovászna.
- Szabó István bíró p. t. Vajdas-Szent-Iván.
- Szabó József l. r. t. Keszű.
- Szilágyi János dr. r. t. Aranyos-Gyéres.
- 345 Széchy Akos dr. ig. r. t. Kolozsvár
- Szathmáry Sándor l. r. t. Kudu.
- Szathmáry Károly k. j. p. t. Kudu.
- Szabó Árpád tan. r. t. Székely-Udvarhely.
- Szabó András tan. r. t. Székely-Udvarhely.
- 350 Szilágy-Szent-Király egyhk. r. t.
- Szilágy-Balla egyhk. r. t.
- Szabó Géza l. r. t. Felső-Csernáton.
- Szakács Ödön tan. r. t. Kolozsvár.
- Szentgyörgyi Lajos ig. r. t. Kolozsvár.
- 355 Szász István áll. fel. r. t. Segesvár.
- Szilágyi László l. r. t. Zilah.
- Szász Izák dr. főg. r. t. Seps-Szent-György.
- Szabó Sámuel l. r. t. Hodgya.
- Szakács István l. r. t. Pánczél-Cseh.
- 360 Takács Dároly l. r. t. Kökök.
- Tancs egyhk. r. t.
- Tóth Gyula th. r. t. Kolozsvár.
- Tunyogi Béla l. r. t. Bádok.
- Tamács Ferencz p. t. Bádok.
- 165 Tomai Gyula p. t. Mező-Sámsond.
- Török Gábor dr. r. t. Abrudbánya.
- Tóth Kálmán r. t. Verespatak.
- Tóth Sámuel dr. o. r. t. Zágon.
- Thamó Gyula t. r. t. Alpester.
- 370 Thamó Gyul. l. t. r. Torda-Szt-László.
- Teleki Endre tj. r. t. Dálya.
- Ujvárosi Domokos r. t. Mező-Bodon.
- Veres Károly t. r. t. Papolcz.
- Vámos Elek p. t. Kézdi-Mártonfalva.
- 380 Vaska Gyula. nb. r. t. Zsibó.
- Weisz Sámuel p. t. Petroszény.
- Valcz Gyuláné p. t. Mező-Záh.

- Vadasdi Kálmán p. t. Vajda-Szentiván.
 380 Vajda Ferencz l. r. t. Szász-Lóna.
 Vén Mihály esp. r. t. Bikfalva.
 Veress Károly l. r. t. Gerend.
 Viski József p. t. Debreu.
 Viski Zsigmond p. t. Debreu.
 Veress Károly l. r. t. Deésakna.
 385 Vadas Albert l. r. t. Válaszút.
 Vásárhelyi Lőrincz l. r. t. Óralja-Boldogfalva.
 Vass Béla gróf alapító t. Szent-Gothárd.
 O. Veress Sándor r. t. Magyar-Sárd.

- Veér György törv. eln. alapító t. Brassó.
 390 Zajzon János tan. l. r. t. Erzsébetváros
 Zajzon Farkas tan. r. t. Sepsi-Szentgyörgy.
 Zeyk Gábor egyhm. főg. r. t. Diód.
 Zeyk Dániel alapító t. Nagy-Enyed.
 Zsigmond Ferencz k. r. t. Sepsi-Szentgyörgy.
 395 Vajna István egyhm. gond. r. t. Kézdi-Mártonfalva.

Összesített kimutatás :

Az értekezletnek 1900. év október hónap végén van :

1. alapító tagja	13	=	1300	koronával.
2. rendes tagja	347	=	715	koronával.
3. pártoló tagja	34	=	5180	"

együtt 395; 2066-80 koronával.

Kolozsvárt, 1900.

Összeállította:

Molnár Lőrincz,
 pénztáros.

TARTALOM.

I. Istentisztelet.

	Lapszám.
Egyházi beszéd <i>Vásárhelyi Boldizsártól</i>	3

II. Az alakulásra vonatkozó beszédek.

1.) Br. Bánffy Dezső egyházker. főgondnok beszéde	10
2.) Dr. Bartók György püspök beszéde	13
3.) Molnár Albert theol. tanár megnyitó beszéde.....	16

III. Alapszabályok és Jegyzőkönyvek.

1.) Alapszabályok	23
2.) Jegyzőkönyv az alakuló közgyűlés I-ső üléséről	29
3.) Jegyzőkönyv az 1900 évi I-ső Igazgató választmányi ülésről	35
4.) Jegyzőkönyv az alakuló közgyűlés II-ik üléséről	38

IV. Értekezések

1.) Egyházi életünk fejlesztésének eszközeiről. <i>Molnár Albert</i> ref. theol. tanártól	50
2.) Vallomások és kérdések <i>Váró Ferencz</i> ref. gimn. tanártól	71
3.) »Hit és tudomány.« <i>Bedőházi János</i> ref. gimn. tanártól	84
4.) Jelentés az egyházmegyei papiértekezletek eddigi működéséről. <i>Bodor Géza</i> esperestől	94

V. Az erdélyi ev. ref. egyházkerület »Egyházi Értekezletek tagjainak kimutatása.

Tagok névsora	111
---------------------	-----